DE RUSSISCHE REVOLUTIE

Rosa Luxemburg, Alexander Berkman, Alexej Borovoj, Emma Goldman, Alexander Schapiro

archief

DE RUSSISCHE REVOLUTIE

archief / 2

Rosa Luxemburg, Alexander Berkman,
Alexej Borovoj, Emma Goldman,
Alexander Schapiro

DE RUSSISCHE REVOLUTIE

Deze uitgave bevat een volledige vertaling van het door Rosa Luxemburg (1871-1919) in 1918 geredigeerde manuscript *Die russische Revolution*, alsmede van de door Alexander Berkman (1870-1936), Aleksej Alekseevič Borovoj (1876-1936), Emma Goldman (1869-1940) en Aleksandr Moiseevič Šapiro (1882?-1946) geschreven, anoniem verschenen brochure *Die russische Revolution und die Kommunistische Partei* [Berlijn, Der Syndikalist, 1921].

Omslagfoto: Het begin van de staking bij de Poetilovfabrieken te Petrograd in februari 1917.

Redactioneel, bibliografische aantekening en annotatie door Jaap Kloosterman.

© 1979 Nederlandse vertaling Het Wereldvenster, Baarn
Redactie: Jaap Kloosterman
Uit het Duits vertaald door C.E. van Amerongen-van Straten
Omslag: Letty Krijger-Annokkeé
No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint or any other means without written permission from the publisher
ISBN 90 293 9771 3

Inhoud

Redactioneel

In juli 1917, een jaar na haar tweede arrestatie tijdens de wereldoorlog, werd Rosa Luxemburg van de vesting Wronke in het toenmalige Posen naar de gevangenis van Breslau overgebracht. Vanhieruit kwam in september 1918 haar eerste openlijke reactie op de Oktoberrevolutie, in het uit de gevangenis gesmokkelde artikel 'Die russische Tragödie', dat anoniem verscheen in het elfde nummer van het blad *Spartacus* — het beroemde clandestiene blad van de Gruppe Internationale, waartoe ook Karl Liebknecht, Franz Mehring, Leo Jogiches en Clara Zetkin behoorden. De toenmalige redactionele kern (Paul Levi, Ernst Meyer, Eugen Leviné) was weinig ingenomen met de kritiek op de bolsjeviki die Luxemburg in het bewuste artikel uitte, en toen een volgend artikel nog kritischer bleek te zijn, besloot de redactie het niet te plaatsen. Levi reisde naar Breslau om de schrijfster te bewegen van publikatie af te zien: vijanden zouden van haar argumenten misbruik kunnen maken. Luxemburg stemde toe, maar was niet overtuigd. Na Levi's bezoek, nog in september, begon zij in een schoolschrift haar opvattingen over de gebeurtenissen in Rusland te systematiseren; de pagina's die zij vulde tot haar bevrijding op 9 november door de Duitse revolutie, vormen het manuscript dat bekend is geworden als *Die russische Revolution.*

De tekst bleef onvoltooid en in eerste instantie ook ongepubliceerd. Na de moord op Rosa Luxemburg in de nacht van 15 op 16 januari 1919 verdween het manuscript ondergronds om pas in 1928 door Felix Weil te worden afgedrukt in het *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*. De polemiek rond het geschrift had toen niettemin al een respectabele, of zo men wil weinig respectabele geschiedenis. Paul Levi, in april 1921 uitgesloten uit de Kommunistische Partei Deutschlands vanwege zijn veroordeling van de opstand die deze partij een maand tevoren had ontketend, bleek in het bezit te zijn van een onvolledige kopie, die

hij nu terstond in druk liet verschijnen. De KPD en de Communistische Internationale beantwoordden deze actie met een tegenoffensief door Luxemburgs voormalige medestanders Clara Zetkin en Adolf Warski (Warszawski) in verschillende toonaarden te laten verklaren dat de auteur onvoldoende geïnformeerd was geweest, zich hier en daar had vergist en haar mening overigens op diverse — niet nader gespecificeerde — punten had herzien. Lenin zelf, wars van égards als steeds, verklaarde onomwonden: 'Paul Levi wil zich nu populair maken bij de bourgeoisie door juist die werken van Rosa Luxemburg te herdrukken [*sic*] waarin haar fouten te voorschijn komen.' Tegelijkertijd berispte hij de Duitse communisten vanwege hun tekortschieten bij de uitgave van 'een *volledige* editie van haar werken'.

Eens te meer betoonde Lenin zich hier logischer dan zijn volgelingen en pseudo-volgelingen, die er zich tot op de dag van vandaag over beklagen dat *De Russische Revolutie* voortdurend werd en wordt uitgegeven door sociaal-democraten en erger; terwijl de zaak eenvoudig zo ligt, dat een Russische biografie over Luxemburg anno 1974 geen andere uitgave van het geschrift wist te citeren dan een zoveelste herdruk uit de Bondsrepubliek. Pas in de loop van dat jaar verscheen een met veel omhaal gepresenteerde Oostduitse editie, vermoedelijk de eerste onder auspiciën van een 'arbeidersstaat' en een van de zeer weinige waarmee een communistische partij bemoeienis heeft gehad. Overbodig te zeggen dat voornoemde klacht er dan ook omstandig wordt herhaald.

Maar Lenins uitspraken waren nog in een ander opzicht opmerkelijk helder: hij twijfelde niet aan het *principieel* kritische karakter van Luxemburgs aantekeningen, des te meer aan haar 'herziening' daarvan. Hierin sloot hij aan bij de opinie van Lukács, later zelf specialist in het herzien van meningen, die al in januari 1922 had betoogd — het artikel is terug te vinden in *Geschichte und Klassenbewusstsein* — dat de 'fouten' van *De Russische Revolutie* niet beschouwd konden worden als een al of niet te vergoelijken eigenaardigheid in het oeuvre van de schrijfster, maar integendeel als typische produkten van haar denkwijze bekritiseerd dienden te worden.

Inderdaad schreef Rosa Luxemburg haar kritiek op het

bolsjevisme met dezelfde dialectiek die zij in 1899 tegenover Bernstein verdedigd had, en vanuit dezelfde historische visie op revolutie en revolutionaire organisatie die zij in 1904 tegen Lenin en in 1906 tegen de Duitse sociaal-democratie had geformuleerd. Consequent internationaliste als zij was, beschouwde zij de Russische Revolutie als een onderdeel van de Europese en wereldrevolutie; maar haar perspectief was noch dogmatisch (als dat van Kautsky) noch opportunistisch (als dat van Lenin). De kern van haar opvatting komt al tot uitdrukking in een brief die zij op 24 november 1917 aan Luise Kautsky schreef: 'Natuurlijk zullen [de Russen] zich in deze heksensabbat niet kunnen handhaven — niet omdat de statistiek het beeld van een te achterlijke economische ontwikkeling laat zien, zoals jouw schrandere echtgenoot heeft uitgerekend, maar omdat de sociaal-democratie in het hoogontwikkelde Westen uit hondsellendige lafbekken bestaat en rustig zal toezien hoe de Russen doodbloeden. Maar zo'n ondergang is beter dan "voort te leven voor het vaderland", het is een wereldhistorische daad, waarvan de sporen in geen eeuwen zullen verdwijnen.'

In *De Russische Revolutie* keren de twee hoofdelementen uit deze regels in verscherpte vorm terug. Wanneer Luxemburg in herinnering brengt dat 'de historische actie alleen geboren kan worden vanuit politieke volwassenheid en geestelijke zelfstandigheid, vanuit de kritische oordeelskracht, eigenschappen die door de Duitse sociaal-democratie onder alle mogelijke voorwendsels tientallen jaren lang systematisch om zeep zijn gebracht', dan impliceert zij dat haar geschrift mede geredigeerd wordt met het oog op de Duitse revolutie die in aantocht is. De bolsjeviki dienen hier als voorbeeld, in zoverre zij niet zijn teruggeschrokken voor de verantwoordelijkheden die de revolutionaire situatie met zich mee heeft gebracht. En in zoverre zij te bekritiseren zijn, gaat het niet om abstracte kritiek op een verre beweging: de revolutionaire crisis is internationaal, en de kritiek op de ontwikkelingen in Rusland is ook voor Duitsland bestemd.

In een andere gevangenis noteerde Karl Liebknecht terzelfder tijd (8 september 1918): 'Blijft de Duitse revolutie uit, dan rest voor de Russische revolutie het alternatief: revo-

lutionaire ondergang of smadelijk schijn- en drogleven.' Het is een beknopte samenvatting van het tweede element in *De Russische Revolutie*. Lenin had met zijn strategische blik weliswaar direct na zijn terugkeer in Petrograd de kansen voor zijn partij gezien en de traditioneel sociaal-democratische opvatting over het niet-proletarische karakter van een revolutie in Rusland overboord gezet, maar eenmaal aan de macht leek hij de mogelijkheid van een 'revolutionaire ondergang' beslist niet te overwegen. Zijn opvattingen over de rol van de revolutionaire voorhoedepartij — die Rosa Luxemburg maar al te goed kende — sloten die weg al goeddeels voor hem af. De vraag die zij zich daarom in haar beschouwing stelde, was deze: hoever kon Lenin met zijn concessies gaan zonder bij de andere term van het alternatief terecht te komen?

'Ongelukkigerwijs,' schreef zij begin november 1918 aan een Poolse kameraad, 'moeten wij ons op dit moment steeds de moeilijke situatie van hun onderneming ginds [dat wil zeggen van de Poolse en Russische bolsjeviki] voor de geest houden, wat iedere kritiek geweldig hindert. Maar zoals u binnenkort zult zien, is het onmogelijk geheel en al het stilzwijgen te bewaren.' Deze woorden geven een criterium voor de wijze waarop haar kritiek op het bolsjevisme te lezen is; en kunnen illustreren dat deze kritiek — meer dan met andere uitspraken uit de laatste twee maanden van haar leven — vooral in verband gebracht moet worden met de instructies die zij enkele dagen voor haar dood aan de KPD-gedelegeerde naar het eerste congres van de Comintern gaf: dat de stichting van een nieuwe Internationale ongewenst was zolang de Russische invloed er allesoverheersend zou zijn. Het is betrekkelijk zinloos erover te speculeren waar Rosa Luxemburg zich in haar geschrift heeft ingehouden, of welke passages zij later misschien anders zou hebben geformuleerd. Zeker is dat haar kritiek op Lenins politiek niets incidenteels had en tot het laatst bleef bestaan. Voor het overige constatere men slechts hoeveel van *wat zij schreef, waar* is gebleken.

Luxemburgs gebrek aan informatie (waarvan men overigens tenminste zou kunnen vaststellen dat het als argument een tweesnijdend zwaard is) heeft in dit verband weinig belang. De beoordeling van de geschiedenis is niet primair een kwestie

van informatie, en de critici die haar gevolgd zijn, hebben dikwijls op grond van slechts enkele gegevens zeer pertinente conclusies kunnen trekken. Soms ook trokken zij die conclusies op grond van zeer goede informatie — dat is het geval met de auteurs van de tweede hier gepubliceerde tekst.

De Russische Revolutie en de Communistische Partij werd geschreven door vier anarchisten die verschillende stromingen vertegenwoordigden en op uiteenlopende wijze bij de revolutie betrokken waren geweest. Alexej Borovoj, die in 1901 op vijfentwintigjarige leeftijd hoogleraar te Moskou werd, was in Rusland steeds een van de belangrijkste vertegenwoordigers geweest van een op Stirner en Nietzsche geënt individualistisch anarchisme, totdat hij tijdens de revolutie van 1917 syndicalistische posities begon te ondersteunen. Alexander Schapiro, een jaar of vijf jonger, had Rusland reeds op zeer jeugdige leeftijd moeten verlaten en was vanaf 1901 in Londen nauw betrokken bij de activiteit van de anarcho-syndicalistisch georiënteerde Russische emigratie en de in 1907 opgerichte Anarchistische Internationale, waarvan hij secretaris was. Over Alexander Berkman en Emma Goldman, de Russische emigranten die zich voor de Eerste Wereldoorlog in de Verenigde Staten internationale faam in de anarchistische wereld hadden verworven, behoeft hier niets naders gezegd te worden.

Borovoj, die in 1911 naar Parijs was getrokken maar in 1913 weer naar Rusland terugkeerde, maakte deel uit van de Moskouse Federatie van Anarchistische Groepen, vanaf 1918 de belangrijkste anarcho-communistische organisatie in het land. Zoals vrijwel alle anarchisten had hij de Oktoberrevolutie gesteund als een nieuwe, radicalere fase in het proces dat in februari was begonnen. Begin 1918 was hij militair commissaris bij de Centrale administratie van de sanitaire diensten in het leger; in 1921 werd hem zijn leerstoel aan de Moskouse universiteit ontnomen.

Hoewel hij, zoals gezegd, sympathiek stond tegenover het syndicalisme, was zijn positie minder uitgesproken dan die van Schapiro, die zich na zijn aankomst in Petrograd (31 mei 1917) onmiddellijk aansloot bij de anarcho-syndicalistische stroming en redacteur zou worden van haar orgaan *Golos*

Troeda (De Stem van de Arbeid). De anarcho-syndicalisten zagen niet veel heil in het organiseren van anarchistische groepen en richtten zich vooral op de arbeidersorganisaties, van de fabriekscomités tot de vakbonden. Schapiro zelf schijnt een rol te hebben gespeeld in de organisatie van het spoorwegpersoneel.

Hij werkte ook geruime tijd als vertaler op het ministerie van Buitenlandse Zaken onder Tsjitsjerin (met wie hij in 1917 had samengewerkt bij de repatriëring van Russische revolutionairen uit West-Europa) en stond op het standpunt dat tegen het bolsjevisme een loyale oppositie gevoerd moest worden. Hij ging aanvankelijk, lijkt het, minder ver in zijn kritiek dan de linkervleugel van het anarcho-syndicalisme (Gregori Maximov), maar verder dan Berkman en Goldman, die na hun uitwijzing uit de Verenigde Staten in januari 1920 in Rusland aankwamen met een zeer welwillende visie op de bolsjevistische machthebbers.

Het is niet alleen voor de geschiedenis van het anarchisme interessant vast te stellen dat onze vier auteurs — en velen met hen — ondanks hun traditionele oppositie tegen staat en politieke partij niet aarzelden om zich vergaand achter de door de Communistische Partij geleide Russische staat te stellen. De verklaring daarvoor is dat zij, om zo te zeggen, in de eerste plaats revolutionairen waren en pas in de tweede plaats anarchisten. Als minderheid opererend in een proces met een enorme dynamiek, weigerden zij zich daarbuiten te plaatsen zolang hun nog mogelijkheden openstonden; en tegelijkertijd stelden zij vast dat de anarchistische ideologie zoals die voordien in kleine, geïsoleerde groepen op papier was uitgewerkt, door haar a-dynamische, absolutistische karakter ('de revolutie is anarchistisch of zij is niet') in de concrete Russische omstandigheden niet levensvatbaar was. Zelfs Bakoenins eminente uiteenzettingen over de bureaucratie werden pas waar toen zij in de praktijk werden geverifieerd.

Het waren dan ook niet de al vroeg in 1918 beginnende vervolgingen van het anarchisme die hen tot een definitieve breuk deden besluiten, maar de grote bolsjevistische operaties tegen de revolutie (Kroonstad, Machno, het Tiende Congres van de Russische Communistische Partij). En de analyse die

zij in juni 1921 in Moskou opstelden, is geschreven vanuit ditzelfde perspectief: al wordt de repressie tegen de anarchistische beweging meer dan eens aangehaald, zij wordt er beschreven als een *symptoom* van een veelomvattende contrarevolutionaire beweging die in 1921 tot een voorlopige climax kwam. De brochure richt zich daarom niet tot de anarchisten, maar tot het proletariaat.

De tekst werd kort na zijn ontstaan naar Berlijn gesmokkeld, waar Rudolf Rocker, de belangrijkste woordvoerder van het Duitse anarcho-syndicalisme, voor publikatie zorgde. Rocker veronderstelde dat Berkman de auteur was, zoals hij in zijn korte voorwoord (september 1921) liet doorschemeren; maar in de Engelse vertaling die Berkman in juli 1922 te Berlijn in druk gaf, vermeldde deze de werkelijke toedracht, zij het zonder de namen van de auteurs te noemen. Borovoj bevond zich immers nog in Rusland, waar hij het lot van velen zou delen: in 1923 definitief uit het onderwijs verwijderd om nog enkele jaren als economisch expert bij de Moskouse beurs te werken, werd hij in 1928 gedeporteerd, eerst naar Perm, dan naar Vladimir, waar hij in 1936 stierf. Schapiro, die met Berkman en Goldman in januari 1922 naar Stockholm was vertrokken, keerde in augustus van dat jaar nog een maal naar Rusland terug, maar werd gearresteerd en na een internationale campagne voor zijn vrijlating uitgewezen. Vooral hij zou later — met name binnen de Internationale Arbeiders Associatie, de eind 1922 gestichte anarcho-syndicalistische internationale — de beschouwingen uit *De Russische Revolutie en de Communistische Partij* nog verder uitwerken.

De lezer zal zien dat deze brochure in vele opzichten een complement vormt bij de notities van Rosa Luxemburg; dat de analyses van deze voortreffelijke marxiste door de anarchisten worden doorgetrokken en bevestigd. Zoals zij al had vastgesteld: 'Frasen hebben in de geschiedenis van de klassenstrijd soms een zeer reële betekenis. Het is het noodlot van het socialisme dat het in deze wereldoorlog ertoe bestemd was om ideologische voorwendsels voor de contrarevolutionaire politiek te leveren,' — zo kon Rocker hieraan een nieuwe dimensie toevoegen door in zijn voorwoord te spreken van de 'nieuwe oligarchie die haar heerschappij onder de mislei-

dende naam "dictatuur van het proletariaat" poogde te verbergen en wier despotische vervolgingsfurie tegen alle andere revolutionaire richtingen des te verachtelijker is omdat zij in naam van het socialisme wordt uitgeoefend'.

Bibliografische aantekening

De vertaling van *Die russische Revolution* is gebaseerd op de tekst van het 108 pagina's tellende manuscript (zonder titel) zoals die gepubliceerd is in Rosa Luxemburg, *Gesammelte Werke*, dl. 4, Oost-Berlijn 1974, p. 332-365. Ook Luxemburgs losse aantekeningen en opmerkingen in de marge zijn hier ingevoegd overeenkomstig de Oostduitse editie. Fragmenten van het geschrift verschenen eerder in het Nederlands in Rosa Luxemburg, *Orde heerst in Berlijn*, Den Haag, Boucher z.j.

De Russische Revolutie en de Communistische Partij werd oorspronkelijk in het Russisch geschreven, maar er is geen versie in die taal bekend. Hier is gebruik gemaakt van de eerste uitgave onder de titel *Die russische Revolution und die Kommunistische Partei*, Berlijn, Verlag 'Der Syndikalist', 1921, 20 p. (met een voorwoord van Rudolf Rocker). In 1922 verscheen bij dezelfde uitgeverij een door Alexander Berkman bezorgde Engelse editie, die in sommige opzichten correcter is; aan de hand daarvan zijn in de Nederlandse vertaling enkele veranderingen aangebracht.

Fragmenten van de Duitse tekst zijn door Arthur Lehning herdrukt in *Maatstaf*, augustus-september 1976. De Engelse tekst is opnieuw uitgegeven in Alexander Berkman, *The Russian tragedy*, Sanday (Orkney), Cienfuegos Press, 1976; dit boekje bevat drie door Berkman in 1922 uitgegeven brochures: *The Russian tragedy*, *The Russian Revolution and the Communist Party* en *The Kronstadt rebellion*.

OVER DE AUTEURS. – De beste biografie over Rosa Luxemburg is die van J.P. Nettl, *Rosa Luxemburg*, 2 dln., Londen 1966 (herziene Duitse ed. 1967). Nuttig is ook Gilbert Badia, *Rosa Luxemburg: journaliste, polémiste, révolutionnaire*, Parijs 1975. Beide werken bevatten een uitvoerige bibliografie. Vermeldenswaard zijn verder Paul Frölich, *Rosa Luxemburg: Gedanke und Tat*, Parijs 1939 (herdr. 1967); Henriëtte Roland-Holst, *Rosa Luxemburg: haar leven en werken*, Rotterdam 1935; en Helmut Hirsch, *Rosa Luxemburg in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek bei Hamburg 1969 (Ned. vert., Amsterdam 1971).

De belangrijkste Nederlandse uitgaven van Luxemburgs geschriften zijn, naast het al genoemde *Orde heerst in Berlijn*, haar *Massastaking, partij en vakbonden*, Nijmegen 1971; *Organisatie-*

vraagstukken van de Russische sociaaldemocratie (in: Lenin/ Luxemburg, *Een stap voorwaarts, twee stappen terug, met een kritiek van Rosa Luxemburg*, Nijmegen 1971); *Ons program en de politieke situatie*, Amsterdam 1973. Zie ook het aan Rosa Luxemburg gewijde dubbelnummer van *Te elfder ure* (nr. 7-8, 1971).

Er bestaat nog steeds geen biografie van Alexander Berkman, men is aangewezen op de literatuur over Emma Goldman (Richard Drinnon, *Rebel in paradise*, nog in 1978 herdrukt, en de in hetzelfde jaar verschenen Spaanse biografie van José Peirats) en haar autobiografie *Living my life*, 2 dln., New York 1931 (versch. herdr.); de Nederlandse vertaling hiervan is verschenen onder de titel *Mijn leven*, 2 dln., Baarn 1978-1979. Ook biografisch interessant is *Nowhere at home: letters from exile of Emma Goldman and Alexander Berkman*, uitg. Richard en Anna Maria Drinnon, New York 1975.

Van Berkman werden herdrukt de in 1912 verschenen *Prison memoirs of an anarchist* (New York 1978); en *ABC of anarchism* (Londen 1977). Van Goldman de bundel *Anarchism and other essays* (New York 1969); *Die Ursachen des Niederganges der russischen Revolution* (in Rocker/Goldman, *Der Bolschewismus: Verstaatlichung der Revolution*, Berlijn z.j.); *My disillusionment in Russia* (New York 1970). Zie ook *Red Emma speaks* (New York 1972) en *Emma Goldman* in de reeks 'Frauen in der Revolution' (Berlijn, Kramer, 1977).

Iets over Alexej Borovoj is te vinden in Paul Avrich, *The Russian anarchists*, Princeton (N.J.) 1967; maar voor nadere informatie zal de lezer zijn toevlucht moeten nemen tot de necrologieën die de anarchistische pers na zijn overlijden in 1936 publiceerde. Biografisch materiaal over Alexander Schapiro is te vinden in zijn artikelenbundel *Crítica de la CNT: artículos 1923-1937* (ter perse, Barcelona 1979); en – korter – in de inleiding bij zijn 'Bericht über die Confederación Nacional del Trabajo (CNT) und den Aufstand in Spanien im Januar 1933', *Jahrbuch Arbeiterbewegung*, dl. 4, Frankfurt a.M. 1976. Verschillende artikelen van Schapiro verschenen in 1932-1935 in het anarcho-syndicalistische tijdschrift *Grondslagen* (herdr. 1979); zie ook zijn 'Die Taktik der IAA' in de heruitgave van *IAA: 10 Jahre internationaler Klassenkampf: Gedenkschrift zum zehnjährigen Bestehen der IAA* (1933).

ALGEMEEN. – Uit de overstelpende hoeveelheid literatuur over de Russische Revolutie volgen hier enkele titels die bepaalde, in dit boek aan de orde komende aspecten nader kunnen belichten; deze werken bevatten dikwijls een omvangrijker bibliografie.

Over de ontwikkeling van de Russische Communistische Partij: Robert Vincent Daniels, *The Conscience of the revolution: communist opposition in Soviet Russia*, New York 1969. Over de sovjets: Oskar Anweiler, *Die Rätebewegung in Russland 1905-1921*, Leiden 1958. Over de vakbeweging: Uwe Brügmann, *Die russischen Gewerkschaften in Revolution und Bürgerkrieg 1917-1919*, Frankfurt a.M. 1972. Over de fabriekscomités: de uit 1923 daterende bolsjevistische samenvatting van A.M. Pankratova, *Fabrikräte in Russland: der Kampf um die sozialistische Fabrik*, Frankfurt a.M. 1976. Over de bolsjevistische politiek tegenover de arbeidersorganisaties: Maurice Brinton, *The Bolsheviks and workers' control*, Londen 1970.

Over het anarchisme in Rusland, behalve het eerder genoemde boek van Paul Avrich ook de door hem samengestelde bloemlezing *The Anarchists in the Russian Revolution*, Londen 1973; *Les Anarchistes dans la Révolution russe*, uitg. Alexander Skirda, Parijs 1973; Anthony D'Agostino, *Marxism and the Russian anarchists*, San Francisco 1977. Een zeer omvangrijke documentatie, ook over Kroonstad en de *machnovsjtsjina*, geeft Volin, *La Révolution inconnue 1917-1921: documentation inédite sur la Révolution russe*, 3 dln., Parijs 1972 (Engelse vert., Detroit 1974). Over Machno verder: Pjotr Arsjinov, *Geschichte der Machno-Bewegung 1918-1921* (versch. herdr. en vert.); Nestor Machno, *La Révolution russe en Ukraine*, Parijs 1970; en, minder geslaagd, Michael Palij, *The Anarchism of Nestor Makhno, 1918-1921: an aspect of the Ukrainian revolution*, Seattle 1976. Over Kroonstad: de vertaling van het dagblad van de Commune van Kroonstad in *Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur*, uitg. Frits Kool en Erwin Oberländer, 2 dln., München 1972 (hierin ook materiaal van en over de Arbeidersoppositie); Alexander Skirda, *Kronstadt 1921: prolétariat contre bolchévisme*, Parijs 1971; het werk van Paul Avrich, *Kronstadt 1921* (New York 1974), is onbevredigend. Het enige – maar goede – Nederlandstalige boek over het Russische anarchisme is Arthur Lehning, *Radendemocratie of staatscommunisme: marxisme en anarchisme in de Russische Revolutie*, Amsterdam 1972.

De Russische Revolutie
Rosa Luxemburg

I

De Russische Revolutie is de indrukwekkendste gebeurtenis van de wereldoorlog. De manier waarop deze revolutie begonnen is, het weergaloze radicalisme ervan en het blijvend effect logenstraffen zonneklaar de leuze waarmee de officiële Duitse sociaal-democratie in het begin gedienstig de agressieve oorlog van het Duitse imperialisme ideologisch goedpraatte: de leuze van de Duitse bajonetten die het Russische tsarisme omver zouden werpen en de onderdrukte volkeren in dat land zouden bevrijden. De geweldige vlucht die de revolutie in Rusland heeft genomen, de diepgaande uitwerking ervan, die alle klasseverhoudingen heeft geschokt, alle maatschappelijke en economische problemen uit de weg geruimd heeft en zich consequent vanuit het eerste stadium van de burgerlijke republiek met het noodlot van een interne logica in de richting van steeds verdergaande fasen heeft ontwikkeld — waarbij de omverwerping van het tsarisme slechts een korte episode, een bagatel bijna, is gebleken —, dat alles toont overduidelijk aan dat de bevrijding van Rusland niet het gevolg is geweest van de oorlog en de militaire nederlaag van het tsarisme, niet de verdienste van 'Duitse bajonetten in Duitse vuisten', zoals de *Neue Zeit* van Kautsky in een hoofdartikel beloofd had, maar dat deze diep geworteld was in eigen land en innerlijk volkomen rijp. Het oorlogsavontuur van het Duitse imperialisme, met de ideologische steun van de Duitse sociaal-democratie, heeft de revolutie in Rusland niet veroorzaakt, maar alleen in het begin een tijdlang — na de eerste opkomende stormvloed in de jaren 1911 tot 1913 — onderbroken, en vervolgens — na het uitbreken van de revolutie — in zeer grote, buitengewone moeilijkheden gebracht.

Deze gang van zaken is echter voor elke denkende waarnemer ook een doorslaggevende weerlegging van de doctrinaire theorie die Kautsky gemeen heeft met de partij der regerings-

socialisten:[1] dat Rusland als economisch achtergebleven, voornamelijk agrarisch land nog niet rijp zou zijn voor de sociale revolutie en voor een dictatuur van het proletariaat. Deze theorie, die in Rusland alleen een *burgerlijke* revolutie voor mogelijk houdt — waarvan dan ook de tactiek van de coalitie der Russische socialisten met het burgerlijke liberalisme een gevolg is — wordt ook aangehangen door de opportunistische vleugel van de Russische arbeidersbeweging, de zogenaamde mensjeviki, onder de getrouwe leiding van Axelrod en Dan. Beide groepen, zowel de Russische als de Duitse opportunisten, zijn het inzake deze principiële interpretatie van de Russische Revolutie (en hun houding in tactische detailkwesties is daarvan een logisch gevolg) volkomen eens met de Duitse regerende socialisten: volgens alle drie deze groepen had de Russische Revolutie moeten blijven steken in de fase die de Duitse imperialistische oorlog zich volgens de mythologie van de Duitse sociaal-democraten zo nobel ten doel gesteld had: de omverwerping van het tsarisme. Als de revolutie verder gegaan is dan dat punt, als zij zich de dictatuur van het proletariaat tot taak gesteld heeft, dan is dat volgens deze theorie eenvoudig een vergissing geweest van de radicale vleugel van de Russische arbeidersbeweging, de bolsjeviki, en alle moeilijkheden die de revolutie in haar verdere verloop heeft ontmoet, alle beroeringen waaraan zij ten prooi is gevallen, zijn dan ook eenvoudig een gevolg van deze noodlottige vergissing. Theoretisch geredeneerd loopt deze doctrine, die zowel door Stampfers *Vorwärts*[2] als door Kautsky een vrucht van het

1. Met 'regeringssocialisten' wordt de partijleiding van de SPD bedoeld (de Eberts en Scheidemannen), die samen met de leiding van de sociaal-democratische vakbeweging in 1914 een 'godsvrede' met de keizerlijke regering had gesloten en sindsdien als officieuze regeringspartner optrad; op 3 oktober 1918 trad de SPD — nu officieel — toe tot het semi-parlementaire kabinet van prins Max van Baden. Kautsky, de klassieke ideoloog van de Duitse sociaal-democratie, van 1883 tot 1917 redacteur van *Die Neue Zeit*, behoorde tot de rechtervleugel van de in april 1917 gestichte Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands (USPD), waarvan ook de Spartakisten (toen nog Gruppe Internationale) deel uitmaakten.
2. De *Vorwärts* was het belangrijkste orgaan van de SPD.

'marxistisch denken' wordt genoemd, uit op de oorspronkelijke 'marxistische' ontdekking dat de socialistische omwenteling een nationale, eigenlijk zelfs een particuliere aangelegenheid is van elke moderne staat afzonderlijk. In de blauwe nevelen van het abstracte schema slaagt een man als Kautsky er natuurlijk in een uitvoerig beeld te schilderen van de kapitalistische connecties in de wereldeconomie, die alle moderne landen tot een samenhangend organisme maken.

Ruslands revolutie — vrucht van de *internationale* ontwikkeling en de agrarische kwestie — is onmogelijk binnen de grenzen van de burgerlijke maatschappij tot een goed einde te brengen.

In *praktisch* opzicht neigt deze doctrine ertoe de verantwoordelijkheid van het internationale, en in de eerste plaats van het Duitse proletariaat, voor het lot van de Russische Revolutie van de hand te wijzen, de internationale aspecten van deze revolutie te loochenen. Het verloop van de oorlog en de Russische Revolutie hebben aangetoond dat niet Rusland onrijp was, maar dat het Duitse proletariaat te onrijp was om deze historische taak te volbrengen, en een kritische beschouwing over de Russische Revolutie heeft tot eerste taak om dit in alle duidelijkheid naar voren te brengen. Het verloop van de Russische Revolutie was volledig afhankelijk van de *internationale* [gebeurtenissen]. Dat de bolsjeviki hun politiek totaal hebben afgestemd op de wereldrevolutie van het proletariaat vormt een schitterend bewijs van hun vooruitziende blik *in politicis* en hun principiële trouw, de moedige opzet van hun politiek. Hieruit blijkt de ongelooflijk snelle ontwikkeling van het kapitalisme in het afgelopen decennium. De revolutie van 1905-1907 heeft slechts weinig weerklank gevonden in Europa. Zij is dan ook beperkt gebleven tot een eerste hoofdstuk. De voortzetting en oplossing daarvan waren gebonden aan de Europese ontwikkelingen.

Het is duidelijk dat de schat aan ervaringen en lessen niet aan de dag komt door een kritiekloze apologie, maar uitsluitend door grondige, weldoordachte kritiek. Het zou natuurlijk waanzinnig zijn te menen dat bij het eerste wereldhistorische experiment met de dictatuur van de arbeidersklasse, en wel onder de allermoeilijkste omstandigheden, midden in de

wereldbrand, in de chaos van een imperialistische volkenmoord, in de ijzeren greep van de meest reactionaire militaire macht van Europa, terwijl het internationale proletariaat volstrekt te kort schoot, — dat bij een experiment van de arbeidersdictatuur onder dergelijke abnormale omstandigheden nu juist Ruslands doen en laten het toppunt van volmaaktheid zou zijn geweest. Omgekeerd dwingen de elementaire begrippen van de socialistische politiek en het inzicht in haar noodzakelijke historische premissen tot de veronderstelling dat onder dergelijke fatale omstandigheden ook het sterkste idealisme en de meest standvastige revolutionaire energie niet in staat zijn tot democratie of socialisme, maar hooguit tot een machteloze, verwrongen eerste aanzet.

Het is de elementaire plicht van socialisten in alle landen zich deze kwestie met al zijn diepere verbanden en effecten duidelijk voor ogen te stellen; alleen aan de hand van een dergelijk bitter inzicht kan men de mate van de eigen verantwoordelijkheid van het internationale proletariaat voor het lot van de Russische Revolutie beoordelen. Anderzijds komt alleen op die manier de doorslaggevende betekenis van een solidair internationaal optreden van de proletarische revolutionairen tot uiting — als een onmisbare basisvoorwaarde, want anders zouden zelfs de grootste prestaties en de zwaarste offers van het proletariaat in één bepaald land onvermijdelijk verwikkeld raken in een chaos van tegenstrijdigheden en misgrepen.

Het lijdt ook geen twijfel dat de knappe koppen die aan het hoofd staan van de Russische Revolutie, Lenin en Trotski, op hun doornig pad, dat door allerlei gevaren wordt bedreigd, heel wat beslissende stappen hebben gezet met zeer grote innerlijke twijfel en met zeer sterke innerlijke tegenzin, en dat zij in de verste verte niet willen dat hun doen en laten onder bittere dwang, in de kolkende maalstroom van de gebeurtenissen, door de Internationale beschouwd wordt als een verheven voorbeeld van socialistische politiek, dat slechts kritiekloos bewonderd en vlijtig nagevolgd behoort te worden.

Het zou al even verkeerd zijn als men vreesde dat een kritisch onderzoek van de tot nu toe gevolgde weg van de Russische Revolutie een gevaarlijke ondermijning zou betekenen

van het aanzien en het fascinerend voorbeeld van het Russische proletariaat, dat als enige de noodlottige traagheid van de Duitse massa zou kunnen overwinnen. Niets is minder waar. De revolutionaire energie van de arbeidersklasse in Duitsland zal nooit kunnen ontwaken als men blijft werken onder de bevoogding van de Duitse sociaal-democratie zaliger gedachtenis door middel van een soort massasuggestie, door een blind geloof in een of ander vlekkeloos gezag, of het nu gaat om dat van de eigen '*Instanzen*' [de Duitse partij- en vakbondsleiding] of dat van het 'Russische voorbeeld'. Het Duitse proletariaat kan niet tot historische actie komen door een revolutionaire hoerastemming op te roepen, maar alleen doordat men inzicht krijgt in de griezelige ernst, de gecompliceerde omvang van de taak; de historische actie kan alleen geboren worden vanuit politieke volwassenheid en geestelijke zelfstandigheid, vanuit de kritische oordeelskracht, eigenschappen die door de Duitse sociaal-democratie onder alle mogelijke voorwendsels tientallen jaren lang systematisch om zeep zijn gebracht. Wanneer men kritisch oordeelt over de Russische Revolutie in haar historisch verband, vormt dat de beste scholing van de Duitse én de internationale arbeidersklasse voor de taken die de momentele situatie stelt.

II

De eerste periode van de Russische Revolutie, vanaf het begin in maart tot aan de omwenteling in oktober, vertoont in algemene trekken precies dezelfde ontwikkelingen als de grote Engelse en de grote Franse Revolutie. Het is het typische wordingsproces van elke grote algemene confrontatie van de revolutionaire krachten die in de schoot van de burgerlijke maatschappij zijn ontwaakt, met de ketenen van de oude maatschappij.

De ontplooiing van de revolutie vertoont, en dat is heel natuurlijk, een stijgende lijn: van een gematigd begin naar een toenemende radicalisatie in het streven, en parallel daarmee de lijn van een coalitie van klassen en partijen naar de alleenheerschappij van de meest radicale partij.

In het allereerste begin, in maart 1917, werd de revolutie

aangevoerd door de 'Kadetten',[3] dat wil zeggen de liberale bourgeoisie. De algehele revolutionaire stormvloed sleurde alles en iedereen met zich mee: de Vierde Doema, het meest reactionaire produkt van het meest reactionaire vier-klassenkiesstelsel, dat uit de staatsgreep was voortgekomen,[4] veranderde plotseling in een revolutionair orgaan. Alle burgerlijke partijen, inclusief de rechtse nationalisten, vormden plotseling een slagorde die ten strijde trok tegen het absolutisme. Dat sneuvelde dan ook, bijna zonder verzet, als een afgestorven orgaan dat bij de eerste aanraking afvalt. Ook de kortstondige poging van de liberale bourgeoisie om toch nog de dynastie en de troon te redden, is binnen enkele uren op een mislukking uitgelopen. De onstuimige voortgang van de ontwikkelingen legde in enkele dagen of uren afstanden af waarvoor Frankrijk in het verleden decennia nodig had. Hier bleek dat Rusland de resultaten van de Europese ontwikkelingen van een volle eeuw verwerkelijkte en vooral, dat de revolutie van 1917 een rechtstreekse voortzetting vormde van de revolutie van 1905-1907, en niet een geschenk was van de Duitse 'bevrijders'. De beweging van maart 1917 knoopte precies aan op het punt waar het werk tien jaar daarvoor was afgebroken. De democratische republiek was het voltooide, innerlijk gerijpte produkt van de allereerste stormloop van de revolutie.

Nu kwam echter de tweede taak, en die was moeilijker. De stuwende kracht van de revolutie was vanaf het begin het stadsproletariaat geweest. De eisen van deze klasse bleven echter niet beperkt tot de politieke democratie, maar richtten zich op de brandende kwestie van de internationale politiek: onmiddellijke vrede. Tegelijkertijd stortte de revolutie zich op de massa in het leger, waar men eveneens onmiddellijke vrede eiste, en op de massa der boeren, die de agrarische kwestie, al sinds 1905 de kern van de revolutie, naar voren schoof. Onmiddellijke vrede en grond — door deze beide eisen ontstond een innerlijke splitsing in de revolutionaire slag-

3. Kadetten: naar de afkorting KD (Konstitutioneel Democraten).
4. Bedoeld wordt de 'staatsgreep' van juni 1907, toen de tsaristische regering het parlement (Doema) ontbond, de sociaal-democratische afgevaardigden arresteerde en een nieuw kiesstelsel invoerde. Ook de Vierde Doema was in 1912 volgens dit stelsel gekozen.

orde. De eis van onmiddellijke vrede kwam in zeer fel conflict met de imperialistische neigingen van de liberale bourgeoisie, waarvan Miljoekov de woordvoerder was; de kwestie van de grond was in de eerste plaats een spookbeeld voor de andere vleugel van de bourgeoisie: de landjonkers, maar vormde ook, omdat dit een aanslag op het heilige particuliere bezit betekende, een teer punt voor alle burgerlijke klassen.

Zo begon onmiddellijk na de eerste overwinning van de revolutie een interne strijd met twee brandpunten: vrede en de landbouwgronden. De liberale bourgeoisie begon een tactiek van obstructie en uitvluchten te voeren. De massa der arbeiders, het leger, de boeren drongen steeds heftiger aan. Het lijdt geen twijfel dat ook het lot van de politieke democratie verbonden was met het probleem van de vrede en de agrarische kwestie. De burgerlijke klassen die zich, overspoeld als zij waren door de eerste stormvloed van de revolutie, hadden laten meeslepen tot aan de republikeinse staatsvorm, begonnen alras achterwaartse steunpunten te zoeken en bereidden in het geheim de contrarevolutie voor. De Kozakkenveldtocht van Kaledin tegen Petersburg[5] heeft deze neigingen duidelijk tot uitdrukking gebracht. Als deze aanval met succes was bekroond, zouden niet alleen de vredes- en de agrarische kwestie, maar ook het lot van de democratie, van de republiek zelve bezegeld zijn geweest. Een militaire dictatuur met een schrikbewind, gericht tegen het proletariaat, en vervolgens een terugkeer naar de monarchie zouden het onvermijdelijk gevolg zijn [geweest].

Daaruit blijkt hoe utopisch en in wezen reactionair de tactiek was waardoor de Russische socialisten van de richting van Kautsky, de mensjeviki, zich lieten leiden.

Het is regelrecht verbijsterend om te zien hoe deze nijvere man [Kautsky] in de vier jaar van de wereldoorlog met zijn onvermoeibare schrijverij rustig en methodisch het ene theoretische gat na het andere scheurt in het socialisme, waardoor het er ten slotte uitziet als een zeef zonder één gave plek. De kritiekloze onverstoorbaarheid waarmee zijn volgelingen toe-

5. Kaledin ondersteunde met de Donkozakken de contrarevolutionaire actie van Kornilov in augustus (nieuwe stijl: september) 1917.

zien hoe hun officiële theoreticus vlijtig zijn werk verricht en waarmee zij al zijn nieuwe ontdekkingen slikken zonder een spier te vertrekken, kan alleen vergeleken worden met de onverstoorbaarheid waarmee de volgelingen van Scheidemann en Co. toezien hoe deze het socialisme *in de praktijk* stap voor stap uithollen. Deze beide activiteiten vullen elkaar eigenlijk geheel aan, en Kautsky, de officiële tempelwachter van het marxisme, doet sinds het uitbreken van de oorlog in feite zuiver theoretisch hetzelfde als de Scheidemannen in de praktijk: 1. de Internationale, een instrument van de vrede; 2. ontwapening en Volkenbond, nationalisme; en ten slotte 3. democratie, en *geen* socialisme.[6]

Omdat zij [de mensjeviki] zich hadden vastgebeten in de fictie van het burgerlijk karakter van de Russische Revolutie — daar Rusland immers nog niet rijp zou zijn voor de sociale revolutie — klampten zij zich vol vertwijfeling vast aan de coalitie met de burgerlijke liberalen, dat wil zeggen: een dwangmatige verbintenis van elementen die, omdat zij gespleten waren door de natuurlijke interne ontwikkeling van de revolutie, onderling fel in conflict waren gekomen. Mannen als Axelrod en Dan wilden tot elke prijs samenwerking met klassen en partijen die een zeer zware bedreiging vormden voor de revolutie en haar eerste verworvenheid, de democratie.

In deze situatie moet men de bolsjevistische richting de historische verdienste toekennen dat zij vanaf het eerste begin de enige tactiek geproclameerd en met ijzeren consequentie volgehouden heeft, die de democratie kon redden en de revolutie zou voortstuwen. De volledige macht geheel in handen van de massa der arbeiders en boeren, in handen van de sovjets — dat was inderdaad de enige uitweg uit de impasse waarin de revolutie was terechtgekomen, het was de zwaard-

6. Rosa Luxemburg geeft hier schematisch en onuitgewerkt Kautsky's argumenten weer voor de ontbinding van de Tweede Internationale, die als 'instrument van de vrede' niet geschikt zou zijn in tijden van oorlog; voor internationale ontwapening en stichting van een Volkenbond in plaats van internationale klassenstrijd; voor de houding van de vroegere secties van de Tweede Internationale, die nu hun respectievelijke regeringen steunden; en voor de burgerlijke democratie die — hoewel onderdeel van het kapitalisme — niet verloren mocht gaan.

slag waarmee de gordiaanse knoop werd doorgehakt, waardoor de revolutie uit de moeilijkheden werd geholpen; daardoor kreeg zij de ruimte om zich ongehinderd verder te ontwikkelen.

Lenins partij was dus de enige in Rusland die de ware belangen van de revolutie in deze eerste periode heeft onderkend, deze partij heeft de revolutie voortgestuwd en is daarom de enige partij geweest die een waarachtig socialistische politiek voerde.

Dat verklaart ook waarom de bolsjeviki, die in het begin van de revolutie als minderheid aan alle kanten verguisd, belasterd en vervolgd werden, binnen de kortste keren de leiding kregen van de revolutie, en de eigenlijke massa, het stadsproletariaat, het leger, de boeren en de revolutionaire elementen in de democratie, de linkervleugel van de Sociaal-Revolutionairen,[7] onder hun banier hebben kunnen verenigen.

De reële situatie van de Russische Revolutie liep na enkele maanden uit op het alternatief: overwinning van de contrarevolutie of dictatuur van het proletariaat, Kaledin of Lenin. Dat was de objectieve situatie die bij elke revolutie ontstaat, zeer snel nadat de eerste opwinding is vervlogen, en die in Rusland ontstaan is vanuit de concrete brandende kwesties aangaande vrede en verdeling van de grond, kwesties die binnen het kader van de 'burgerlijke' revolutie geen oplossing konden vinden.

De Russische Revolutie heeft hier slechts de grondwet van elke grote revolutie bevestigd, en deze luidt: de revolutie moet zeer snel en vastberaden doorgevoerd worden, met ijzeren hand moeten alle hindernissen omvergeworpen worden en men moet zich telkens een verder doel stellen, anders wordt men zeer snel teruggeslagen tot achter het zwakke begin en

7. De Sociaal-Revolutionaire Partij (SR, ook leden werden als 'SR' aangeduid), die in 1901 werd opgericht, bouwde voort op de populistische traditie uit het laatste kwart van de negentiende eeuw (de *narodniki*); zij vond haar aanhang vooral onder de boeren. Na de Oktoberrevolutie scheidde de linkervleugel van de partij zich af om met de bolsjeviki samen te werken. De Linkse SR maakten deel uit van de nieuwe Sovjet-regering tot maart 1918, toen zij hun ministers terugtrokken uit protest tegen de ratificatie van de vrede van Brest-Litovsk.

door de contrarevolutie verpletterd. Stilstand, pas op de plaats, tevredenheid met het eerste verwezenlijkte doel, dat alles kent de revolutie niet. En wie bekrompen wijsheden uit de parlementaire oorlog tussen muizen en kikkers wil toepassen op de revolutionaire tactiek geeft slechts blijk van het feit dat de psychologie, de grondwet van de revolutie hem even vreemd is als alle historische ervaring — een boek met zeven zegels.

Het verloop van de Engelse revolutie sinds het begin in 1642. Het was te danken aan de natuurlijke logica dat de zwakke, aarzelende politiek van de presbyterianen, hun schoorvoetende oorlog tegen het koningsgezinde leger, waarbij de presbyteriaanse leiders een beslissende veldslag en een overwinning op Karel I opzettelijk vermeden, de independenten ertoe aanzette de presbyterianen uit het parlement te verdrijven en de macht in handen te nemen. Ook later heeft binnen het leger der independenten de lagere kleinburgerlijke massa der soldaten, de 'Levellers' van Lilburne, de stuwende kracht geleverd voor de gehele beweging der independenten, zoals ten slotte de proletarische elementen onder de soldaten, de revolutionaire elementen die het verst willen gaan en in de 'Digger'-beweging hun uitdrukking vonden, ook weer de zuurdesem van de democratische partij der 'Levellers' zijn gaan vormen.

Zonder de mentale invloed van de revolutionaire proletarische elementen op de massa der soldaten, zonder de druk van de democratische soldatenmassa op de burgerlijke bovenlaag van de partij der independenten, zou het nooit zijn gekomen tot de 'verwijdering' der presbyterianen uit het Lange Parlement, noch ook tot het triomfantelijk besluit van de oorlog met het royalistische leger en de Schotten, en al evenmin tot het proces en de terechtstelling van Karel I, of de afschaffing van het Hogerhuis en de proclamatie van de republiek.

Hoe is het gegaan in de grote Franse Revolutie? De greep naar de macht der jakobijnen is hier na vier jaar strijd het enige middel gebleken om de verworvenheden van de revolutie te redden, de republiek te realiseren, het feodalisme te verpletteren, de verdediging van de revolutie zowel naar binnen als naar buiten te organiseren, de samenzweringen van de con-

trarevolutie de kop in te drukken, de revolutionaire golfbeweging over geheel Europa te verspreiden.

Kautsky en zijn Russische geestverwanten, die wilden dat de Russische Revolutie haar 'burgerlijke karakter' van de eerste fase bewaarde, vormen een duidelijk pendant van de Duitse en Engelse liberalen in de vorige eeuw die in de grote Franse Revolutie de bekende twee perioden onderscheiden: de 'goede' revolutie van de eerste girondijnse fase, en de 'slechte' van na de jakobijnse omwenteling. De oppervlakkige liberale interpretatie van de geschiedenis kon natuurlijk niet begrijpen dat zonder de omwenteling van de 'mateloze' jakobijnen ook de eerste schuchtere en halve verworvenheden van de girondijnse fase alras begraven zouden zijn onder de puinhopen van de revolutie, dat het eigenlijke alternatief voor de jakobijnse dictatuur dat de onverbiddelijke historische ontwikkeling in 1793 gesteld had, niet een 'gematigde' democratie was, maar — herstel van de Bourbons! De 'gulden middenweg' is nu eenmaal bij een revolutie nooit te bewandelen, de natuurwet eist in zo'n situatie een snelle beslissing: de locomotief moet met volle kracht de historische helling tot het uiterste punt nemen, anders rolt zij door eigen massa weer terug naar het dieptepunt van het begin en sleurt zij allen die haar halverwege met zwakke krachten willen tegenhouden, reddeloos mee de afgrond in.

Dat verklaart waarom bij elke revolutie de leiding en de macht alleen veroverd kunnen worden door de partij die de moed heeft leuzen te lanceren die de revolutie voortstuwen, en alle consequenties op zich neemt. Dat verklaart de jammerlijke rol van de mensjeviki, van mensen als Dan, Tseretelli en anderen, die ondanks hun oorspronkelijke grote invloed op de massa na een periode van weifeling, na zich met handen en voeten verzet te hebben tegen macht en verantwoordelijkheid, roemloos van het toneel zijn verdwenen.

Lenins partij was de enige die de plichten en geboden van een waarachtig revolutionaire partij heeft begrepen en door de leuze 'Alle macht in handen van het proletariaat en de boeren!' de voortgang van de revolutie heeft verzekerd.

Op die manier hebben de bolsjeviki de befaamde kwestie van de 'meerderheid van het volk' opgelost, een kwestie die de

Duitse sociaal-democraten van oudsher als een drukkende last op de borst ligt. Als verstokte pupillen van het parlementaire cretinisme passen zij zonder meer de bekrompen wijsheid uit de parlementaire kinderkamer toe op de revolutie; om besluiten ingang te doen vinden, zou men eerst over een meerderheid moeten beschikken. Dus ook in de revolutie: eerst een 'meerderheid' zien te krijgen. De reële dialectiek van revoluties zet dergelijke mollenwijsheid op zijn kop: de weg leidt niet via meerderheid naar revolutionaire tactiek, maar via revolutionaire tactiek naar meerderheid. Alleen een partij die weet hoe men leiding moet geven, dat wil zeggen: voorwaarts streeft, kan stormenderhand aanhangers verwerven. De vastberadenheid waarmee Lenin en zijn kameraden op het kritieke moment de enige leus hebben gelanceerd die de revolutie bevorderde — 'Alle macht in handen van het proletariaat en de boeren!' — heeft hen bijna van de ene dag op de andere veranderd van een vervolgde, belasterde, 'illegale' minderheid, waarvan de leiders zich gelijk Marat in kelders moesten verbergen, in de absolute meesters van de situatie.

De bolsjeviki hebben ook onmiddellijk het doel van deze machtsgreep geformuleerd als het volledige en meest vergaande revolutionair program: niet bijvoorbeeld beveiliging van de burgerlijke democratie, maar dictatuur van het proletariaat ter verwerkelijking van het socialisme. Zij hebben zich de onvergankelijke historische verdienste verworven als eersten het einddoel van het socialisme te proclameren als een direct program in de praktische politiek.

Wat een partij op een historisch ogenblik kan opbrengen aan moed, energie, visie en revolutionaire consequentie, dat hebben Lenin, Trotski en hun kameraden in ruime mate aan de dag gelegd. De bolsjeviki vertegenwoordigden de revolutionaire eer en daadkracht, waaraan het de Westerse sociaaldemocratie zozeer ontbroken heeft. De omwenteling van oktober betekende niet alleen de feitelijke redding van de Russische Revolutie, maar bij deze gelegenheid is tevens de eer van het internationale socialisme gered.

III

De bolsjeviki zijn de historische erfgenamen van de Engelse levellers en de Franse jakobijnen. De concrete taak die hun te wachten stond na hun verovering van de macht in de Russische Revolutie was echter onvergelijkelijk veel zwaarder dan die van hun historische voorgangers.* Natuurlijk was de leuze van een onmiddellijke inbezitneming en verdeling van de gronden door de boeren de kortste, eenvoudigste, meest lapidaire formulering om twee dingen te bereiken: de opheffing van het grootgrondbezit en de vorming van een directe band tussen de boeren en de revolutionaire regering. Als politieke maatregel ter ondersteuning van de proletarisch-socialistische regering was dit een voortreffelijke tactiek. Er zaten helaas twee kanten aan, en de keerzijde van de medaille was dat de onmiddellijke inbezitneming van het land door de boeren niets gemeen heeft met een socialistisch bewind.

De socialistische hervorming van de economische verhoudingen stelt met betrekking tot de agrarische situatie twee voorwaarden. — In de eerste plaats de nationalisatie van het grootgrondbezit, omdat dit technisch gesproken de meest progressieve concentratie vormt van agrarische produktiemiddelen en -methoden, en omdat alleen zoiets kan dienen als uitgangspunt voor een socialistisch bewind op het platteland. Aangezien men de kleine boeren natuurlijk hun lapje grond niet hoeft te ontnemen en men mag aannemen dat zij zich door de voordelen van het collectieve bedrijf vrijwillig laten winnen voor de methode van de coöperatie en vervolgens voor de overgang naar een algehele collectieve bedrijfsvoering, moet elke socialistische economische hervorming op het platteland vanzelfsprekend beginnen bij groot- en middelgrootgrondbezit. Het eigendomsrecht moet eerst en vooral worden overgedragen aan de natie of, wat bij een socialistische regering op hetzelfde neerkomt, aan de staat; alleen op die manier kan men de agrarische produktie organiseren naar socialis-

* [Notitie van Rosa Luxemburg bovenaan de pagina zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] (Betekenis van de agrarische kwestie. Al in 1905. Vervolgens in de Derde Doema de *rechtse* boeren! Boerenvraagstuk en verdediging, leger.)

tische inzichten in ruimer verband.

In de tweede plaats is een dergelijke hervorming echter alleen mogelijk als de scheiding tussen boerenbedrijf en industrie, een verschijnsel dat typerend is voor de burgerlijke maatschappij, wordt opgeheven om plaats te maken voor een wederzijds doordringen en een wederzijdse versmelting, één grote organisatie van zowel agrarische als industriële produktie naar coherente inzichten. Hoe de exploitatie in de praktijk ook tot stand komt, door de stadsgemeenten, zoals sommigen voorstellen, of vanuit de gecentraliseerde staat — in elk geval moet er een coherente, vanuit het centrum geleide hervorming plaatsvinden, en voorwaarde daarvoor is de nationalisatie van de gronden. Nationalisatie van groot- en middelgrootgrondbezit, en eenwording van industrie en boerenbedrijf, dat zijn de twee fundamentele punten van elke socialistische economische hervorming, die absoluut noodzakelijk zijn om het socialisme te realiseren.

Dat de Sovjet-regering van Rusland deze gigantische hervormingen niet heeft uitgevoerd — wie kan hun dat verwijten! Het zou kwalijk zijn van Lenin en zijn kameraden te eisen of te verwachten dat zij in de korte periode van hun bewind, midden in de woeste maalstroom van interne en externe strijd, van alle kanten bedreigd door talloze vijanden en tegenkrachten, een van de moeilijkste, wij kunnen zelfs zeggen *de* moeilijkste taak van de socialistische omwenteling zouden oplossen of zelfs een eerste begin daarmee zouden maken! Ook wij zullen, als wij eenmaal aan de macht zijn in het Westen, zelfs onder de gunstigste voorwaarden, menige tand stukbijten op deze harde noot voordat wij ook maar de eenvoudigste van de talloze gecompliceerde problemen van deze gigantische taak hebben opgelost!

Een socialistische regering die de macht in handen heeft gekregen, moet echter in elk geval één ding doen: maatregelen treffen die in de richting gaan van deze fundamentele voorwaarden voor een latere socialistische hervorming van de agrarische verhoudingen, en zij moet in elk geval alles vermijden wat dergelijke maatregelen onmogelijk maakt.

Het parool dat de bolsjeviki gelanceerd hebben: onmiddellijke inbezitneming en verdeling van de gronden door de boe-

ren, moest echter precies in tegengestelde richting werken. Het is niet alleen geen socialistische maatregel, maar maakt een dergelijke maatregel tevens onmogelijk en legt de omvorming van de agrarische verhoudingen in socialistische zin onoverkomelijke moeilijkheden in de weg.

De inbezitneming der landerijen door de boeren op basis van de korte, lapidaire leuze van Lenin en zijn vrienden: 'Gaat heen en neemt het land in bezit!' heeft eenvoudig geleid tot een onverhoedse, chaotische overgang van grootgrondbezit naar grondbezit der boeren. Geschapen is niet eigendom van de gemeenschap, maar nieuwe particuliere eigendom: het grootgrondbezit is verkaveld in middelgroot en klein grondbezit, het relatief progressieve grootbedrijf in primitief kleinbedrijf, waar in technisch opzicht gewerkt wordt met middelen uit de tijd der farao's. En dat is nog niet alles: door deze maatregel en door de chaotische, zuiver willekeurige manier waarop deze is uitgevoerd, zijn de verschillen in eigendom op het platteland niet geëlimineerd, maar slechts verscherpt. Hoewel de bolsjeviki de boerenstand hebben opgeroepen, boerencomités te vormen om de overname van de adellijke gronden op de een of andere manier als collectieve actie uit te voeren, is duidelijk gebleken dat dit algemene advies niets heeft kunnen veranderen aan de reële gang van zaken of de reële machtsverhoudingen op het platteland. Met of zonder comité hebben de rijke boeren en woekeraars, die de dorpsbourgeoisie vormden en in alle Russische dorpen eigenlijk de plaatselijke macht in handen hebben, kennelijk het meest geprofiteerd van de agrarische revolutie. Iedereen kan op zijn vingers natellen dat het resultaat van de verdeling van de gronden de sociale en economische ongelijkheid onder de boeren niet uit de weg geruimd heeft, maar deze slechts heeft doen toenemen en de klassentegenstellingen op het platteland heeft verscherpt. Deze verschuiving van de macht heeft zeer bepaald *in het nadeel* van de proletarische en socialistische belangen gewerkt.

Lenins toespraak over de noodzaak van centralisatie in de industrie, nationalisatie van banken, handel en industrie. Waarom niet van de landbouwgronden? Op dat punt integendeel decentralisatie en particuliere eigendom.

Lenins eigen agrarisch program van vóór de revolutie was

anders. De befaamde leuze is overgenomen van de veelgesmade Sociaal-Revolutionairen of liever van de spontane beweging onder de boeren.

Om socialistische beginselen in te voeren in de agrarische verhoudingen heeft de Sovjet-regering nu getracht agrarische communes te stichten met proletariërs — voornamelijk werkloze elementen uit de steden. Men mag echter reeds bij voorbaat aannemen dat de resultaten van deze inspanningen, in verhouding tot de gehele omvang van de agrarische verhoudingen, zeer beperkt zullen blijven en van nul en gener waarde zijn voor de beoordeling van deze kwestie.* (Nadat men het grootgrondbezit, het beste aanknopingspunt voor de socialistische economie, in kleine bedrijven uiteen heeft laten vallen, probeert men vanuit kleine kernen communistische modelbedrijven op te bouwen.) Onder de gegeven omstandigheden kunnen deze communes slechts aanspraak maken op de waarde van een experiment, zij vormen geen grote sociale hervorming.

Vroeger hadden zich op het platteland slechts een kleine kaste van adellijke en kapitalistische grootgrondbezitters en een kleine minderheid van de rijke dorpsbourgeoisie verzet tegen een socialistische hervorming, en hun onteigening zou kinderspel zijn geweest voor een revolutionaire volksmassa. Nu, na de 'inbezitneming', wordt elke socialistische socialisatie van de landbouweconomie afgewezen door een vijandige, zeer sterk gegroeide massa van boeren met eigen grond, die hun nieuw bezit met hand en tand zullen verdedigen tegen elke aanslag van socialistische zijde. De kwestie van de toekomstige socialisatie van het boerenbedrijf, dat wil zeggen: van alle vormen van produktie in Rusland, is nu veranderd in een kwestie van tegenstellingen en strijd tussen het proletariaat in de steden en de massa der boeren. Hoezeer deze tegenstellingen zich reeds hebben toegespitst, blijkt uit de boycot der boeren ten opzichte van de steden: zij leveren geen levensmiddelen, zij willen ermee woekeren, net als de Pruisische jonkers. De kleine Franse boeren zijn de dapperste verdedigers van de

* [Notitie van Rosa Luxemburg in de linkermarge zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] Graanmonopolie met premies. *Nu, post festum,* willen zij de klassenstrijd overbrengen naar de dorpen.

grote Franse Revolutie geworden omdat deze hun het geconfisqueerde land van de emigranten had geschonken. Als soldaten van Napoleon hebben zij Frankrijk de overwinning gebracht, zijn zij door Europa getrokken en hebben zij in het ene land na het andere het feodalisme uit de weg geruimd. Lenin en zijn vrienden hadden mogelijk een dergelijk effect verwacht van hun agrarische leuzen. De Russische boeren hebben echter, nadat zij op eigen gezag het land in bezit hadden genomen, er geen seconde over gepiekerd Rusland en de revolutie waaraan zij hun land te danken hadden, te verdedigen. Zij klampten zich vast aan hun nieuwe bezit en lieten de revolutie over aan haar vijanden, de staat aan het verval, de stedelingen aan de honger.

Lenins agrarische hervormingen hebben op het platteland een nieuwe, machtige volksgroep van vijanden van het socialisme geschapen, en deze klasse zal zich veel feller en hardnekkiger verzetten dan de kaste der adellijke grootgrondbezitters.

Dat de militaire nederlaag is overgegaan in het verval en de ondergang van Rusland is voor een deel de schuld van de bolsjeviki. Deze objectieve problemen zijn door de bolsjeviki zelf nog in hevige mate verscherpt door een leuze die zij in hun politiek naar voren geschoven hebben: het zogenaamde zelfbeschikkingsrecht der naties, ofwel, en dat is de eigenlijke inhoud van deze frase: het uiteenvallen van Rusland als staat. De telkens weer met doctrinaire hardnekkigheid herhaalde formule van het recht der verschillende nationaliteiten binnen het Russische rijk om zelfstandig hun lot te bepalen, 'inclusief losmaking uit de Russische staat', was een typische strijdkreet van Lenin en zijn kameraden tijdens hun oppositie tegen de oorlog, die verdedigd werd door Miljoekov en Kerenski; het was de kern van hun binnenlandse politiek na de oktoberomwenteling en vormde het platform van de bolsjeviki in Brest-Litovsk, het enige wapen dat zij konden hanteren tegen de machtspositie van het Duitse imperialisme.

Frappant bij de hardnekkigheid en starre consequentie waarmee Lenin en zijn kameraden aan deze leuze vasthielden, is vooral dat deze in scherp contrast [staat] zowel met hun voor het overige zo duidelijke centralisme in de politiek, als

met hun houding tegenover andere democratische beginselen. Terwijl zij tegenover de Constituerende Vergadering, het algemeen kiesrecht, de vrijheid van drukpers en vergadering, kortom tegenover het totale apparaat van fundamentele democratische vrijheden van het volk, die samen het 'zelfbeschikkingsrecht' binnen Rusland zelf vormden, een zeer koele minachting aan de dag legden, behandelden zij het zelfbeschikkingsrecht der nationaliteiten als een kostbaar kleinood van de democratische politiek, terwille waarvan alle praktische, reële kritiek moest zwijgen. Terwijl zij zich totaal niet hadden laten imponeren door de volksstemming voor een Constituerende Vergadering — een stemming op grond van het meest democratische kiesrecht ter wereld en gehouden in de volle vrijheid van een volksrepubliek — en op grond van zeer nuchtere kritische overwegingen de resultaten ervan van nul en gener waarde verklaarden, bepleitten zij in Brest het 'plebisciet' van de vreemde naties in Rusland aangaande de vraag tot welke staat zij wilden behoren, als het ware palladium van alle vrijheid en democratie, als de onvervalste kwintessens van de volkswil en als de hoogste, beslissende instantie in alle kwesties aangaande het politieke lot der naties.

De tegenstrijdigheid die hier aan het licht komt, is des te onbegrijpelijker omdat het bij democratische vormen van het politieke leven in ieder land, zoals wij nog zullen zien, inderdaad om zeer waardevolle, onmisbare fundamenten van de socialistische politiek gaat, terwijl het befaamde 'zelfbeschikkingsrecht der naties' niet meer is dan holle, kleinburgerlijke fraseologie en humbug.

Wat houdt dat recht immers in? Een van de grondbeginselen van de socialistische politiek luidt dat zij alle vormen van onderdrukking bestrijdt, óók de onderdrukking van het ene volk door het andere.

Als desondanks anders zo nuchtere en kritische politici als Lenin, Trotski en hun vrienden, die allerlei utopische frasen als ontwapening, Volkenbond en dergelijke afdoen met een ironisch schouderophalen, plotseling een holle frase van precies hetzelfde kaliber regelrecht tot hun stokpaardje verheffen, dan gebeurt dat, volgens ons, vanuit een zeker politiek opportunisme. Lenin en zijn kameraden hebben er kennelijk op

gerekend dat dit waarschijnlijk het beste middel was om de vele vreemde nationaliteiten in de schoot van het Russische rijk te binden aan de zaak van de revolutie, aan de zaak van het socialistische proletariaat: dat men hun uit naam van de revolutie en het socialisme de grootste, volstrekt onbeperkte vrijheid schonk om over hun eigen lot te beschikken. Dit was analoog aan de politiek der bolsjeviki tegenover de boeren, wier landhonger bevredigd moest worden door de leuze van de directe inbezitneming van de adellijke gronden, waardoor zij trouw zouden blijven aan de banier van de revolutie en aan de proletarische regering. In beide gevallen echter, is helaas een volkomen misrekening in het spel gebleken. Lenin en zijn kameraden hadden kennelijk verwacht dat zij als voorvechters van de nationale vrijheid, 'inclusief losmaking uit de Russische staat', Finland, de Oekraïne, Polen, Litouwen, de Baltische landen, de Kaukasiërs enzovoort tot evenzovele trouwe bondgenoten van de Russische Revolutie zouden maken, maar het tegendeel bleek waar: elk van deze 'naties' gebruikte deze nieuw verkregen vrijheid om zich als doodsvijand van de Russische Revolutie aan te sluiten bij het Duitse imperialisme en droeg onder bescherming daarvan de banier van de contrarevolutie tot in Rusland zelve. Het intermezzo met de Oekraïne in Brest,[8] dat tot een definitieve ommekeer in de onderhandelingen en in de totale binnen- en buitenlandse politiek der bolsjeviki heeft geleid, vormt hiervan een voorbeeld bij uitnemendheid. Het gedrag van Finland, Polen, Litouwen, de Baltische landen en de Kaukasische naties toont zeer overtuigend aan dat wij hier niet te maken hebben met een toevallige uitzondering, maar met een typerend verschijnsel.

In al deze gevallen zijn het weliswaar niet de 'naties' geweest die zo'n reactionaire politiek voerden, maar alleen de

8. Terwijl Sovjet-troepen Kiev innamen en de in maart 1917 ontstane Oekraïense nationale vergadering (Rada) afzetten, sloten de vertegenwoordigers daarvan bij de vredesonderhandelingen in Brest-Litovsk een afzonderlijk Oekraïens-Duits vredesverdrag (27 januari ((9 februari)) 1918), dat Duitsland de gelegenheid bood in de Oekraïne te interveniëren. Al een paar weken later konden troepen van de Rada onder Petljoera dank zij de Duitse steun Kiev heroveren. Nog weer enkele weken daarop vervingen de Duitsers echter de Rada door hun stroman Skoropadski.

burgerlijke en kleinburgerlijke klassen, die in scherp contrast tot de eigen proletarische massa het 'nationale zelfbeschikkingsrecht' veranderd hebben in een instrument van contrarevolutionaire klassenpolitiek. Maar — en dat is de kern van het probleem — het ligt juist aan het utopisch-kleinburgerlijke karakter van deze nationalistische frase dat zij in de harde realiteit van de klassenmaatschappij, en bovendien in een periode van zeer scherp toegespitste tegenstellingen, domweg verandert in een instrument voor de burgerlijke klasseheerschappij. De bolsjeviki hebben met schade en schande voor zichzelf en voor de revolutie moeten leren dat er onder de heerschappij van het kapitalisme geen zelfbeschikkingsrecht van de 'natie' kan bestaan, dat in een klassenmaatschappij elke klasse van het volk op een andere manier naar 'zelfbeschikking' streeft, dat voor de burgerlijke klassen het standpunt van de nationale vrijheid volstrekt verdwijnt achter dat van de klasseheerschappij. De Finse burgerij en de kleine bourgeoisie in de Oekraïne gaven eensgezind de voorkeur aan de Duitse despotie boven nationale vrijheid, als deze laatste verbonden bleek met de gevaren van het 'bolsjevisme'.

Men had gehoopt deze reële klassenverhoudingen door de 'plebiscieten', waar in Brest alles om draaide, te veranderen in hun tegendeel, en men had vertrouwd op de revolutionaire massa om een meerderheid te krijgen voor aansluiting bij de Russische Revolutie, maar als Lenin en Trotski dat serieus bedoeld hebben, was dat een onbegrijpelijk optimisme, en als het slechts als tactische degenstoot in het duel met de Duitse machtspolitiek was bedoeld, was het een gevaarlijk spelen met vuur. Ook zonder de Duitse militaire bezetting zou het befaamde 'plebisciet', als het in de grenslanden daartoe was gekomen, door de stemming onder de boeren en grote groepen nog steeds onverschillige proletariërs, door de reactionaire neigingen van de kleine burgerij en de talloze middelen ter beïnvloeding van de kant van de bourgeoisie, naar alle waarschijnlijkheid overal een resultaat hebben opgeleverd waaraan de bolsjeviki weinig plezier hadden beleefd. Bij dergelijke plebiscieten over nationale vraagstukken mag men immers als vaste regel aannemen dat de heersende klassen ze weten te verhinderen als dat in hun kraam te pas komt, of dat zij, als

ze toch plaatsvinden, de resultaten weten te beïnvloeden door alle middelen en middeltjes die ook maken dat wij via het plebisciet het socialisme niet kunnen invoeren.

Het feit alleen al dat de kwestie van het nationale streven met zijn particulariteiten middenin de revolutionaire strijd werd geworpen en zelfs door de vrede van Brest op de voorgrond geschoven is en tot sjibbolet van de socialistische en revolutionaire politiek is bestempeld, heeft de grootste verwarring gezaaid in de gelederen van het socialisme en de positie van het proletariaat, juist in de grenslanden, geschokt. In Finland had het socialistische proletariaat, zolang het als onderdeel van de solidaire revolutionaire slagorde van Rusland streed, reeds een overheersende machtspositie veroverd; het had de meerderheid veroverd in de volksvertegenwoordiging, in het leger, het had de bourgeoisie al haar macht ontnomen en was in eigen land meester van de situatie. De Russische Oekraïne was in het begin van deze eeuw, toen de zotternijen van het 'Oekraïense nationalisme' met de 'karboventsen' en de 'universalen'[9] en Lenins stokpaardje, een 'zelfstandige Oekraïne', nog niet waren uitgevonden, een bolwerk van de Russische revolutionaire beweging. Vandaaruit, uit Rostov, uit Odessa, uit het Donetsgebied, vloeiden reeds omstreeks 1902-1904 de eerste lavastromen van de revolutie, waardoor geheel Zuid-Rusland een vlammenzee werd, als voorbereiding op de uitbarsting van 1905; iets dergelijks vond ook plaats tijdens de huidige revolutie, waar het Zuidrussische proletariaat de elitetroepen van de proletarische slagorde heeft gevormd. Polen en de Baltische landen waren sinds 1905 de machtigste en betrouwbaarste haarden van de revolutie waarin het socialistische proletariaat een overheersende rol speelde.

Hoe komt het dat in al die landen plotseling de contrarevolutie triomfeert? De nationalistische beweging heeft hier het proletariaat losgeweekt van Rusland, waardoor het verlamd is en uitgeleverd aan de nationalistische bourgeoisie in de grenslanden. De bolsjeviki hebben hier hun zuiver interna-

9. De proclamaties van de Rada droegen de naam *universal* (een term uit de tijd van het feodalisme). In december 1917 begon de Rada haar eigen geld te drukken, waaraan Rosa Luxemburg wellicht refereert met 'karboventsen': 'karbovanets' is Oekraïens voor roebel.

tionalistische klassenpolitiek, die zij anders zo fel verdedigen, losgelaten, zij hebben niet gestreefd naar een zo hecht mogelijke bundeling van alle revolutionaire krachten in het gehele rijksgebied, zij hebben de integriteit van het Russische rijk als revolutionair gebied niet met hand en tand verdedigd, zij hebben de saamhorigheid en onafscheidbaarheid der proletariërs aller naties binnen het bereik van de Russische Revolutie niet als hoogste politiek doel gesteld tegenover alle particuliere nationalistische strevingen; in plaats daarvan hebben zij door hun holle nationalistische frasen over 'zelfbeschikkingsrecht inclusief losmaking uit de Russische staat' juist de bourgeoisie in alle grenslanden het gewenste, schitterende voorwendsel, ja zelfs de banier in handen gegeven voor haar contrarevolutionaire pogingen. In plaats van de proletariërs in de grenslanden te waarschuwen voor alle vormen van separatisme, omdat dit een zuiver burgerlijke valstrik is, en in plaats van het separatistische streven met vaste hand, in *dit* geval waarachtig naar de geest van de proletarische dictatuur, in de kiem te smoren, hebben zij de massa in alle grenslanden door hun leuze in verwarring gebracht en haar uitgeleverd aan de demagogie van de burgerlijke klassen. Door het nationalisme te steunen hebben zij het verval van Rusland teweeggebracht, voorbereid en daardoor de eigen vijanden het mes in handen gegeven dat zij de Russische Revolutie in het hart zouden stoten.

Overigens, zonder de hulp van het Duitse imperialisme, zonder 'de Duitse geweerkolven in Duitse vuisten', waarover Kautsky's *Neue Zeit* schreef, waren de Ljoebinski's en andere kleine schurken in de Oekraïne noch de Erichs en de Mannerheims in Finland en de Baltische baronnen er nooit in geslaagd de socialistische massa der proletariërs in hun land onder de duim te houden. Het nationale separatisme was echter het paard van Troje, waarmee de Duitse 'kameraden' met bajonetten in de vuist al die genoemde landen zijn binnengetrokken. De reële klassentegenstellingen en de militaire machtsverhoudingen hebben de interventie van Duitsland veroorzaakt. De bolsjeviki daarentegen hebben de *ideologie* geleverd, de ideologie die deze veldtocht van de contrarevolutie verhulde, zij hebben de positie van de bourgeoisie versterkt

en die van het proletariaat verzwakt. Het beste bewijs vormt de Oekraïne, die zo'n noodlottige rol zou spelen in de ontwikkeling van de Russische Revolutie. Het Oekraïense nationalisme was in Rusland iets heel anders dan bijvoorbeeld het Tsjechische, Poolse of Finse nationalisme: het was niet meer dan een gril, de idioterie van een paar dozijn kleinburgerlijke intellectuelen, zonder ook maar enigszins verankerd te zijn in de economische, politieke of intellectuele verhoudingen in het land, zonder enige historische traditie, omdat de Oekraïne nooit een eigen natie of staat had gevormd, en al evenmin een nationale cultuur, afgezien van de reactionair-romantische verzen van Sjevtsjenko. Het is hetzelfde als wanneer op een goede dag de bevolking van de *Waterkant*[10] op grond van Fritz Reuter een nieuwe Platduitse natie en een zelfstandige staat zou willen stichten! En deze lachwekkende klucht van enkele hoogleraren en studenten hebben Lenin en zijn kameraden door hun doctrinaire agitatie met 'zelfbeschikkingsrecht inclusief enzovoort' kunstmatig opgeblazen tot een politieke factor. Zij hebben wat aanvankelijk een klucht was zo ernstig genomen, dat de klucht bloedige ernst werd: niet een serieuze nationale beweging, waarvoor nog steeds geen basis is, maar een uithangbord en een vlag waaronder de contrarevolutionairen zich kunnen verenigen! Uit dit windei zijn in Brest de Duitse bajonetten te voorschijn gekropen.

Frasen hebben in de geschiedenis van de klassenstrijd soms een zeer reële betekenis. Het is het noodlot van het socialisme dat het in deze wereldoorlog ertoe bestemd was ideologische voorwendsels voor de contrarevolutionaire politiek te leveren. De Duitse sociaal-democratie haastte zich bij het uitbreken van de oorlog de rooftocht van het Duitse imperialisme te tooien met een ideologisch schild uit de rommelkamer van het marxisme, en verklaarde dat deze oorlog de bevrijdingsveldtocht tegen het Russische tsarisme was, waarnaar onze oude leermeesters in 1848 zo vurig hadden verlangd. De tegenvoeters van de regerende socialisten, de bolsjeviki, hebben hun frase over de 'zelfbeschikking' tot koren op de molen

10. De kuststreek waar 'plattdeutsch' wordt gesproken, de taal van de schrijver Fritz Reuter (1810-1874).

van de contrarevolutie gemaakt, waardoor zij niet alleen een ideologie leverden om de Russische Revolutie zelf te smoren, maar ook aan de voorgenomen contrarevolutionaire liquidatie van de gehele wereldoorlog. Wij hebben alle reden om deze politiek van de bolsjeviki aan een zeer grondig onderzoek te onderwerpen. Het 'zelfbeschikkingsrecht der naties' vormt samen met de Volkenbond en de ontwapening die Wilson ons in zijn goedertierenheid heeft geschonken, de strijdkreet die de aanstaande confrontatie tussen het internationale socialisme en de burgerlijke wereld zal begeleiden. Het is zonneklaar dat de leuze van het zelfbeschikkingsrecht en de nationale beweging in het algemeen, die op het ogenblik het grootste gevaar vormt voor het internationale socialisme, juist door de Russische Revolutie en de onderhandelingen in Brest sterk gesteund zijn. Wij zullen ons nog uitvoerig moeten bezighouden met deze gedachten. Het tragische lot van deze fraseologie in de Russische Revolutie, waar de bolsjeviki verward zijn geraakt in haar dorens en zich bloedig hebben geschramd, moet voor het internationale proletariaat een waarschuwend voorbeeld zijn.

Dit alles had de dictatuur van Duitsland tot gevolg. Van de vrede van Brest tot het 'aanvullende verdrag'![11] De tweehonderd zoenoffers in Moskou.[12] In deze situatie zijn de terreur en de onderdrukking van de democratie ontstaan.

11. Op 27 augustus 1918 sloten Duitsland en de Sovjetunie in Berlijn drie overeenkomsten die het vredesverdrag van Brest-Litovsk aanvulden. Eén ervan was geheim (het eerste geval van — de officieel scherp veroordeelde — geheime diplomatie van Sovjet-zijde). De beide andere bepaalden onder meer dat de Duitsers zich uit Wit-Rusland zouden terugtrekken, terwijl de Russen afstand deden van ieder recht op Estland en Letland en de onafhankelijkheid van Georgië erkenden; bovendien zou de Sovjetunie Duitsland een schadeloosstelling van 6 biljoen mark betalen.
12. Vermoedelijk doelt Rosa Luxemburg op de arrestatiegolf na de moord op de Duitse ambassadeur in Moskou, graaf Mirbach (6 juli 1918), die gepaard ging met veelal door SR geïnspireerde acties. Na de aanslag werd het merendeel van de 352 Linkse SR-gedelegeerden naar het Vijfde Sovjetcongres, dat op dat moment in Moskou plaatsvond, opgepakt; 13 van hen werden geëxecuteerd.

Deze passage is ook wel opgevat als een verwijzing naar de

IV

Wij zullen dit aan de hand van enkele voorbeelden nader onderzoeken.

Zeer belangrijk voor de politiek der bolsjeviki is de bekende ontbinding van de Constituerende Vergadering in november 1917 geweest.[13] Deze maatregel bleek van beslissende betekenis voor de latere positie van de bolsjeviki, in zekere zin was dit het keerpunt van hun tactiek. Tot aan hun overwinning in oktober hadden Lenin en zijn kameraden met kracht het bijeenroepen van de Constituerende Vergadering geëist; juist de obstructiepolitiek van de regering-Kerenski in deze kwestie was een van de punten waarop de bolsjeviki deze regering aanklaagden en gaf aanleiding tot de heftigste debatten. Trotski zegt zelfs in zijn interessante brochure *Van de Oktoberrevolutie tot het vredesverdrag van Brest* dat de omwenteling van oktober eigenlijk 'de redding van de Constituante' is geweest, en trouwens van de gehele revolutie. 'En toen wij zeiden,' zo vervolgt hij, 'dat de toegang naar de Constituerende Vergadering niet liep via het voorparlement van Tseretelli, maar via de machtsgreep van de sovjets, meenden wij dat volkomen oprecht.'

Maar na deze aankondigingen was de eerste maatregel van Lenin na de Oktoberrevolutie de verdrijving van dezelfde Constituerende Vergadering waartoe de revolutie een weg had moeten banen. Welke redenen zijn aan te voeren voor deze verbluffende ommekeer? Trotski spreekt hierover uitvoerig in zijn genoemde brochure, en wij herhalen hier zijn argumenten:[14]

proclamatie van de 'rode terreur' op 2 september 1918, na de aanslag op Lenin in Moskou en de moord op Oeritski, het hoofd van de Tsjeka in Petrograd (20 augustus). Alleen al in deze laatste plaats werden direct na de proclamatie 512 'gijzelaars' ('contrarevolutionairen en witgardisten') gefusilleerd.

13. Een vergissing: de Constituerende Vergadering werd *gekozen* op 12 (25) november 1917, en na haar eerste zitting ontbonden op 6 (19) januari 1918.
14. Deze argumenten, die Rosa Luxemburg hier later had willen invoegen, zijn te vinden in Trotski's *Von der Oktober-Revolution bis zum Brester Friedensvertrag*, Berlijn 1918, p. 90-92. Trotski wilde

Dat klinkt allemaal prachtig en zeer overtuigend. Alleen vraagt men zich verbaasd af waarom zulke intelligente lieden als Lenin en Trotski uit de bovengenoemde feiten niet de voor de hand liggende conclusie hebben getrokken. Aangezien de Constituerende Vergadering lang voor het beslissende keerpunt, de Oktoberrevolutie, gekozen was en de samenstelling een weerspiegeling vormde van het achterhaalde verleden,[15] en niet van de nieuwe situatie, moet men toch concluderen dat hun niets anders te doen stond dan deze verjaarde, dus doodgeboren Constituerende Vergadering naar huis te sturen en onverwijld nieuwe verkiezingen voor een nieuwe Constituante uit te schrijven! Zij wilden en mochten het lot van de revolutie niet toevertrouwen aan een vergadering die het Rusland van gisteren, van Kerenski weerspiegelde, de periode van weifeling en van de coalitie met de bourgeoisie. Welnu, dan bleef er maar één ding over: in plaats daarvan onmiddellijk een vergadering bijeen te roepen uit het vernieuwde Rusland, dat zich verder ontwikkeld had.

In plaats daarvan leidt Trotski uit de specifieke onvolmaaktheid van de in oktober bijeengekomen Constituerende Vergadering af dat elke Constituerende Vergadering overbodig is en generaliseert hij zelfs dat geen enkele volksvertegenwoordiging die via algemene verkiezingen tijdens de revolutie is ontstaan, kan deugen.

'Dank zij de openlijke, directe strijd om de regeringsmacht krijgen de werkende massa's in zeer korte tijd veel politieke ervaring en gaan zij in hun ontwikkeling snel van de ene fase in de andere over. Het trage mechanisme van democratische instellingen kan deze ontwikkeling niet bijhouden, en dat wordt alleen maar erger als het land uitgestrekt is en het technisch apparaat onvolmaakt' (Trotski, p. 93).

Hier is al sprake van het 'mechanisme van democratische

er aantonen dat de Constituante 'te laat kwam om nog de mogelijkheid te hebben een produktieve rol te spelen'; zij was verre achtergebleven 'bij de ontwikkeling van de politieke strijd en van de partijgroeperingen'.

15. In het laatste deel van deze bijzin herhaalt Rosa Luxemburg de these van Trotski, in het eerste deel haar al eerder gemaakte vergissing (vgl. noot 13).

instellingen in het algemeen'. Wij moeten in de eerste plaats naar voren brengen dat deze taxatie van vertegenwoordigende lichamen een enigszins schematische, starre opvatting weergeeft, die nadrukkelijk wordt tegengesproken door de historische ervaring van alle revolutionaire perioden. Volgens Trotski's theorie weerspiegelt elke gekozen vergadering steeds uitsluitend de geestesgesteldheid, politieke rijpheid en stemming van de kiezers op het moment dat zij ter stembus gaan. Het democratische lichaam weerspiegelt volgens deze redenering steeds de massa op de verkiezingsdatum, precies zoals Herschels sterrenhemel ons nooit de hemellichamen laat zien zoals zij zijn wanneer wij ernaar kijken, maar zoals zij waren op het moment dat zij hun lichtboden uit onmetelijke verten naar de aarde zonden. Elk levend geestelijk verband tussen de personen die gekozen worden en de kiezers, elke aanhoudende wisselwerking tussen hen wordt hier geloochend.

Hoezeer is dat in strijd met alle historische ervaring! Deze toont juist aan dat het levende fluïdum van de volksstemming voortdurend de vertegenwoordigende lichamen omspoelt, erin doordringt, er richting aan geeft. Hoe zou het anders mogelijk zijn dat wij in alle burgerlijke parlementen af en toe de allervermakelijkste capriolen van 'volksvertegenwoordigers' beleven? Plotseling geïnspireerd door een 'nieuwe geest' laten zij volkomen onverwachte geluiden horen, de meest uitgedroogde mummies onder hen doen bij tijd en wijle alsof ze jong zijn en verschillende Scheidemannetjes ontdekken in hun innerlijk plotsklaps revolutionaire geluiden — precies op het moment dat het onrustig is in fabrieken en werkplaatsen en in de straten.

Zou deze aanhoudende, levende invloed van de stemming en de politieke rijpheid van de massa op de gekozen lichamen nu juist tijdens een revolutie niet van kracht blijken binnen het starre schema van partijprogramma's en stembiljetten? Integendeel! Juist de revolutie creëert door haar brandende gloed de ijle, vibrerende, ontvankelijke politieke sfeer, waarin de golven van de stemming onder het volk, de polsslag van het volksleven een onmiddellijk en wonderbaarlijk effect hebben op de vertegenwoordigende lichamen. Daarop berusten immers steeds de bekende indrukwekkende scènes uit het beginsta-

dium van elke revolutie, als oude reactionaire of uiterst gematigde parlementen, die onder het oude regime zijn gekozen via een beperkt kiesrecht, plotseling veranderen in heldhaftige woordvoerders van de omwenteling, in mensen die zich door storm en drang laten leiden. Een klassiek voorbeeld is het beroemde Lange Parlement in Engeland, dat in 1642 gekozen en bijeengekomen was en zeven jaar op zijn post bleef, en waar alle wisselingen van stemming onder het volk [weerspiegeld werden], van politieke rijpheid, van splitsing tussen de klassen, van de ontwikkeling van de revolutie tot aan haar hoogtepunt, van de devote schermutselingen met de kroon in het begin, met een geknielde 'speaker', tot aan de afschaffing van het Hogerhuis, de terechtstelling van Karel I en de proclamatie van de republiek.

En heeft deze zelfde wonderbaarlijke metamorfose zich niet ook herhaald in de Staten-Generaal van Frankrijk, in het via census-kiesrecht gekozen parlement van Louis-Philippe, en zelfs — het laatste frapperende voorbeeld ligt voor Trotski wel zeer voor de hand — in de Vierde Russische Doema, die in het jaar onzes Heren 1912 gekozen is onder de meest starre heerschappij van de contrarevolutie, maar in februari 1917 de aandrift tot een omwenteling voelde en het uitgangspunt is geworden voor de revolutie?

Dat alles wijst erop dat het 'trage mechanisme van democratische [instellingen]' uitstekend gecorrigeerd kan worden — namelijk door de levende beweging van de massa, door de onophoudelijke druk die zij uitoefent. En hoe democratischer de instelling is, hoe levender en sterker de polsslag van het politieke leven onder de massa is, des te directer en nauwkeuriger is het effect — ondanks starre partijprogramma's, verouderde stembiljetten enzovoort. Natuurlijk, elke democratische instelling heeft haar beperkingen en tekortkomingen, en die heeft zij waarschijnlijk gemeen met alle menselijke instellingen. Het geneesmiddel echter dat Trotski en Lenin gevonden hebben, de totale liquidatie van de democratie, is erger dan de kwaal: het dempt namelijk de levende bron, die als enige alle aangeboren tekortkomingen van maatschappelijke instellingen kan corrigeren: het actieve, ongeremde, energieke politieke leven van de volksmassa's in de ruimste be-

tekenis.

Laten wij een ander frappant voorbeeld noemen: het kiesrecht zoals dat door de Sovjet-regering is uitgewerkt. Het is niet geheel duidelijk welke praktische betekenis aan dit kiesrecht moet worden toegekend. Uit de kritiek van Trotski en Lenin op de democratische instellingen blijkt dat zij volksvertegenwoordigingen op grond van algemene verkiezingen fundamenteel afwijzen, dat zij uitsluitend willen steunen op de sovjets. Waarom dan nog een algemeen kiesrecht is uitgewerkt, is eigenlijk niet duidelijk. Wij weten ook niet of dit kiesrecht op de een of andere manier gerealiseerd is; van verkiezingen voor enige volksvertegenwoordiging op grond daarvan hebben wij niets vernomen. Meer voor de hand ligt het vermoeden dat het gebleven is bij een theoretisch produkt, rechtstreeks afkomstig van de vergadertafel; maar in zijn huidige vorm is het een hoogst merkwaardig produkt van de bolsjevistische dictatuur-theorie. Elke vorm van kiesrecht, elk politiek recht trouwens, kan men niet afmeten aan bepaalde abstracte schema's van 'rechtvaardigheid' en andere burgerlijk-democratische frasen, maar alleen aan de sociale en economische verhoudingen waarop het is afgestemd. Het kiesrecht dat de Sovjet-regering heeft uitgewerkt, is afgestemd op de overgangsperiode van de burgerlijk-kapitalistische maatschappijvorm naar de socialistische, op de periode van de proletarische dictatuur. Volgens de interpretatie die Lenin-Trotski van deze dictatuur geven, wordt het kiesrecht alleen toegekend aan degenen die leven van eigen arbeid, en wordt het alle anderen onthouden.[16]

Het is duidelijk dat een dergelijk algemeen kiesrecht alleen zin heeft in een maatschappij die ook in economisch opzicht in staat is allen die willen werken een behoorlijk menswaardig bestaan van eigen arbeid te garanderen. Is het van toepassing op het tegenwoordige Rusland? Gezien de onvoorstelbare problemen waarmee Sovjet-Rusland worstelt nu het van de

16. In de grondwet van de Sovjetunie die op 10 juli 1918 werd aangenomen, werd het kiesrecht onthouden aan 'hen die anderen in dienst hebben omwille van winst', 'hen die leven van een inkomen dat niet uit hun eigen arbeid voortkomt', 'privé-zakenlieden', 'monniken en priesters', alsmede misdadigers en krankzinnigen.

wereldmarkt en zijn belangrijkste grondstoffenleveranciers is afgesneden, gezien de algemene, verschrikkelijke ontreddering van het economisch leven, gezien de plotselinge omwenteling in de produktieverhoudingen als gevolg van de veranderingen in de eigendomsverhoudingen, zowel in het boerenbedrijf als in industrie en handel, ligt het voor de hand dat ontelbare mensen van de ene dag op de andere totaal ontworteld zijn, van hun ankers losgeslagen, zonder objectieve kans hun arbeidskracht aan te wenden binnen het economische mechanisme. Daarmee bedoelen wij niet alleen de klasse der kapitalisten en grootgrondbezitters, maar ook de grote groep van de kleine middenstand en de arbeidersklasse zelf. Het is immers een feit dat de inkrimping van de industrie een massale afvloeiing van het stadsproletariaat naar het platteland tot gevolg heeft gehad, waar het onderdak tracht te vinden bij het boerenbedrijf. Onder dergelijke omstandigheden is een politiek kiesrecht dat een algemene arbeidsdwang als economische voorwaarde heeft, een volstrekt onbegrijpelijke maatregel. De bedoeling is alleen de uitbuiters politiek rechteloos te maken, maar terwijl produktieve arbeidskrachten massaal ontworteld raken, ziet de Sovjet-regering zich daarentegen vaak gedwongen de nationale industrie zo ongeveer te verpachten aan de vroegere kapitalistische eigenaars. Ook bleek de Sovjet-regering in april 1918 gedwongen een compromis te sluiten met de bourgeois-coöperaties. Bovendien [zijn] de diensten van burgerlijke technici onmisbaar [gebleken]. Een ander gevolg van ditzelfde verschijnsel is dat een steeds grotere groep uit het proletariaat als roodgardist en dergelijke door de staat uit de openbare middelen wordt onderhouden. In werkelijkheid maakt dit kiesrecht grote en nog steeds groeiende groepen uit de kleine burgerij en het proletariaat rechteloos, want het economische organisme kan deze groepen op geen enkele manier een realisatie van deze arbeidsdwang garanderen.

Dat is zo ongerijmd dat wij dit kiesrecht moeten kwalificeren als een utopisch fantasieprodukt, dat geheel losstaat van de maatschappelijke realiteit. En juist daarom is het geen serieus instrument van de proletarische dictatuur.*

* [Notitie in de linkermarge zonder aanwijzing waar deze ingevoegd

Toen de gehele middenstand, de burgerlijke en kleinburgerlijke intelligentsia na de Oktoberrevolutie de Sovjet-regering maandenlang boycotten, het spoorweg-, post- en telegraafverkeer, de scholen en het bestuursapparaat lamlegden en zich op die manier verzetten tegen de arbeidersregering, toen moesten natuurlijk alle dwangmaatregelen gericht zijn tegen deze groepen: door onttrekking van politieke rechten, economische bestaansmiddelen enzovoort, om het verzet met ijzeren vuist te breken. Op dat moment kwam de socialistische dictatuur tot uiting, een dictatuur die niet mag terugschrikken voor machtsvertoon om bepaalde zaken in het algemeen belang af te dwingen of te verhinderen. Een kiesrecht daarentegen dat pleit voor een algemene rechteloosheid van zeer grote groepen in de maatschappij, dat deze groepen politiek geheel buiten het kader van de maatschappij plaatst, terwijl die maatschappij zelf niet in staat is in economische zin voor hen een plaats binnen dat kader te creëren, een rechteloosheid dus die geen concrete maatregel voor een concreet doel is, maar een algemene regel met een duurzaam effect, dat is geen noodzakelijk gevolg van de dictatuur, maar een improvisatie zonder levensvatbaarheid.*

De kwestie is echter nog niet afgedaan met de Constituerende Vergadering en het kiesrecht, wij moeten ook nog spreken over de afschaffing van de belangrijkste democratische waarborgen voor een gezond openbaar leven en voor de politieke activiteit van de werkende massa: de persvrijheid, het recht van vereniging en vergadering, begrippen die voor alle tegenstanders van de Sovjet-regering niet-geldend zijn verklaard.

moet worden:] Een anachronisme, een anticipatie op de juridische situatie, die op haar plaats is op de basis van een reeds voltooide socialistische economie, maar niet tijdens de overgangsperiode van de proletarische dictatuur.

* [Notitie in de linkermarge zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] Zowel sovjets bij wijze van ruggegraat als Constituerende Vergadering en *algemeen kiesrecht*. [Op een los, ongenummerd blad papier de aantekening:] De bolsjeviki hebben de sovjets reactionair genoemd omdat deze voor het merendeel uit boeren zouden bestaan (boerenafgevaardigden en soldatenafgevaardigden). Nadat de sovjets hun zijde gekozen hadden, werden zij de ware vertegenwoordigers van de openbare mening. Deze plotselinge ommekeer hield echter alleen verband met de *vrede* en de agrarische kwestie.

Voor deze ingreep is de bovengenoemde argumentatie van Trotski over de traagheid van democratisch gekozen lichamen in de verste verte niet toereikend. Het is daarentegen een algemeen bekend, onbetwistbaar feit dat de heerschappij van de brede volksmassa juist volstrekt ondenkbaar is zonder een vrije, onbelemmerde pers, zonder een onbeperkt verenigings- en vergaderingsleven.

Lenin zegt: De burgerlijke staat is een werktuig ter onderdrukking van de arbeidersklasse, de socialistische staat — ter onderdrukking van de bourgeoisie. Dit komt ongeveer neer op een omgekeerde kapitalistische staat. Deze simplistische redenering verliest het meest essentiële uit het oog: de burgerlijke klasseheerschappij heeft geen politieke scholing en opvoeding van de massa nodig, althans niet buiten zekere beperkte grenzen. Voor de proletarische dictatuur is een dergelijke scholing echter het allerbelangrijkste, de levenslucht die haar bestaan mogelijk maakt.

'Dank zij de openlijke, directe strijd om de regeringsmacht [krijgen de werkende massa's in zeer korte tijd veel politieke ervaring en gaan zij in hun ontwikkeling snel van de ene fase in de andere over].' Hier spreekt Trotski zichzelf en zijn partijgenoten het allerduidelijkst tegen. Juist omdat dit waar is, hebben zij door de onderdrukking van het openbare leven de bron van politieke ervaring en de ontwikkelingsgang afgesloten. Of moeten wij soms geloven dat ervaring en ontwikkeling nodig waren tot aan de machtsovername door de bolsjeviki, dat zij hun hoogtepunt bereikt hadden en sindsdien overbodig zijn? (Rede van Lenin: Rusland is overtuigd voor het socialisme!!!)

In werkelijkheid omgekeerd! Juist de gigantische taak die de bolsjeviki moedig en vastberaden op zich hebben genomen, eist een zeer intensieve politieke massascholing en bundeling van ervaringen.*

* [Notitie in de linkermarge zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] Vrijheid alleen voor de aanhangers van de regering, alleen voor leden van een partij — al zijn zij nog zo talrijk — is geen vrijheid. Vrijheid is altijd vrijheid van andersdenkenden. Niet vanwege het fanatisme van de 'rechtvaardigheid', maar omdat al het levengevende, heilzame en reinigende van de politieke vrijheid er wezenlijk

De stilzwijgende veronderstelling van de theorie van de dictatuur in de zin van Lenin-Trotski is dat de socialistische omwenteling iets is waarvoor de revolutionaire partij een kant en klaar recept op zak heeft, dat vervolgens slechts energiek verwezenlijkt dient te worden.* Dat is helaas — of, al naar de omstandigheden: gelukkig — niet waar. De praktische realisatie van het socialisme als economisch, sociaal en juridisch systeem is zeer bepaald niet de optelsom van kant en klare voorschriften die slechts toegepast hoeven te worden, maar een kwestie die nog volledig verborgen is in de nevelen van de toekomst. Ons program biedt ons slechts enkele grote wegwijzers, die de richting aangeven waar men de maatregelen moet zoeken, en die zijn bovendien nog grotendeels negatief gericht. Wij weten ongeveer wat wij in de allereerste plaats uit de weg moeten ruimen om de socialistische economie vrij spel te geven, maar hoe de talloze concrete, praktische, grote en kleine maatregelen eruitzien, die telkens weer getroffen moeten worden om de socialistische beginselen in te voeren in de economie, in de rechtspraak, in alle maatschappelijke relaties, dat vertelt ons geen enkel socialistisch partijprogram, geen enkel socialistisch leerboek. Dat is geen tekortkoming, maar juist het voordeel van het wetenschappelijk socialisme in vergelijking met het utopisch socialisme: het socialistische maatschappijsysteem moet en kan slechts een produkt der geschiedenis zijn, geboren uit de eigen school der ervaring, in het uur der vervulling, uit het verloop van de levende geschiedenis die, net als de organische natuur — waarvan zij ten slotte deel uitmaakt —, zo vriendelijk is steeds naast een reële maatschappelijke behoefte ook de middelen aan te bieden waarmee deze bevredigd kan worden — naast de opgave wordt ook steeds de oplossing gegeven. In dat geval ligt het echter ook voor de hand dat het socialisme zich van *nature*

mee verbonden is en de werking ervan verloren gaat als 'vrijheid' een privilege wordt.

* [Notitie in de linkermarge zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] De bolsjeviki zullen zelf met de hand op het hart niet willen ontkennen dat zij voortdurend en telkens weer hebben moeten aftasten, proberen, experimenteren, toetsen, en dat veel van hun maatregelen geen juwelen zijn. Zo moet en zal het ons allen vergaan als we beginnen — al zal niet overal de situatie zo moeilijk liggen.

niet laat opleggen, door oekazen laat invoeren. Voorwaarde voor het socialisme is een reeks dwingende maatregelen — tegen de eigendom enzovoort. Het negatieve, de afbraak, kan men decreteren, de opbouw, het positieve daarentegen *niet*. Onontgonnen land. Ontelbare problemen. Alleen de ervaring [is] in staat correcties aan te brengen en nieuwe wegen te banen. Alleen ongeremd, bruisend leven bedenkt allerlei nieuwe vormen, improviseert, krijgt *scheppende kracht*, corrigeert zelf alle vergissingen. Het openbare leven van staten met een beperkte vrijheid is immers zo schamel, zo armzalig, zo schematisch, zo onvruchtbaar omdat het door de democratie uit te sluiten de levende bron van alle geestelijke rijkdom en alle vooruitgang afsluit. (Bewijs: het jaar 1905 en de [maanden] februari tot oktober 1917). Zowel politiek, als economisch en sociaal. De totale massa van het volk moet eraan deelnemen, anders wordt het socialisme vanaf de vergadertafel door een dozijn intellectuelen gedecreteerd, opgelegd.

Openbare controle absoluut noodzakelijk. Anders blijft de uitwisseling van ervaringen beperkt tot de gesloten kring der ambtenaren van de nieuwe regering. Corruptie onvermijdelijk. (Lenins woorden, *Mitteilungs-Blatt*, no. 29)[17]. De praktijk van

17. Verwijzing naar een anoniem artikel 'Diktatur und Proletariat' in het USPD-orgaan *Mitteilungs-Blatt des Verbandes der sozialdemokratischen Wahlvereine Berlins und Umgegend* (jg. XIII, nr. 29, 20 oktober 1918), waarin enkele passages geciteerd werden uit Lenins 'rede over de wederopbouw van het socialistische Rusland', dat wil zeggen uit zijn in april 1918 gepubliceerde artikel 'De komende taken van de Sovjetmacht'. In nr. 36 van het blad werd hiervan een uitvoeriger resumé gegeven — reden waarom de Oostduitse uitgevers van haar *Gesammelte Werke* in Rosa Luxemburgs tekst 29 in 36 veranderen. Alles wijst er echter op dat Luxemburg ook in dit geval beter wist wat zij schreef dan haar bureaucratische exegeten, al was het maar omdat nr. 36 van het *Mitteilungs-Blatt* van 8 december 1918 dateert, dat wil zeggen van na de Novemberrevolutie, toen zij volgens alle bekende bronnen niet meer aan *Die russische Revolution* werkte.

Hier Lenins woorden naar het Berlijnse blad (hier en daar afwijkend van de 'officiële' versie, vgl. *Ausgewählte Werke*, dl. II, Oost-Berlijn 1970, p. 758-759):

'Op twee gronden en in twee verschillende richtingen is de dictatuur bij de overgang van kapitalisme naar socialisme nood-

het socialisme eist een complete geestelijke omwenteling onder de massa, die door eeuwenlange burgerlijke klasseheerschappij vernederd is. Sociale instincten in plaats van egoïstische; massaal initiatief in plaats van traagheid; idealisme dat alle leed overwint, enzovoort. Niemand weet dat beter, schildert dat indringender, herhaalt dat hardnekkiger dan Lenin.* Al-

zakelijk. De overwinning van het proletariaat is om te beginnen onmogelijk zonder de meedogenloze onderdrukking van de heersende klassen, die geen afstand willen doen van hun voorrechten en gedurende lange tijd alles in beweging zullen zetten om de gehate proletarische regering ten val te brengen. Aan de andere kant is geen revolutie, en zeker geen socialistische, mogelijk zonder burgeroorlog, zelfs wanneer er vrede heerst met buitenlandse machten. In zulke omstandigheden is het natuurlijk dat talrijke elementen die voor het grootste deel aansluiting vinden bij het kleinburgerdom, niet kunnen nalaten zich in hun ware licht te tonen: door toenemende plundering, speculaties, omkoperij en dergelijke. Om aan dit alles een eind te maken, is een zekere tijd nodig en een ijzeren hand.

In alle grote revoluties heeft het volk de noodzaak hiervan ingezien en is het zonder erbarmen opgetreden tegen alle dieven door deze ter plaatse te fusilleren. Het mislukken van vroegere revoluties kwam daardoor, dat het bij het doorzetten van deze maatregelen aan het nodige enthousiasme ontbrak, dat alleen de kracht en taaiheid voor onverbiddelijk handelen geeft.

Dat het enthousiasme de massa niet lang genoeg bezielde, is te verklaren uit de verhoudingsgewijs geringe deelname van het proletariaat. Want alleen een talrijk, gedisciplineerd en klassebewust proletariaat is in staat de meerderheid van de werkenden en uitgebuitenen tot zich te trekken en de macht lang genoeg te behouden om alle uitzuigers en alle ontbindende elementen te onderdrukken.

Dat is de historische ervaring die Marx samenvatte in de korte, maar welsprekende formule: dictatuur van het proletariaat.'

* [Notitie op een los blad papier zonder aanwijzing waar deze ingevoegd moet worden:] Lenins rede over discipline en corruptie.

Anarchie zal ook bij ons, overal trouwens, onvermijdelijk zijn. Aan de bourgeois-maatschappij kleeft een element van het lompenproletariaat, dat is daar niet van los te maken. Bewijzen:

1. Oost-Pruisen, de plunderingen door de 'Kozakken'.

2. De algemene uitbarsting van roof en diefstal in Duitsland ('zwendel', personeel van posterijen en spoorwegen, politie, volledige vervaging van de grenzen tussen een goedgeordende maatschappij en het tuchthuis).

3de bewijs: Het feit dat de vakbondsleiders zo snel zijn verloederd. Daartegen helpen geen draconische terreurmaatregelen. Integendeel, die werken de corruptie slechts in de hand. Het enige tegengif: idea-

leen vergist hij zich zwaar wat betreft de methode. Decreten, dictatoriale macht van fabrieksopzichters, draconische straffen, een schrikbewind, dat zijn allemaal slechts lapmiddelen.

lisme en sociale *activiteit* van de massa, onbeperkte *politieke* vrijheid.

[Op een los blad papier zonder aanwijzing tot invoeging staat de volgende uitwerking van deze gedachte:] Een apart, zeer belangrijk probleem vormt tijdens elke revolutie de strijd met het lompenproletariaat. Ook wij in Duitsland en overal elders zullen daarmee te maken krijgen. Het element van het lompenproletariaat is hecht verweven met de burgerlijke maatschappij, niet alleen als afzonderlijke bevolkingsgroep, als maatschappelijk afval dat juist geweldig toeneemt in tijden dat de muren van de maatschappelijke orde instorten, maar als integrerend element van de maatschappij als geheel. De gebeurtenissen in Duitsland — en meer of minder in alle andere staten — hebben aangetoond hoe gemakkelijk alle bevolkingsgroepen in de burgerlijke maatschappij ten prooi vallen aan verloedering: de nuanceringen tussen prijswoeker in de handel, Poolse zwendel, fictieve gelegenheidsaanbiedingen, vervalsing van levensmiddelen, afzetterij, verduistering door ambtenaren, diefstal, inbraak en roof zijn zo in elkaar overgevloeid, dat de grens tussen de eerzame burgerij en het tuchthuis verdwenen is. Hier herhaalt zich hetzelfde verschijnsel, dezelfde snelle verloedering als wanneer men deugdzame burgers in koloniale situaties overplant naar een maatschappelijk vreemde bodem. Als de conventionele beperkingen en steunpilaren voor moraal en recht wegvallen, valt de burgerlijke maatschappij, wier innerlijke levenswet het dieptepunt van immoraliteit is, namelijk de uitbuiting van de ene mens door de andere, onmiddellijk en ongeremd ten prooi aan regelrechte verloedering. De proletarische revolutie zal overal moeten strijden tegen deze vijand, dit werktuig van de contrarevolutie.

En toch is ook in dit verband de terreur een bot, ja zelfs tweesnijdend zwaard. Het meest draconische standgericht staat machteloos tegenover uitbarstingen van lompenproletarische wanorde. Het is zelfs zo dat elke aanhoudende staat van beleg onvermijdelijk leidt tot willekeur, en elke vorm van willekeur heeft een slechte invloed op de maatschappij. Het enige effectieve middel dat de proletarische revolutie helpt, is ook hier: radicale maatregelen van politieke en sociale aard, een zeer snelle verandering van de sociale waarborgen voor het leven van de massa en — de bevordering van het revolutionaire idealisme, dat alleen in onbeperkte vrijheid door het intens actieve leven van de massa gedurende langere tijd kan worden gehandhaafd.

Zoals het effect van het zonlicht het beste zuiverende geneesmiddel is tegen infecties en ziektekiemen, zo zijn de revolutie zelf en de vernieuwende beginselen ervan, het door haar opgewekte geestelijke leven, de activiteit en de eigen verantwoordelijkheid van de massa, dat wil zeggen: de grootst mogelijke politieke vrijheid als vorm van de revolutie — de enige genezende en zuiverende zon.

De enige weg die tot wedergeboorte leidt: de school van het openbare leven zelf, onbeperkte, zo groot mogelijke democratie, publieke *opinie*. Juist het schrikbewind heeft een demoraliserende uitwerking.

Als dat alles verdwijnt, wat blijft er dan in werkelijkheid over? Lenin en Trotski hebben in plaats van de gekozen vertegenwoordigende lichamen de sovjets aangewezen als enige ware vertegenwoordigers van de werkende massa's. Als echter het politieke leven in het gehele land wordt onderdrukt, zal ook het leven in de sovjets onvermijdelijk steeds meer verkommeren. Zonder algemene verkiezingen, ongehinderde vrijheid van drukpers en vergadering, zonder een vrije strijd van opinies kwijnt het leven in elke openbare instelling weg, wordt het een schijnleven, waarin alleen de bureaucratie het actieve element vormt. Het openbare leven dut langzamerhand in, enkele tientallen partijleiders met een onuitputtelijke energie en een grenzeloos idealisme dirigeren en regeren, de eigenlijke leiding is in handen van een tiental knappe koppen onder hen, en een elite uit de arbeidersklasse wordt van tijd tot tijd opgeroepen tot het bijwonen van vergaderingen, om te applaudisseren voor de redevoeringen van de leiders, om unaniem in te stemmen met voorgelegde resoluties, in wezen dus een regerende kliek — wel een dictatuur, maar niet de dictatuur van het proletariaat — de dictatuur van een handjevol politici, dat wil zeggen: dictatuur in de zuiver burgerlijke betekenis, in de zin van de heerschappij der jakobijnen (het verschuiven van de sovjetcongressen van drie naar zes maanden!). En meer nog: dergelijke toestanden hebben altijd een verwildering van het openbare leven tot gevolg: aanslagen, executies van gijzelaars, enzovoort. Dat is een zeer machtige, objectieve wet, waaraan geen partij zich kan onttrekken.

De fundamentele fout in de theorie van Lenin-Trotski is dat zij de dictatuur, precies als Kautsky, beschouwen als het tegendeel van de democratie. 'Dictatuur *of* democratie' luidt de probleemstelling, zowel bij de bolsjeviki als bij Kautsky. De laatste kiest natuurlijk de democratie, en wel de *burgerlijke* democratie, omdat hij die immers beschouwt als het alternatief voor de sociale revolutie. Lenin-Trotski kiezen daarentegen voor de dictatuur die aan de democratie is tegengesteld

en daardoor voor de dictatuur van een handjevol mensen, dat wil zeggen voor een *burgerlijke* dictatuur. Het zijn twee tegenpolen, die beide even ver verwijderd zijn van de waarachtig socialistische politiek. Het proletariaat kan, als het de macht in handen neemt, nooit meer Kautsky's wijze raad volgen en onder het voorwendsel van 'onrijpheid van het land' afstand doen van de socialistische omwenteling en zich uitsluitend aan de democratie wijden, zonder verraad te plegen jegens zichzelf, de Internationale, de revolutie. Het proletariaat behoort en moet onmiddellijk socialistische maatregelen nemen op de meest energieke, halsstarrige, meedogenloze wijze, dat wil zeggen: dictatuur uitoefenen, maar dictatuur van de *klasse*, niet van een partij of een kliek, dictatuur van de klasse, dat wil zeggen: zo openbaar mogelijk, waarbij de massa ongehinderd zo actief mogelijk optreedt, binnen een onbeperkte democratie. 'Als marxisten hebben wij nooit de formele democratie als een afgod vereerd,' schrijft Trotski.[18] Inderdaad, wij hebben nooit de democratie als een afgod vereerd. Wij hebben ook nooit het socialisme of marxisme als afgod vereerd. Volgt daar soms uit dat wij ook het socialisme, het marxisme, zodra het ongemakkelijk wordt, à la Cunow-Lensch-Parvus in de rommelkamer moeten gooien? Trotski en Lenin vormen de levende ontkenning van deze vraag. Wij hebben nooit de formele democratie als een afgod vereerd, dat betekent alleen: wij hebben steeds de sociale kern onderscheiden van de politieke vorm van de *burgerlijke* democratie, wij hebben steeds de bittere kern van de sociale ongelijkheid en onvrijheid blootgelegd onder het zoete omhulsel van de formele gelijkheid en vrijheid — niet om deze laatste af te wijzen, maar om de arbeidersklasse te prikkelen niet tevreden te zijn met het omhulsel, maar liever de politieke macht te veroveren om deze met een nieuwe socialistische inhoud te vullen. Het is de historische taak van het proletariaat, zodra het de macht in handen krijgt, in plaats van de burgerlijke democratie een socialistische democratie te scheppen, en niet elke vorm van democratie af te schaffen. Socialistische demo-

18. Vgl. Trotski's eerder geciteerde brochure *Von der Oktober-Revolution*, p. 93.

cratie begint echter niet pas in het beloofde land, als de onderbouw van de socialistische economie geschapen is, als kant en klaar kerstgeschenk voor het brave volk dat in die tussentijd trouw een handjevol socialistische dictators heeft gesteund. Socialistische democratie begint tegelijk met de afbraak van de klassenheerschappij en de opbouw van het socialisme. Socialistische democratie begint op het moment van de machtsovername door de socialistische partij, en zij is niets anders dan dictatuur van het proletariaat.

Jawel: dictatuur! Maar die dictatuur geldt de *toepassing* van de democratie, niet de afschaffing ervan, door middel van een energieke, vastberaden ingreep in de verworven rechten en economische verhoudingen van de burgerlijke maatschappij — op een andere manier kan de socialistische omwenteling niet gerealiseerd worden. Deze dictatuur moet echter worden uitgeoefend door de *klasse* en niet door een kleine minderheid van leiders namens die klasse, dat wil zeggen: zij moet stap voor stap een gevolg zijn van de actieve bemoeienissen van de massa, zij moet direct door de massa beïnvloed worden, gecontroleerd worden door het totale openbare leven, voortkomen uit de toenemende politieke scholing van de massa.

Op die manier zouden ook zeker de bolsjeviki optreden als zij niet te lijden hadden onder de vreselijke dwang van de wereldoorlog, de Duitse bezetting en alle daarmee verbonden abnormale moeilijkheden, die elke socialistische politiek, hoezeer ook vervuld van goede voornemens en fraaie principes, moeten misvormen.

Een scherp argument daarbij is de grootscheepse toepassing van terreur door de radenregering, vooral in de laatste periode voor de ineenstorting van het Duitse imperialisme, sinds de aanslag op de Duitse gezant. Revoluties worden niet met rozewater gedoopt, dat is een waarheid als een koe en bovendien nogal afgezaagd.

Alles wat in Rusland gebeurt valt te begrijpen als een onvermijdelijke keten van oorzaak en gevolg, waarvan uitgangspunt en sluitsteen bestaan uit: het falen van het Duitse proletariaat en de bezetting van Rusland door het Duitse imperialisme. Men zou van Lenin en zijn kameraden iets bovenmenselijks vergen als men ook nog van hen eiste dat zij

onder dergelijke omstandigheden de fraaiste democratie, de meest voorbeeldige dictatuur van het proletariaat en een bloeiende socialistische economie te voorschijn toverden. Zij hebben door hun vastberaden revolutionaire opstelling, hun voorbeeldige energie en hun onverbrekelijke trouw aan het internationale socialisme waarachtig wel alles gedaan wat onder dergelijke verduiveld moeilijke omstandigheden mogelijk was. Het gevaar begint op het moment dat zij van de nood een deugd maken, als zij de tactiek die hun door de omstandigheden is opgedrongen, vervolgens theoretisch in alle opzichten gaan vastleggen en deze bij het internationale [proletariaat] willen aanbevelen als voorbeeld van socialistische tactiek ter navolging. Volstrekt onnodig benemen zij zichzelf het licht en zetten zij hun reële, ontegenzeglijke verdienste onder de korenmaat van noodgedwongen vergissingen, en zij bewijzen het internationale socialisme waarvoor zij geleden en gestreden hebben een slechte dienst als zij het willen bewapenen met al het verkeerde dat in Rusland onvrijwillig is ingevoerd alsof het nieuwe inzichten gold, want uiteindelijk is dat slechts het effect van het bankroet van het internationale socialisme in deze wereldoorlog.

Laat de Duitse regeringssocialisten maar schreeuwen dat de heerschappij der bolsjeviki een karikatuur is van de dictatuur van het proletariaat. Als dat zo was of is, dan toch alleen omdat zij een produkt is van de houding van het Duitse proletariaat, die een karikatuur van de socialistische klassenstrijd is geweest. Wij vallen allen onder de wetmatigheid der geschiedenis, en de socialistische politiek kan nu eenmaal uitsluitend op internationale schaal worden doorgevoerd. De bolsjeviki hebben getoond dat zij alles kunnen wat een waarachtig revolutionaire partij binnen de grenzen der historische mogelijkheden kan presteren. Zij moeten geen wonderen willen verrichten. Een voorbeeldige en volmaakte proletarische revolutie in een geïsoleerd land dat door de wereldoorlog is geteisterd, door het imperialisme gewurgd wordt en door het internationale proletariaat is verraden, zou een wonder zijn. Het gaat erom dat men in de politiek van de bolsjeviki het wezenlijke van het onwezenlijke onderscheidt, de kern van het toeval. In deze laatste periode, waarin wij in de gehele

wereld voor de beslissende definitieve strijd staan, was en is het belangrijkste probleem van het socialisme, de brandende kwestie van deze tijd, niet een of ander onderdeel van de tactiek, maar de bekwaamheid tot actie van het proletariaat, de revolutionaire energie van de massa, het machtsstreven van het socialisme in het algemeen. In dit opzicht zijn Lenin en Trotski met hun vrienden de *eersten* geweest die het wereldproletariaat zijn voorgegaan met hun voorbeeld, zij zijn tot nu toe nog steeds de *enigen* die gelijk Hutten kunnen zeggen: Ik heb het gewaagd!

Dat is het wezenlijke en *blijvende* van de politiek der bolsjeviki. In *dit* opzicht hebben zij zich de onsterfelijke historische verdienste verworven dat zij door de verovering van de politieke macht en de praktische probleemstelling van de verwerkelijking van het socialisme het internationale proletariaat zijn voorgegaan en de confrontatie tussen kapitaal en arbeid in de gehele wereld ten zeerste hebben bespoedigd. In Rusland heeft men dat probleem slechts kunnen stellen. Men heeft het in Rusland niet kunnen oplossen, het kan alleen internationaal worden opgelost. En *in die zin* behoort de toekomst overal toe aan het 'bolsjevisme'.

De Russische Revolutie en de Communistische Partij

Alexander Berkman, Alexej Borovoj, Emma Goldman, Alexander Schapiro

De Oktoberrevolutie is geen legitiem gevolg geweest van het traditionele marxisme. Rusland vertoonde weinig overeenkomst met een land waar volgens Marx 'de centralisatie van de produktiemiddelen en de vermaatschappelijking van de arbeid een punt bereikt hebben waar zij onverenigbaar worden met hun kapitalistische omhulsel. Dit barst, en . . .'[19]

In Rusland barstte 'het omhulsel' onverwachts; het barstte in een fase van geringe technische en industriële ontwikkeling, op een moment dat de concentratie der produktiemiddelen nog niet erg ver was voortgeschreden. Rusland was een land met een slecht georganiseerd transportsysteem, met een zwakke bourgeoisie en een zwak proletariaat, maar met een numeriek sterke en maatschappelijk belangrijke boerenbevolking. Kortom: het was een land waar kennelijk geen sprake kon zijn van een onverzoenlijke vijandschap tussen ontwikkelde industriële krachten en een volledig gerijpt kapitalistisch systeem.

De samenloop der omstandigheden in het jaar 1917 had echter vooral in Rusland een uitzonderlijke toestand teweeggebracht, die een rampzalige ineenstorting van de totale industriële organisatie in dat land veroorzaakte. En Lenin heeft dan ook terecht geschreven: 'Het was gemakkelijk voor Rusland, in de bijzondere uitgangssituatie van het jaar 1917, met de sociale revolutie te *beginnen*.'

Die bijzonder gunstige voorwaarden voor het *begin* van de sociale revolutie waren:

1. De mogelijkheid om het doel van de sociale revolutie te verbinden met het verlangen van het volk naar beëindiging

19. 'Dit barst. Het uur van het kapitalistische privé-eigendom slaat. De onteigenaars worden onteigend.' *Das Kapital*, hfdst. 24, uit de slotalinea's.

van de imperialistische wereldoorlog, die een buitengewone uitputting en ontevredenheid onder de massa had veroorzaakt. 2. De mogelijkheid om op zijn minst enige tijd na beëindiging van de oorlog buiten de invloedssfeer van de kapitalistische machten in Europa te blijven, daar deze de wereldoorlog voortzetten. 3. De kans om nog tijdens deze korte periode aan het werk van de interne organisatie te beginnen en de grondslag te leggen voor de revolutionaire wederopbouw. 4. De ongewoon gunstige situatie waarin Rusland zich bevond door de enorme uitgestrektheid van het land en het tekort aan transportmiddelen in geval van een mogelijk nieuw ingrijpen van het Westeuropese imperialisme. 5. De voordelen van deze situatie in geval van een burgeroorlog. 6. De mogelijkheid om de fundamentele behoeften van de revolutionaire plattelandsbevolking vrijwel onmiddellijk te bevredigen, ondanks het feit dat het in wezen democratische standpunt van de boerenbevolking volstrekt verschilde van dat van de socialistische 'partij van het proletariaat', die de regeringszaken op zich nam.

Bovendien bezat het revolutionaire Rusland het voordeel van een belangrijke ervaring — de ervaring van 1905, het jaar waarin de tsaristische autocratie de revolutie met succes had neergeslagen omdat deze een uitgesproken politiek karakter droeg, waardoor zij noch de boeren had kunnen meeslepen, noch het enthousiasme had kunnen wekken van een aanzienlijk deel van het proletariaat.

De wereldoorlog had door het volledig bankroet van de constitutionele regering te onthullen de grote volksbeweging voorbereid en versneld — een beweging die zich vanuit haar diepste wezen alléén kon ontwikkelen tot een sociale revolutie.

Vooruitlopend op de maatregelen van de revolutionaire regering, en heel vaak zelfs in strijd daarmee, was de revolutionaire massa op eigen initiatief — reeds lang voor de Oktoberdagen — begonnen met de realisatie van haar maatschappelijke idealen. Zij nam het land in bezit, de fabrieken, mijnen, bedrijven en alle produktiemiddelen en ontdeed zich van de gehate en gevaarlijke vertegenwoordigers van regering en gezag. In haar grootse ontwaken vernietigde zij elke vorm van politieke en economische onderdrukking. In het hart van het

Russische volk en in de uitgestrektheid van het Russische land brandde reeds de sociale revolutie toen in de hoofdsteden Moskou en Petrograd de Oktoberrevolutie plaatsvond.

De Communistische Partij heeft in haar streven naar dictatuur de situatie vanaf het eerste begin juist beoordeeld. Om de massabeweging te kunnen controleren zette zij de democratische beginselen overboord en proclameerde met grote nadruk de sociale revolutie. In de daarop volgende ontwikkeling van de revolutie hebben de bolsjeviki concrete vorm gegeven aan bepaalde principes en methoden van het anarchistische communisme, zoals het antiparlementarisme, de onteigening van de bourgeoisie, de tactiek van de directe actie, de inbezitneming van de produktiemiddelen, de instelling van arbeiders- en boerensovjets en dergelijke.

Bovendien maakte de Communistische Partij gebruik van alles wat het volk in die tijd eiste (beëindiging van de oorlog, alle macht aan het revolutionaire proletariaat, het land aan de landarbeiders, enzovoort). Dat was niet meer dan demagogie (zoals we later zullen zien), maar het bleek een ongelooflijk psychologisch effect te hebben op de versnelling en intensivering van het revolutionaire proces.

Maar zo het gemakkelijk was, om met Lenin te spreken, de revolutie te *beginnen*, haar verdere ontwikkeling en inspanningen vonden onder moeilijke omstandigheden plaats.

Naar buiten bleef de situatie van Rusland, zoals Lenin halverwege het jaar 1918 gezegd heeft, 'buitengewoon gecompliceerd en gevaarlijk, en voor de aangrenzende imperialistische staten was deze verleidelijk door de tijdelijke zwakte van Rusland'. De socialistische Sovjet-republiek bevond zich in een 'buitengewoon onzekere, zonder meer kritieke internationale situatie'.[20]

Inderdaad is de gehele latere buitenlandse geschiedenis van Rusland vervuld van problemen die veroorzaakt waren door de noodzaak om een eindeloze strijd te voeren tegen de agenten van het wereldimperialisme, zeer vaak aan verschillende fronten en vaak zelfs tegen ordinaire avonturiers. Pas door de

20. Deze, en vele andere aanhalingen van Lenin stammen uit zijn artikel *De komende taken van de sovjetmacht.*

definitieve overwinning op de legers van Wrangel is een eind gemaakt aan de directe gewapende inmenging in de Russische aangelegenheden.

Niet minder moeilijk, gecompliceerd en zelfs chaotisch was echter de interne situatie in Rusland.

Het volledig falen van de totale industriële organisatie, het falen van de economie, de desorganisatie van het transportsysteem, honger, werkloosheid, het relatief gebrek aan organisatie onder de arbeiders, de buitengewoon gecompliceerde en tegenstrijdige situatie in de agrarische sector, de psychologie van de kleine bezitters, de vijandigheid jegens de nieuwe Sovjet-regering, sabotage van het werk der sovjets door de technische intelligentsia, een groot tekort in de partij aan geschoolde arbeiders die op de hoogte waren van de plaatselijke omstandigheden, de praktische onbekwaamheid van de partijleiders en ten slotte (om met de erkende leider van de bolsjeviki te spreken) 'de grootst mogelijke haat en het wantrouwen van de massa's jegens alles wat van de staat afkomstig was' — dat waren de omstandigheden waaronder de revolutie haar eerste en moeilijkste schreden moest zetten.

Wij moeten daaraan toevoegen dat er nog meer problemen waren die de revolutionaire regering moest oplossen, namelijk de diepgewortelde tegenstellingen en zelfs vijandschap tussen de belangen en doeleinden van de verschillende maatschappelijke groeperingen in het land:

a) De meest progressieve groep van de *fabrieksproletariaat*, die in de industriële centra ook de meeste invloed uitoefende, streefde ondanks haar relatieve culturele en technische achterstand naar de toepassing van zuiver communistische methoden.

b) De economische houding van de numeriek machtige *boerenbevolking* was van beslissende aard, vooral in de tijd van de industriële ineenstorting en van de blokkade. Deze klasse stond wantrouwig en zelfs afkerig tegenover elke poging van de communistische regering haar bewaker te spelen en haar economische activiteiten te controleren.

c) De zeer grote en psychologisch invloedrijke (in de zin van openbare meningsvorming, al had deze vaak iets paniekerigs) groep van de stadsbevolking bestaat uit de restanten van

de hogere bourgeoisie, uit technische specialisten, detailhandelaars en handelsagenten van allerlei aard. Dit is een zeer talrijke groep, waartoe ook behoren de ambtenaren van het oude regime, die zich hebben aangepast aan de nieuwe situatie en nu de Sovjet-regering dienen, maar hier en daar sabotage bedrijven. Voorts behoren tot deze groep elementen die de gelegenheid van de nieuwe maatschappelijke orde te baat nemen om carrière te maken, en personen die uit hun gewone levenswijze gerukt zijn en letterlijk verhongeren. Deze klasse wordt geschat op zeventig procent van de employés van Sovjet-instellingen.

Natuurlijk bekeek elk van deze groeperingen de revolutie met eigen ogen, beoordeelde zij de verdere mogelijkheden vanuit het eigen standpunt en beïnvloedde elk op eigen wijze de beschikkingen van de revolutionaire regering.

Al deze tegenstrijdigheden, die het land verscheurden en vaak op bloedige onlusten uitliepen, werkten natuurlijk de contrarevolutie in de hand — een contrarevolutie die niet slechts een samenzwering of rebellie was, maar de gigantische stuiptrekking van een land dat tegelijkertijd door twee catastrofale wereldbewegingen geschokt was: de oorlog en de sociale revolutie.

Daardoor zag de politieke partij die de rol van dictator vervulde, zich gesteld tegenover ongehoord zware problemen. De Communistische Partij is echter niet teruggeschrikt voor de oplossing ervan, en dat is haar onsterfelijke historische verdienste.

Ondanks de vele diepgaande tegenstellingen en ondanks de ogenschijnlijke afwezigheid van de noodzakelijke premissen voor een sociale revolutie was het te laat om zich te beraden over het verjagen van de ongenode gast en een nieuwe, betere gelegenheid af te wachten. Slechts blinde, dogmatische of regelrecht reactionaire elementen konden denken dat men de revolutie 'anders had kunnen maken'. De revolutie was niet het mechanische produkt van de abstracte menselijke wil en kon dat ook niet zijn. De revolutie was een organisch proces met elementaire kracht ontsproten aan de behoeften en noden van het volk, en bepaald door de complexe samenloop der omstandigheden.

Van een terugkeer naar het oude economische en politieke regime van het industriële feodalisme kon geen sprake zijn. Dat was onmogelijk, vooral omdat daardoor de grootste verworvenheid van de revolutie, het recht van elke arbeider op een menswaardig bestaan, zou zijn geloochend. Onmogelijk was het tevens vanwege de fundamentele principes van de nieuwe economie: het oude regime stond traditioneel vijandig tegenover elke ontwikkeling van vrije maatschappelijke relaties; er was geen plaats voor initiatieven van de kant der arbeiders.

Het was volkomen duidelijk dat de enige rechtvaardige en totale oplossing die de revolutie zou redden van haar buitenlandse vijanden, van interne bloedige botsingen, de enige oplossing die de gedachte van de revolutie kon verbreiden en verdiepen, gezocht moest worden in het directe creatieve initiatief van de werkende massa's van het volk. Alleen degenen die eeuwenlang de zwaarste last gedragen hebben, waren in staat door bewuste, systematische inspanning de weg te vinden naar een nieuwe, geregenereerde maatschappij. En dat zou het passende hoogtepunt van deze onvoorstelbare revolutionaire taak zijn geweest.

Lenin zelf heeft in een van zijn geschriften de vraag: 'Hoe kan de discipline van de revolutionaire partij van het proletariaat behouden blijven, hoe kan deze versterkt worden?' duidelijk en ondubbelzinnig beantwoord: 'Doordat men weet hoe men de grote massa der arbeiders, voornamelijk die van het proletariaat, maar ook de *niet-proletarische* arbeidersmassa's dient tegemoet te treden, hoe men hen kan verbinden, ja zelfs samensmelten.' Deze gedachte echter was en is nog steeds in strijd met de officiële bolsjevistische verklaring van de geest van het marxisme en zeer in het bijzonder ook met Lenins gezaghebbende uitleg daarvan.

Na jaren getraind te zijn in hun eigen 'ondergrondse' maatschappijfilosofie, waarin een vurig geloof in de sociale revolutie op eigenaardige wijze verweven was met een niet minder fanatiek geloof in de gecentraliseerde staat, hebben de bolsjeviki een geheel nieuwe tactische wetenschap uitgevonden, die ter voorbereiding van de sociale revolutie behoefte heeft aan de organisatie van een afzonderlijke staf van samenzweerders,

die uitsluitend bestaat uit de theoretici van de beweging; deze zijn toegerust met dictatoriale macht om met hun eigen conspiratieve methoden het klassebewustzijn van het proletariaat op voorhand te verhelderen en te vervolmaken.

Zo werd de bolsjevistische filosofie in wezen gekarakteriseerd door wantrouwen jegens de massa van het proletariaat. Als men de massa aan zichzelf overliet, zo redeneerden de bolsjeviki, zou zij slechts in staat zijn tot beperkte hervormingen.

Zo verlieten zij de weg die tot directe creativiteit van de massa leidt.

Volgens de bolsjevistische leer is de massa onwetend en geestelijk verminkt door eeuwen van slavernij; de massa is veelkleurig. Behalve de revolutionaire stoottroep behoren hiertoe de grote groep van onverschilligen en vele zelfzuchtige personen. De massa moet volgens de oude, maar nog steeds geldende maxime van Rousseau met geweld worden bevrijd, om de massa tot vrijheid op te voeden mag men niet aarzelen dwang en geweld te gebruiken. 'Proletarische dwang in al zijn verschijningsvormen,' schrijft Boecharin, een der meest vooraanstaande communistische theoretici, 'te beginnen met executies en te eindigen met gedwongen arbeid is, hoe paradoxaal het ook mag klinken, een methode tot vorming van een nieuwe, communistische mensheid uit het mensenmateriaal van het kapitalistische tijdperk.'[21]

Deze cynische leer, deze fanatieke schijnfilosofie, op smaak gebracht met een communistisch pedagogisch sausje en geholpen door de druk van 'heilig verklaarde ambtenaren' (een uitdrukking van de vooraanstaande communistische en arbeidersleider Sljapnikov), vormt de feitelijke methode van de 'partijdictatuur', die het handelsmerk 'dictatuur van het proletariaat' uitsluitend nog voor galavoorstellingen in eigen land en voor reclamedoeleinden in het buitenland voert.

Al in de eerste dagen van de revolutie, in het begin van 1918, toen Lenin zijn sociaal-economisch program tot in de kleinste bijzonderheden aan de wereld presenteerde, waren

21. Vgl. voor dit en alle latere citaten van Boecharin zijn *Ökonomik der Transformationsperiode*, Reinbek bei Hamburg 1970.

de rollen van het volk en van de partij, die zij tijdens de revolutionaire wederopbouw moesten spelen, zeer nauwkeurig bepaald en definitief vastgelegd.

Aan de ene kant stond een volstrekt onderdanige socialistische kudde en aan de andere zijde de alwetende, alles controlerende politieke partij. Wat voor alle anderen ondoorgrondelijk is, is voor de partij een open boek. In het land mag slechts één onbetwistbare bron van waarheid bestaan: de Staat. De communistische staat is echter naar aard en praktijk alleen de dictatuur van de partij — of liever: de dictatuur van het Centraal Comité van die partij.

Elke burger moet in de allereerste plaats dienaar van de staat zijn, een trouwe functionaris die zonder meer de wil van zijn meester uitvoert — zo niet uit overtuiging, dan toch uit angst. Alle andere initiatieven, zowel van het individu als van het collectief, zijn van het toneel verdwenen. De sovjets van het volk zijn omgezet in secties van de regerende partij. De sovjet-instellingen verworden tot zielloze bureaus, die zich beperken tot het doorgeven van de wil van het centrum aan de periferie. Alles wat de staat doet, moet voorzien zijn van het stempel van goedkeuring van het communisme zoals dat door de regerende fractie wordt uitgelegd. Al het andere wordt overbodig, nutteloos en gevaarlijk gevonden.

Dit systeem van kazerne-absolutisme, dat in stand wordt gehouden door geweerkogels en bajonetten, heeft iedere gedaante van het leven onderdrukt; het schrikt niet terug voor de vernietiging van de grootste culturele waarden, noch ook voor de meest verbijsterende vormen van verspilling van menselijk leven en menselijke energie.

Met de verklaring *'l'Etat c'est moi'* heeft de bolsjevistische dictatuur de volledige verantwoordelijkheid voor de revolutie en alle historische en ethische consequenties op zich genomen.

Omdat de Communistische Partij alle opbouwende krachten van het volk verlamd had, kon zij in het vervolg alleen nog rekenen op haar eigen initiatieven. Wat waren de middelen die de bolsjevistische dictatuur wilde toepassen om zo veel mogelijk profijt te trekken van de bronnen van de sociale revolutie? Welke weg kozen zij om de massa niet alleen me-

chanisch onder hun gezag te brengen, maar ook op te voeden, enthousiast te maken met progressieve, socialistische gedachten, en het volk, uitgeput als het was door de langdurige oorlog, door het economisch en politiek bankroet, te inspireren en te vervullen met een nieuw geloof in de socialistische wederopbouw? Wat heeft gediend als vervanging voor het revolutionair enthousiasme, dat eerst zo vurig brandde?

Twee dingen zijn het geweest die het begin en het einde van de constructieve activiteiten van de bolsjevistische dictatuur markeren: 1. de theorie van de communistische staat; 2. de terreur.

In zijn redevoeringen over het communistisch program, in discussies tijdens conferenties en congressen en ten slotte in zijn beroemde brochure *'Het linkse communisme: een kinderziekte'* heeft Lenin langzamerhand een beeld geschetst van de eigenaardige leer van de communistische staat, die voorbestemd was een dominerende rol te spelen in de opvattingen van de partij en die van beslissende betekenis zou zijn voor alle latere activiteiten van de bolsjeviki in de sfeer van de praktische politiek. Het is de leer van een politieke zigzagroute, een weg van 'uitstel', van 'de huik naar de wind hangen', van het betalen van schatting en het sluiten van compromissen, van de voordelige en winstgevende terugtocht en van de overgave — een waarlijk klassieke theorie van het compromis.

Met minachting voor al het 'gelach en gekir van de lakeien van de bourgeoisie' roept Lenin de massa der arbeiders op 'de huik naar de wind te hangen', zich terug te trekken, waakzaam af te wachten, langzaam voort te gaan, enzovoort. De 'noodzakelijkheid van het ogenblik' is niet de vurige geest van het communisme, maar nuchtere handelsgeest, die met succes een paar kruimels socialisme afdwingt bij de nog steeds niet verslagen bourgeoisie. De eerste vereiste voor het 'herboren' volk is de versterking van de handelsgeest, de ontwikkeling van spaarzaamheid en winstgevende activiteit.

In de genoemde brochure drijft Lenin de spot met alle traditionele moraal en vergelijkt hij de tactiek van zijn partij met die van een militair commandant — en ziet hij over het hoofd dat de bolsjeviki zo door een zee gescheiden worden

van hun bedoelingen. Alle middelen die tot de overwinning leiden, zijn goed. Er zijn compromissen en compromissen. 'De gehele geschiedenis van de bolsjeviki, zowel vóór als na de Oktoberrevolutie,' predikt Lenin tot de 'naïeve Duitse linkse communisten'[22], die in hun eigen revolutionaire ijver stikken, 'is *vol* gevallen van laveren, van pacteren, van compromissen met andere, waaronder ook burgerlijke, partijen!' Om deze bewering te staven somt Lenin uitvoerig allerlei voorbeelden op van onderhandelingen met burgerlijke partijen, te beginnen met het jaar 1905 tot aan het optreden der bolsjeviki tijdens de Oktoberrevolutie, toen zij 'het agrarische program van de *Sociaal-Revolutionairen geheel en al,* zonder enige wijziging overnamen'.

Opportunisme, tegemoetkomendheid en onderhandelingen, zaken die de bolsjeviki alle andere fracties van het staatssocialisme terecht kwalijk hebben genomen, werden nu de ster van Bethlehem die de weg naar de revolutionaire wederopbouw wees. Natuurlijk moesten dergelijke methoden wel leiden naar het moeras van conformisme, huichelarij en beginselloosheid.

De vrede van Brest-Litovsk, de agrarische politiek met zijn krampachtige veranderingen van de armste klasse van de boerenbevolking tot aan de grootgrondbezitters, een verbijsterde, panische houding van de arbeidersbonden, een grillige politiek ten aanzien van het technisch kader, met theoretische schommelingen van gemeenschappelijk beheer in de industrie tot éénhoofdige leiding, nerveuze oproepen gericht tot het Westeuropese kapitalisme, over de hoofden van het eigen en het buitenlandse proletariaat heen, en ten slotte het nieuwste: het inconsistente, maar onbetwistbare en vaststaande herstel van de verjaagde bourgeoisie — dat is het nieuwe systeem van het bolsjevisme. Een systeem van een weergaloze onbeschaamdheid, op onvoorstelbare schaal ten uitvoer gelegd, een politiek van een schandelijke dubbelhartigheid, waarbij de

22. Dat wil zeggen de groep die in oktober 1919 uit de KPD was uitgesloten en in april 1920 de Kommunistische Arbeiter Partei Deutschlands (KAPD) zou oprichten — de theoretici van het radencommunisme, waartoe ook de Nederlanders Pannekoek en Gorter werden gerekend.

rechterhand van de Communistische Partij bewust en principieel over het hoofd ziet en zelfs loochent wat de linker doet, bijvoorbeeld wanneer enerzijds geproclameerd wordt dat de belangrijkste taak van het ogenblik is de strijd tegen de kleine burgerij (en daartoe behoren volgens de bolsjevistische kreten de anarchistische elementen) en anderzijds nieuwe decreten en bepalingen verschijnen die de technische, economische en psychologische voorwaarden scheppen die leiden tot herstel en versterking van diezelfde burgerij — dat is de bolsjevistische politiek die een eeuwig monument zal zijn van onoprechtheid en tegenstrijdigheid en alleen zichzelf, de opportunistische politiek van de communistische partijdictatuur, wil handhaven.

Hoe luidkeels deze dictatuur ook de grote successen van haar nieuwe politieke methoden verkondigt, het blijft een tragisch feit dat de revolutie de grootste, ongeneeslijke wonden zijn toegebracht door de dictatuur van de Communistische Partij.

Een onvermijdelijk gevolg van het communistische partijregime is ook de andere 'methode' van de bolsjevistische leiding: het terrorisme.

Lang geleden heeft Engels al gezegd[23] dat het proletariaat de staat niet nodig heeft om de vrijheid te beschermen, maar om zijn vijanden te vernietigen. Zodra het mogelijk wordt van vrijheid te spreken, zal er geen regering meer zijn. De bolsjeviki hebben deze maxime niet alleen aanvaard als hun sociaal-politiek axioma tijdens de 'overgangsperiode', maar hebben er een universele betekenis en toepassing aan gegeven.

Terreur was en is nog steeds het laatste middel waarnaar een regering grijpt als zij om het naakte bestaan moet strijden. Terrorisme is verleidelijk omdat de mogelijkheden zo onvoorstelbaar zijn. In hopeloze situaties bood dit een mechanische oplossing. Psychologisch is het te verklaren als middel tot zelfverdediging, als de noodzaak om alle verantwoordelijkheid af te schuiven, om daardoor de tegenstander beter te kunnen raken.

23. In zijn bekende brief aan August Bebel (18-28 maart 1875), waarin hij het program van Gotha bekritiseerde. Vgl. ook Lenins *Staat en revolutie*, hfdst. IV, 3.

De beginselen van het terrorisme leiden echter onvermijdelijk tot fatale schade aan de vrijheid en de revolutie. Absolute macht corrumpeert, en vernietigt behalve de tegenstanders ook degenen die een dergelijke macht uitoefenen. Een volk dat geen vrijheid bezit, went aan dictatuur: in haar strijd tegen despotisme en contrarevolutie wordt de terreur zelf tot de school daarvoor.

De regering die de weg van de terreur bewandelt, zal steeds vervreemden van het volk. Zij moet de groep mensen die uit naam van de staatsveiligheid met buitengewone macht bekleed is, tot het uiterste minimum beperken. En dan ontstaat wat men de paniek van het gezag zou kunnen noemen. De dictator en despoot is altijd laf. Overal vermoedt hij gevaar. En hoe banger hij is, des te woester gaat hij te keer in zijn zieke verbeeldingskracht, die het ware gevaar niet meer kan onderscheiden van het denkbeeldige. Overal zaait hij ontevredenheid, vijandschap en haat. Een staat die eenmaal die weg is ingeslagen, is gedwongen hem tot aan het einde te gaan.

Het Russische volk is blijven zwijgen, en uit naam van dat volk (onder het mom van een strijd op leven en dood met de contrarevolutie) heeft de regering een gruwelijke oorlog gevoerd tegen alle politieke tegenstanders van de Communistische Partij. Elk streven naar vrijheid is met wortel en tak uitgeroeid. Vrijheid van gedachten, vrijheid van drukpers en vergadering, zelfbeschikkingsrecht van arbeiders en arbeidersbonden, vrijheid van de vakbeweging: dat alles is verklaard tot oude rommel, tot doctrinaire onzin, 'burgerlijk vooroordeel', of intriges van de nog voortbestaande contrarevolutie. Wetenschap, kunst en onderwijs zijn verdacht gemaakt. De wetenschap werd nog slechts erkend voorzover zij de waarheid van de communistische staat onderwees en steunde. Scholen en universiteiten zijn in hoog tempo omgezet in partijinstellingen.

Tijdens verkiezingscampagnes (bijvoorbeeld tijdens de laatste verkiezingsstrijd voor de Moskouse sovjet in 1921) worden de kandidaten van de oppositie die de overheid niet aanstaan, opgepakt en gevangen gezet. Ongestraft geeft de regering alle niet-communistische kandidaten prijs aan pu-

blieke belediging en spot in officiële kranten en vlugschriften. Met ontelbare strategische foefjes worden de kiezers gevleid en bedreigd en uiteindelijk is het resultaat van de zogenaamde verkiezing het volstrekte tegendeel van de wil des volks.

Het staatsterrorisme wordt uitgeoefend door regeringsorganen die werken onder de naam 'Buitengewone Commissie'.[24] Zij zijn toegerust met onbeperkte macht, niet afhankelijk van enige controle en hoeven praktisch nergens verantwoording voor af te leggen, zij hebben eigen 'vereenvoudige' vormen van onderzoek en rechtspraak, en beschikken over een uitgebreide staf van onwetende, brute, corrupte medewerkers, en daardoor zijn deze 'commissies' in korte tijd niet alleen de schrik geworden van de reële of denkbeeldige contrarevolutionairen, maar ook — en in veel sterkere mate — de giftigste zweer op het revolutionaire lichaam van het land.

De alles doordringende methoden van de geheime politie en het daarmee gepaard gaande systeem van provocatie, de verdeling van de bevolking in goed- en slechtgezinde lieden, hebben zo langzaamaan de strijd om een nieuwe wereld veranderd in een woeste razernij van spionage, plundering en geweld.

Nooit heeft een reactionair regime het leven en de vrijheid van zijn onderdanen zozeer onderworpen aan willekeur en despotie als de 'dictatuur van het proletariaat'. Net als vroeger onder het tsarisme wordt het land geregeerd door de 'Ochrana' (geheime politie). De Sovjet-gevangenissen zitten vol met socialisten en revolutionairen van alle schakeringen. Lichamelijke mishandeling van gevangenen en hongerstakingen zijn weer aan de orde van de dag. Terechtstellingen, niet alleen van enkelingen maar van hele bevolkingsgroepen, zijn een doodgewoon verschijnsel. De socialistische staat heeft niet geaarzeld een systeem in te voeren dat zelfs de brutaalste bourgeoisstaat niet had aangedurfd: het systeem van de gijzeling. Verwantschap of toevallige vriendschap bleek voldoende reden

24. Voluit: Buitengewone commissie voor de bestrijding van de contrarevolutie, sabotage en speculatie — de Tsjeka, naar de Russische afkorting van Tsjrezvytsjajnaja Komissija. De Tsjeka ontstond in december 1917 uit een informeel besluit van de Raad van Volkscommissarissen; haar bevoegdheden waren niet gedefinieerd.

voor gruwelijke vervolging en vaak ook strenge bestraffing.

Een ongelooflijke, nog nooit vertoonde en barbaarse minachting en beschimping van de meest elementaire mensenrechten is het axioma van de communistische regering geworden.

Met logische consequentie zijn de Buitengewone Commissies langzamerhand uitgegroeid tot een monstrueus autocratisch mechanisme, onafhankelijk, aan niemand verantwoording schuldig en bekleed met macht over leven en dood. Zelfs de hoogste organen van het staatsgezag staan machteloos tegenover deze Buitengewone Commissies, zoals helaas gebleken is uit bittere ervaring.

De bolsjevistische partij maakt er geen gewoonte van de neus op te trekken voor verdraaiingen van de waarheid als zij daardoor anti-bolsjevistische kritiek of protesten kan brandmerken als samenzwering van de rechtse socialistische partijen, de mensjeviki of de Sociaal-Revolutionairen. Op die manier proberen de communisten hun bloedige onderdrukking van 'rechtse elementen' te rechtvaardigen. Ten aanzien van de anarchisten echter kunnen de bolsjeviki zich niet op die manier 'rechtvaardigen'.

Wij willen op dit punt, zij het ook in het kort, eerst de wederzijdse relatie van bolsjeviki en anarchisten tijdens de revolutie schetsen.

Toen in de eerste dagen van de revolutie (1917) de werkende massa begon met de eliminatie van het systeem van de particuliere eigendom en de regering, werkten de anarchisten zij aan zij met hen samen. De Oktoberrevolutie ging instinctief de weg van de grote volksopstand en weerspiegelde op natuurlijke wijze anarchistische tendensen. De revolutie vernietigde het oude staatsapparaat en proclameerde in het politieke leven de beginselen van de federatie der sovjets. Om de kapitalistische particuliere eigendom op te heffen paste men de methode van de directe onteigening toe: de boeren en arbeiders namen de grootgrondbezitters hun eigendom af, verjoegen de financiers uit de banken en namen fabrieken, mijnen, bedrijven en werkplaatsen over. Op het terrein van de economische wederopbouw vestigde de revolutie de beginselen van de fede-

ratie van bedrijfs- en fabriekscomités om leiding te geven aan de produktie. Huiscomités stelden zich tot taak de woningen op nuttige wijze te verdelen.

In deze eerste fase van de Oktoberrevolutie hebben de anarchisten het volk geholpen op alle mogelijke manieren; zij werkten hand in hand met de bolsjeviki om de nieuwe beginselen te steunen en verder te ontwikkelen. Van de talloze enthousiaste strijders voor de revolutie die tot het einde toe trouw zijn gebleven aan de idealen en methoden van het anarchisme, noemen wij hier slechts Joestin Zjoek, de stichter van de befaamde Schlüsselburg-kruitfabriek, die zijn leven gegeven heeft tijdens de vervulling van zijn revolutionaire dienstplicht; en daarnaast Zjeleznjakov, die met zeldzame kracht en invloed de Constituerende Vergadering heeft ontbonden en later gesneuveld is in de strijd tegen de contrarevolutionaire interventionisten.

Zodra de bolsjeviki echter gewonnen hadden en de volksbeweging onder controle kregen, nam het werk voor de maatschappelijke wederopbouw een scherpe wending naar de geest en naar de vorm.

Vanaf die tijd hebben de bolsjeviki onder het mom van dictatuur van het proletariaat alle moeite gedaan om een gecentraliseerde bureaucratische staat op te bouwen. Allen die de sociale revolutie bleven beschouwen als zelfbeschikking van de massa en de invoering van een vrij, regeringsloos communisme eisten, werden nu aan vervolging prijsgegeven. Deze vervolging richtte zich vooral tegen de kritiek van de 'linkse' anarchisten. In april 1918 besloot de regering alle anarchistische organisaties te ontbinden. Zonder enige waarschuwing werd in de nacht van 12 april de Anarchistische Club in Moskou omsingeld door artillerie en machinegeweren. Men eiste dat de aanwezigen zich overgaven en op degenen die verzet boden werd geschoten. De woningen der anarchisten werden doorzocht en de volgende dag was de gehele anarchistische pers verboden.

Sindsdien heeft de vervolging van de anarchisten en hun organisaties een systematisch karakter gekregen. Aan de ene kant sneuvelden onze kameraden aan de militaire fronten in de strijd tegen de contrarevolutie, aan de andere kant werden

zij door de bolsjevistische staat via de Buitengewone Commissie vermoord.

Hoe verder de regerende partij zich verwijderde van de lijnen die de Oktoberrevolutie had uitgestippeld, des te meer werden de andere revolutionaire elementen onderdrukt, en zeer in het bijzonder de anarchisten. In november 1918 werd de conferentie der anarcho-syndicalisten in Moskou *in corpore* gevangen genomen. De andere anarchistische organisaties werden ontbonden en met terreur bedreigd. Omdat legale activiteiten volstrekt onmogelijk waren, besloten enkele anarchisten in het geheim bijeen te komen om acties voor te bereiden. Enkelen van hen besloten samen met linkse Sociaal-Revolutionairen tevens tot terreur over te gaan. Op 25 september 1919 hebben zij in het gebouw waar het Moskouse comité van de partij in zitting bijeen was (Leontevstraat), een bom tot ontploffing gebracht. De Moskouse anarchistische organisatie die terreur niet beschouwde als oplossing in deze situatie, verklaarde openlijk het niet eens te zijn met de tactiek van deze 'ondergrondse' groep. De reactie van de regering richtte zich echter tegen *alle* anarchisten. Veel leden van de geheime groep zijn terechtgesteld; een aantal Moskouse anarchisten is gearresteerd en in de provincies is elk levensteken van de anarchistische beweging de kop ingedrukt. Als bij huiszoekingen boeken werden aangetroffen die tot de anarchistische literatuur behoren, bijvoorbeeld werken van Kropotkin of Bakoenin, was dat een reden om tot arrestatie over te gaan.

Alleen in de Oekraïne, waar de macht van de bolsjeviki door toedoen van de opstandige boerenbeweging, die men naar de leider, de anarchist Machno, de machnovsjtsjina noemt, relatief gering was, konden de anarchisten op vrij grote schaal actief blijven. Toen Wrangel opmarcheerde naar het hart van de Oekraïne en het Rode Leger niet in staat bleek hem tegen te houden, was dat voor Machno aanleiding om zijn strijd tegen de bolsjeviki voor vrije sovjets en zelfbeschikkingsrecht voorlopig op te geven. Hij bood aan de bolsjeviki te helpen bij de bestrijding van de gemeenschappelijke vijand Wrangel. Zijn aanbod werd aanvaard en tussen de Sovjet-regering en het leger van Machno werd een officiële overeenkomst ge-

sloten.

Wrangel werd verslagen, zijn leger ontbonden, en het aandeel van Machno in deze grote militaire overwinning was niet onaanzienlijk. Zodra Wrangel geliquideerd was, werd Machno echter overbodig en gevaarlijk voor de bolsjeviki. Besloten werd hem uit te schakelen en een eind te maken aan de 'machnovsjtsjina' in het bijzonder en de anarchisten in het algemeen. Machno werd door de bolsjevistische regering bedrogen: eenheden van het Rode Leger omsingelden Machno's leger op verraderlijke wijze en eisten dat het zich zou overgeven. Tegelijkertijd[25] arresteerde men de afgevaardigden die in Charkov waren gearriveerd voor het anarchistencongres dat officieel was toegestaan; een zelfde lot ondergingen terzelfder tijd alle anarchisten die in Charkov woonden en de kameraden die nog onderweg waren naar die stad.

Ondanks al deze provocerende en terroristische praktijken van de bolsjeviki hebben de anarchisten in Rusland zich tijdens de gehele periode van de burgeroorlog onthouden van protesten, gericht tot de arbeiders van Europa en Amerika, en zelfs van een beroep op de Russische arbeiders; zij vreesden dat zo iets nadelig zou zijn voor de Russische Revolutie en de gemeenschappelijke vijand, het wereldimperialisme, in de kaart zou spelen.

Toen de burgeroorlog voorbij was, werd de situatie der anarchisten echter nog slechter. De nieuwe politiek van de bolsjeviki, namelijk regelrechte compromissen met de burgerlijke wereld, werd steeds duidelijker en steeds meer bleek hoezeer zij gebroken hadden met de doelstellingen en de inspanningen van de revolutionaire massa. De strijd tegen het anarchisme, die sinds die tijd vaak gevoerd is als strijd tegen banditisme dat zich vermomd zou hebben als anarchisme, werd nu een openlijke oorlog tegen de anarchistische denkbeelden en idealen als zodanig.

De gebeurtenissen in Kroonstad waren voor de bolsjeviki de gewenste aanleiding voor een volledige liquidatie der anarchisten. In geheel Rusland vonden op grote schaal arrestaties plaats. Ongeacht de fractie waartoe zij behoorden, werden

25. Deze gebeurtenissen speelden zich af in november 1920.

vrijwel alle anarchisten gevangen in de netten van de politie. Tot op de dag van vandaag bevinden onze kameraden zich in de gevangenis zonder dat enige aanklacht tegen hen is ingediend. In de nacht van 25 op 26 april 1921 werden alle bewoners van de Boetyrki-gevangenis in Moskou, ongeveer vierhonderd in getal, bestaande uit leden van de rechtse en linkse socialistische partijen en leden van anarchistische organisaties, met geweld naar andere plaatsen overgebracht. Bij deze gelegenheid kregen veel gevangenen bruut geweld te verduren. Vrouwen werden aan hun haren de trappen afgesleurd en een aantal gevangenen liep ernstige verwondingen op. De gevangenen werden vervolgens in groepen verdeeld en over gevangenissen in de provincie verspreid. Over hun verder lot hebben wij tot op heden geen duidelijke informatie kunnen krijgen.

Zo luidt dus het antwoord van de bolsjeviki op het revolutionair enthousiasme, het vurig geloof dat de massa bij het begin van haar grootse strijd voor vrijheid en recht vervuld had — een antwoord dat in het buitenland tot uitdrukking is gekomen als een politiek van compromissen en binnenslands als een schrikbewind.

Deze politiek is noodlottig gebleken: hierdoor is de revolutie corrupt geworden en gedesintegreerd, vergiftigd, de ziel is vermoord, de geestelijke en morele betekenis van de revolutie is vernietigd. Door haar despotisme, haar hardnekkige en kleinzielige patriarchale houding, door trouweloosheid die het voormalig revolutionair idealisme moest vervangen, door star formalisme en misdadige onwetendheid ten aanzien van de belangen en doelstellingen van de massa, door haar laffe verdachtmakingen en het wantrouwen jegens het gehele volk is de 'dictatuur van het proletariaat' nu door een onoverbrugbare kloof gescheiden van de werkende massa's.

Het proletariaat mag niet meer rechtstreeks deelnemen aan het constructieve revolutionaire werk, het wordt bij iedere stap gehinderd en is het slachtoffer van aanhoudende bevoogding en controle door de partij, en daardoor is het eraan gewend geraakt de revolutie en haar verder lot te beschouwen als een particuliere aangelegenheid van de bolsjeviki. Tever-

geefs probeert de Communistische Partij door middel van allerlei nieuwe verordeningen haar positie in het land te handhaven. Het volk heeft echter ingezien wat partijdictatuur in werkelijkheid inhoudt; het volk heeft het geborneerde egoïstische dogmatisme van die partij leren kennen en het laffe opportunisme; het volk weet dat deze partij vanbinnen verrot is en kent de intriges achter de schermen.

In het land waar na drie jaar van ongelooflijke inspanningen, na verschrikkelijke, heldhaftige offers, de wonderbloem van het communisme had moeten opbloeien, zijn zelfs de knoppen gedood en verstikt in wantrouwen, apathie en vijandigheid.

Daardoor is de revolutie tot stilstand gekomen, onvruchtbaar geworden; dat kan door de methoden van geen enkele partij hersteld worden, maar blijkt op schrikwekkende wijze uit de totale sociale ineenstorting.

Het moeras der compromissen waarin de bolsjevistische dictatuur is verzonken, is noodlottig gebleken voor de revolutie: de revolutie is vergiftigd door de schadelijke dampen van dat moeras; tevergeefs noemen de bolsjeviki de imperialistische wereldoorlog de oorzaak van het economisch bankroet in Rusland, tevergeefs geven zij de schuld aan de aanvallen van de contrarevolutie. De ware oorzaken van de ineenstorting moet men niet zoeken in wereldoorlog, blokkade of contrarevolutie.

Geen blokkade, geen oorlog tegen buitenlandse revolutionairen heeft dit revolutionaire volk kunnen vernietigen of overwinnen, een volk dat met onvoorstelbare heldenmoed, met zelfopoffering en volharding al zijn buitenlandse vijanden heeft overwonnen. Het is integendeel zelfs waarschijnlijk dat de burgeroorlog de bolsjeviki nog vaster in het zadel heeft geholpen. De oorlog heeft ertoe bijgedragen dat het enthousiasme van het volk niet wegzakte, en de hoop gewekt dat na de beëindiging van de oorlog de regerende Communistische Partij de nieuwe revolutionaire beginselen zou verwerkelijken en de brede volksmassa de vreugden en de vruchten van de revolutie zou brengen. De massa zag uit naar het vurig verlangde moment waarop de sociale en economische gelijkheid werkelijkheid zou worden. Hoe paradoxaal het ook klinkt, het

is een feit dat de bolsjevistische dictatuur geen betere bondgenoot had kunnen vinden ter versterking en verlenging van haar bestaan dan de reactionaire krachten waartegen zij streed.

Pas door de beëindiging van de oorlog hebben wij een volledig overzicht gekregen van de economische en zedelijke demoralisatie die de blinde despotische politiek over ons land gebracht heeft. Duidelijk is gebleken dat het grootste gevaar voor de revolutie niet vanbuitenaf komt, maar *binnen het land zelf* leeft; dit gevaar is een gevolg van de aard der sociale en economische verordeningen die de huidige 'overgangsperiode' karakteriseren.

Wij erkennen ten volle dat het een grote vergissing van de burgerlijke economie is als deze de bestudering van de industriële ontwikkeling vanuit historisch-sociaal standpunt opzettelijk negeert en in zijn domheid het systeem van het staatskapitalisme verwart met dat van de socialistische dictatuur. De bolsjeviki hebben volkomen gelijk als zij beweren dat deze beide vormen van sociaal-economische ontwikkeling 'in wezen diametraal tegengesteld zijn'. Toch is het verkeerd en zinloos als men doet alsof het industriële leven, zoals het zich onder de proletarische dictatuur heeft ontwikkeld, in wezen iets anders is dan staatskapitalisme.

Het is een feit dat de proletarische dictatuur zich in haar huidige vorm in niets onderscheidt van het staatskapitalisme.

Het specifieke kenmerk van dat laatste, de inherente sociale tegenstellingen, is in de Sovjet-republiek slechts formeel opgeheven. In werkelijkheid zijn deze tegenstellingen blijven bestaan, en zij zijn zeer diep geworteld. De uitbuiting der arbeid, de slavernij van de werkende bevolking in industrie en boerenbedrijf, de ontwaarding van het individu als menselijk wezen, als persoon, en de omvorming van het individu tot microscopisch onderdeel van het economisch mechanisme, dat enkel en alleen aan de regering toebehoort, het ontstaan van bevoorrechte groepen die door de staat begunstigd worden, het systeem van gedwongen arbeidsdienst en de daarmee verbonden repressieve instellingen — dat zijn de karakteristieke trekken van het staatskapitalisme.

Al deze verschijnselen treft men aan in het huidige systeem

van Rusland. Het zou van een onvergeeflijke naïeviteit of van een nog onvergeeflijker huichelarij getuigen als men beweerde — gelijk bolsjevistische theoretici, vooral Boecharin — dat algemeen gedwongen arbeidsdienst in het systeem van de proletarische dictatuur het tegendeel is van staatskapitalisme en neerkomt op 'zelforganisatie van de massa's ten dienste van de arbeid', of dat de bestaande 'mobilisatie van de industrie' betekent dat 'het socialisme versterkt wordt' en dat 'staatsdwang onder het systeem van de proletarische dictatuur een methode is om de communistische maatschappij op te bouwen'.

Een jaar geleden is Trotski op het Tiende Congres van de Communistische Partij van Rusland uitgevaren tegen de 'burgerlijke gedachte' dat dwangarbeid niet produktief zou zijn.[26] Hij trachtte zijn toehoorders ervan te overtuigen 'dat de arbeider niet door uitwendige dwangmiddelen bij het produktieproces betrokken moet worden, maar door inwendige psychologische noodzaak'. Bij de verklaring echter van de concrete toepassing van dit principe ontwikkelde hij een 'zeer gecompliceerd systeem, dat zowel methoden van ethische aard als premies en *straffen* behelsde; zo moet de produktiviteit van de arbeid, gecombineerd met de principes van de dwang, die de basis van ons totale economische leven vormen, worden opgevoerd'. Dit experiment is ten uitvoer gelegd en heeft verrassende resultaten opgeleverd. De 'burgerlijke gedachte' is in het gelijk gesteld, óf de nieuwste vorm van socialisme is niet in staat gebleken de arbeiders 'inwendig, psychologisch en onder dwang' door middel van premies, straffen enzovoort bij het produktieproces te betrekken. De arbeiders hebben geweigerd zich te laten vangen door de verleidelijke formulering 'psychologische dwang'. Het is zonneklaar dat zowel de ideologie als de praktijk van het bolsjevisme de arbeiders ervan overtuigd heeft dat de sociaal-economische idealen der bolsjeviki niet meer zijn dan een stap verder op de weg van inten-

26. Bedoeld wordt Trotski's rede op het Negende Congres van de partij (29 maart-4 april 1920). Enkele dagen daarna herhaalde hij zijn argumenten voor 'militarisatie van de arbeid' op het Derde Congres van Vakverenigingen, om ze vervolgens enige tijd binnen het transportwezen in praktijk te brengen.

sieve uitbuiting van de arbeid. Het bolsjevisme is er in de verste verte niet in geslaagd het land te redden van de ondergang, en in geen enkel opzicht zijn de levensomstandigheden van de massa verbeterd; integendeel, dit systeem tracht de horigen en lijfeigenen van gisteren te veranderen in regelrechte slaven.

Hoe weinig de communistische staat zich bekommert om het welzijn van de arbeiders blijkt uit de bewering van een vooraanstaand communistisch afgevaardigde op het Tiende Partijcongres. Hij zei: 'Tot op heden is de Sovjet-politiek gekarakteriseerd door de volledige afwezigheid van enig plan om de levensomstandigheden der arbeiders te verbeteren.' En: 'Alles wat in dit opzicht gedaan is, is toevallig, nu en dan gebeurd, als de lokale overheid door de massa zelf gedwongen werd.'

Is dat nu een systeem van proletarische dictatuur of van staatskapitalisme?

De moderne proletariërs zijn onder de dictatuur van de Communistische Partij geketend aan hun arbeid, op straffe van gevangenis of terechtstelling wegens 'desertie van de arbeid', beroofd van het recht ontslag te nemen, bevoogd en beloerd door bewakers uit de partij, ingedeeld in gekwalificeerde schapen (vaklieden) en ongekwalificeerde bokken (ongeschoolde arbeiders), zij lijden honger, ontvangen niet allen hetzelfde levensmiddelenpakket, gaan slecht gekleed en zijn beroofd van het recht om te protesteren of te staken. Is een dergelijke 'zelforganisatie' van de werkende massa niet een stap terug, een terugkeer naar de feodale lijfeigenschap of naar de negerslavernij? Is de beulshand van de communistische staat minder wreed dan de zweep van de opzichter op de plantage? Alleen scholastisch denken of blind fanatisme kan in deze gruwelijkste vorm van slavernij de emancipatie van de arbeid zien, of ook maar de geringste benadering van dit doel.

Het is een summum van tragedie dat het staatssocialisme de wereld niets anders te bieden had dan de verergering van hetzelfde boosaardige systeem dat uit zijn contradicties het socialisme heeft doen geboren worden.

De partijdictatuur past overal dezelfde politiek toe, ook tegenover de boerenbevolking. Ook hier is de staat een heerser

die alles regelt en bepaalt. Ook hier dezelfde politiek van gedwongen arbeidsdienst, onderdrukking, spionage en systematische beslaglegging op de vruchten van de arbeid hetzij door middel van de aloude invordering, waardoor de boeren zeer vaak beroofd worden van het allernodigste, of door de onlangs ingevoerde, maar niet minder rooflustige voedingsmiddelenbelasting; de zinloze, enorme verspilling van levensmiddelen door het systeem van centralisatie en de bolsjevistische voedingsmiddelenpolitiek; de manier waarop complete plattelandsdistricten veroordeeld zijn tot een langzaam verhongeren, tot ziekte en dood; strafexpedities die boerengezinnen massaal afslachten en dorpen met de grond gelijk maken vanwege zeer gering verzet tegen de roofzuchtige politiek van de communistische dictatuur — dat zijn de methoden van het bolsjevistische bewind.

Noch de economische, noch de politieke uitbuiting van het industriële en agrarische proletariaat is dus afgeschaft. Alleen de manier van uitbuiting is veranderd. Was de uitbuiting vroeger zuiver kapitalistisch, nu draagt zij het stempel van de 'regering van boeren en arbeiders', en heeft zij de naam 'communistische economie' gekregen; zij is staatskapitalistisch geworden.

Dit moderne systeem van staatskapitalisme is echter niet alleen verderfelijk omdat het levende wezens verandert in zielloze machines; het vertoont nog een ander, niet minder vernietigend element: dit systeem is in zijn diepste wezen uitermate agressief. Het wil volstrekt niet het militarisme (in de beperkte zin des woords) afschaffen, maar past de principes van de militarisatie met alles wat daarbij hoort — kadaverdiscipline, onverantwoordelijk gezag en onderdrukking — toe op alle verschijnselen van menselijke activiteit.

Socialistisch militarisme wordt niet alleen toegestaan, maar door de theoretici van de partij verdedigd en gerechtvaardigd. Zo schrijft Boecharin in zijn werk *Economie van de overgangsperiode* het volgende: 'De arbeidersstaat streeft ernaar, als hij zich in staat van oorlog bevindt, de economische basis waarop hij ontstaan is, dat wil zeggen: de socialistische produktieverhoudingen, uit te breiden en te versterken. (Daaruit volgt onder andere in beginsel de toelaatbaarheid van revolu-

tionaire, socialistische aanvalsoorlogen.)' En inderdaad hebben wij reeds kennis mogen maken met een reeks 'imperialistische' aanmatigingen van de dictatuur der 'arbeiders'.

Zo zijn 'burgerlijke vooroordelen', die men het raam uitgegooid had, door de voordeur weer binnengekomen.

Het is duidelijk dat het militarisme van de 'arbeiders'-dictatuur, net als elke andere vorm van militarisme, de vorming van een gigantisch leger van niet-produktieve krachten eist. Bovendien moet een dergelijk leger onderhouden worden met technische middelen en levensmiddelen. Daardoor worden de producenten, dat wil zeggen de arbeiders in industrie en boerenbedrijf, nog zwaarder belast.

Een ander zeer groot gevaar vormt — de dictatuur zelf. De dictatuur die zich in haar despotisme en wreedheid boven de massa heeft verheven en zich door deze heeft laten voeden, heeft initiatief en vrijheid gesmoord, evenals de scheppende geest die de toorts van de revolutie heeft ontstoken en voortgedragen, en onderdrukt en vergiftigt langzaam maar zeker het hart en de geest van Rusland.

Op die manier zaait een dictatuur zelf de contrarevolutie; het zwaard van Damocles wordt voor Rusland niet gevormd door de samenzweringen in het buitenland, de veldtochten van Denikin en Wrangel. Het eigenlijke grote gevaar is de teleurstelling die zich van het gehele land heeft meester gemaakt, het verzet en de haat jegens het bolsjevistische despotisme: de contrarevolutionaire opstelling van het volk als geheel, die een rechtstreeks gevolg is van de communistische dictatuur zelf.

Zelfs onder het proletariaat groeit steeds meer het protest tegen de reactionaire politiek van machtsvertoon van het bolsjevisme.

De georganiseerde arbeidersbeweging in Rusland heeft zich onmiddellijk na de februari-opstand ontwikkeld. Men vormde comités in bedrijven en fabrieken, en dat was de eerste stap in de richting van een feitelijke controle op de ondernemingen der kapitalistische eigenaars. Een dergelijke controle kon echter niet algemeen worden ingevoerd zonder dat men contact opnam met de andere comités van dien aard; daarom heeft men de sovjets of algemene raden van bedrijfs- en fa-

briekscomités en het nationale Russische sovjet-congres in het leven geroepen. Daardoor zijn de bedrijfs- en fabriekscomités de voorvechters geworden van de controle over de industrie, en het zag ernaar uit dat zij in de naaste toekomst de volledige leiding van de industrie in handen zouden nemen. Aan de andere kant hielden de arbeidersorganisaties zich bezig met de verbetering van de levensomstandigheden van hun leden en de bevordering van hun culturele emancipatie.

Na de Oktoberrevolutie is de situatie echter veranderd. De centralisatiemethoden der bolsjeviki zijn ook doorgedrongen tot de arbeidersorganisaties. De autonomie van de bedrijfscomités werd overbodig verklaard. De arbeidersbonden werden volgens industriële principes gereorganiseerd. De bedrijfscomités werden tot louter 'embryo's' van de bonden gereduceerd en volledig aan het gezag van de centrale organen onderworpen. Zo is de arbeiders alle onafhankelijke actie en alle eigen initiatief ontnomen — dat alles werd overgedragen aan de vakbondsbureaucratie. Het resultaat van deze politiek is dat de arbeiders volstrekt onverschillig staan tegenover hun bonden en tegenover het lot van de industrie.

Vervolgens heeft de Communistische Partij de arbeidersbonden doen volstromen met eigen partijleden. De bureaus werden bezet. Dat ging des te gemakkelijker omdat alle andere politieke partijen officieel verboden waren en alleen de officiële bolsjevistische pers nog bestond. Het is dan ook geen wonder dat na zeer korte tijd in alle provinciale en centrale uitvoerende comités de communisten de overweldigende meerderheid vormden en de leiding van alle arbeidersorganisaties in handen namen. Zij domineerden alle arbeidersbonden, zelfs organisaties waarvan de leden zich uitgesproken en verbitterd verzetten tegen de bolsjeviki (bijvoorbeeld de Bond van Sovjet-employés). Telkens wanneer een bond weerspannig bleek (zoals de drukkersvakbond) en zich verzette tegen de 'inwendige psychologische overreding', losten de communisten dat probleem eenvoudig op door het gehele bestuur van zo'n organisatie van zijn functie te ontheffen.

Toen de Communistische Partij eenmaal de controle over de arbeidersorganisaties veroverd had, ging zij ertoe over in alle fabrieken eigen 'kleine kringen' (communistische cellen)

te organiseren, die het eigenlijke bestuur overnamen. Deze communistische cellen bezitten zoveel macht dat het fabriekscomité, zelfs als het uit communisten bestaat, niets kan doen zonder goedkeuring van de 'cel'. Zelfs het hoogste orgaan van de gehele vakbeweging, de Nationale Centrale Vakbondsraad, staat rechtstreeks onder controle van het Centraal Comité van de Communistische Partij.

Lenin en andere communistische leiders staan op het standpunt dat de vakbond in de allereerste plaats een 'leerschool van het bolsjevisme' moet zijn. In de praktijk is de arbeidersbond in Rusland veranderd in een automatische uitvoerder van de bevelen van de regerende partij.

Deze situatie wordt echter ondraaglijk, zelfs voor elementen die nog steeds geloven in de bevelen van het staatscommunisme. Zelfs in de gelederen van de Communistische Partij is oppositie ontstaan tegen de gemilitariseerde bevoogding en overheersing van de vakbonden. Deze nieuwe beweging, die bekend staat als de Arbeidersoppositie, onderkent ondanks haar trouw aan de communistische vader het verschrikkelijke van de hopeloze situatie, de 'doodlopende steeg' waarin de misdadig domme politiek der bolsjeviki het Russische volk en de revolutie hebben gedreven.[27]

De Arbeidersoppositie wordt door de goed-orthodoxe communiste Kollontaj gekarakteriseerd als: 'het meest geavanceerde deel van het proletariaat', 'gekenmerkt door hechte klassesaamhorigheid, klassebewustzijn en klassediscipline', een element 'dat de levende band met de in de vakbeweging georganiseerde arbeidersmassa's niet heeft verbroken en niet in de sovjetbureaus is opgegaan'. Deze Arbeidersoppositie protesteert tegen de bureaucratisering, tegen de differentiatie in 'lager' en 'hoger' volk, tegen de excessen van de partij-

27. De Arbeidersoppositie ontstond eind 1920 en had Alexander Sjljapnikov en Alexandra Kollontaj als belangrijkste woordvoerders. Laatstgenoemde gaf in een voor het Tiende Congres van de Communistische Partij (maart 1921) bestemde tekst, *De Arbeidersoppositie*, een systematische uiteenzetting van de opvattingen van de groep; uit deze brochure wordt in het vervolg geciteerd. Vgl. hiervoor en voor de Arbeidersoppositie in het algemeen *Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur*, uitg. Frits Kool en Erwin Oberländer, dl. 1, München 1972.

hegemonie en tegen de wisselvallige, kronkelige politiek van de centrale macht. 'De grote scheppende en constructieve kracht van het proletariaat,' zegt de Arbeidersoppositie, 'kan niet domweg vervangen worden door het uithangbord van de dictatuur der werkende massa' — van een dictatuur die op het laatste congres van de Communistische Partij door een vooraanstaand communist 'de dictatuur van de partijbureaucratie' is genoemd.

De Arbeidersoppositie heeft inderdaad het recht te vragen: 'Zijn wij, het proletariaat, waarlijk de ruggegraat van de klassedictatuur, of zijn wij een willoze kudde, arbeidsvee, die hun tot voetsteun dient die zich van de massa's afgewend en onder de veilige beschutting van het partijschild begeven hebben, en nu zonder onze leiding, zonder ons scheppende ingrijpen als klasse, politiek bedrijven en de economie opbouwen?'

En deze Arbeidersoppositie groeit volgens Kollontaj, 'zij groeit ondanks het vastberaden verzet van de invloedrijkste leiders van de partij en krijgt steeds meer aanhangers in geheel Rusland.'

Het Tiende Congres van de Russische Communistische Partij (maart 1921) heeft echter een beslissend veto uitgesproken over de Arbeidersoppositie. Sindsdien is deze officieel veroordeeld, elke discussie over hun gedachten is verboden vanwege hun 'anarcho-syndicalistische neigingen', zoals Lenin zelf ze heeft genoemd. Het partijcongres heeft besloten 'dat propagering van deze gedachten onverenigbaar is met het lidmaatschap van de Communistische Partij'. Wie de leiding in de industrie in handen van het proletariaat wil leggen, is een misdadiger.

De Oktoberrevolutie is begonnen met de grote strijdkreet van de Eerste Internationale: 'De bevrijding van de arbeidersklasse moet het werk van de arbeidersklasse zelf zijn.' Wij hebben echter gezien dat, toen de periode van constructieve destructie voorbij was, toen de bolwerken van het tsarisme geslecht waren en de burgerlijke orde ontbonden was, de Communistische Partij zich sterk genoeg waande om de leiding in het gehele land in handen te nemen. Nu begon de opvoeding van de arbeiders in een zeer strenge autoritaire geest, en stap voor

stap werd de Sovjet-staat omgezet in een bureaucratische politiemachine, onvermijdelijk bijgestaan door de terreur.

Algemene onverschilligheid, haat en volstrekte maatschappelijke verlamming zijn het resultaat geweest van dit regeringssysteem. Een sfeer van slaafse onderdanigheid, die tegelijkertijd weerzinwekkend, afstotelijk werkt, trekt door het gehele land; het effect is verstikkend, zowel voor onderdrukten als onderdrukkers.

Wat helpt het als de nuchtere Lenin, die steeds tot een compromis bereid is, elk van zijn redevoeringen begint met een biecht over de vele zware vergissingen van de regerende partij? Geen opsomming van vergissingen door de 'geniale opportunist', zoals Loenatsjarski Lenin eens heeft genoemd,[28] ontmoedigt de voorvechters van het bolsjevisme, dronken als zij zijn van de politieke macht van hun partij. De vergissingen van hun leiders worden in de verklaringen van communistische theoretici en publicisten tot 'volstrekte noodzaak' verheven, en krampachtige pogingen om deze vergissingen recht te zetten (de hele agrarische politiek) worden gehuldigd als daden die getuigen van diep inzicht, grote menselijkheid en trouw aan de bolsjevistische beginselen.

Tevergeefs heeft Kollontaj ongeduldig uitgeroepen: 'De angst voor kritiek, die inherent is aan ons bureaucratische systeem, krijgt soms karikaturale trekken.' De mandarijnen van de partij hebben de Arbeidersoppositie gebrandmerkt als ketters, hun brochure *De Arbeidersoppositie* is verboden en Iljitsj zelf (Lenin) liquideert hen met enkele persoonlijke berispingen. Het syndicalistische 'gevaar' is ogenschijnlijk bezworen.

Intussen echter groeit de oppositie, zij wordt dieper en verbreidt zich over geheel Rusland.

Wat moet een onpartijdig waarnemer eigenlijk denken van het eigenaardige beeld dat het bolsjevistische Rusland biedt? Talrijke stakingen teisteren het land. Honderden arbeiders worden gevangen genomen en vaak zonder proces terechtgesteld. Opstanden onder de boerenbevolking, revolte en aan-

28. Vgl. A.V. Loenatsjarski, *Revolutionary silhouettes*, Londen 1967, p. 47.

houdende opstandige bewegingen in allerlei delen van het land zijn aan de orde van de dag. Is dat niet vreselijk tragisch, niet weerzinwekkend absurd? Is de rebellie der arbeiders, hoezeer het hun soms ook aan klassebewustzijn ontbreekt, niet een oprechte oorlog tegen de arbeiders- en boerenregering — een regering die vlees van hun vlees, bloed van hun bloed is, die gevormd is om de belangen van arbeiders en boeren te behartigen en die slechts zou mogen bestaan voor zover zij beantwoordt aan de behoeften en verlangens van de werkende massa?

Het publieke protest duurt voort, de oppositionele beweging groeit, en om zichzelf te verdedigen moet de partij van tijd tot tijd het volk sussen, zelfs ten koste van haar grondbeginselen. Overal echter waar het onmogelijk is het knagend verlangen van het volk naar brood en vrijheid te stillen met enkele toegeworpen brokken, worden de hongerige monden gesmoord met geweerkogels en bajonetten. En de officiële pers brandmerkt de protesterenden met de infame titel 'contrarevolutionairen' en verraders van de 'arbeiders- en boerenregering'.

Dan is Rusland, het bolsjevistische Rusland, weer stil. Maar het is de stilte van een slagveld vol lijken.

De geschiedenis van de afgelopen dagen is vervuld van gruwelijke illustraties van een dergelijke stilte.

Een van die illustraties is Kroonstad — Kroonstad, waar de gruwelijkste misdaad van de partijdictatuur is begaan: een misdaad tegen het proletariaat, tegen het socialisme, tegen de revolutie. Een misdaad die verveelvoudigd, verhonderdvoudigd is door de weloverwogen, infame leugens die door de bolsjeviki over de gehele wereld verbreid zijn.

De toekomst zal met deze ten hemel schreiende schanddaad afrekenen. Wij willen hier slechts een kort overzicht van de gebeurtenissen in Kroonstad geven.

In de maand februari van het jaar 1921 gingen de arbeiders van de fabrieken in Petrograd in staking. Het was een ongewoon strenge winter voor hen: zij en hun gezinnen leden onder koude, honger en ontberingen. Zij eisten meer levensmiddelen, enige brandstof en kleding. Hier en daar gingen stemmen op om de Constituerende Vergadering bijeen te roepen en de handel vrij te maken. De stakers hielden een de-

monstratie op straat en de overheid stuurde het leger op hen af — voornamelijk '*koersanty*', jeugdige communisten uit de militaire kadettenscholen.

Toen de matrozen in Kroonstad hoorden wat er in Petrograd gebeurde, verklaarden zij zich solidair met de stakers ten aanzien van hun economische en revolutionaire eisen, maar zij weigerden de roep om een Constituerende Vergadering en vrije handel te steunen. Op 1 maart hielden de matrozen in Kroonstad een massabijeenkomst, die tevens werd bijgewoond door de voorzitter van het nationale Centraal Uitvoerend Comité, Kalinin (de presiderende functionaris van de Russische republiek), de commandant van de vesting Kroonstad, Koezmin, en de voorzitter van de sovjet van Kroonstad, Vasiljev. De bijeenkomst, die plaatsvond met medeweten en toestemming van het Uitvoerend Comité van de sovjet van Kroonstad, stelde resoluties voor waarmee de matrozen, het garnizoen en de inwoners van Kroonstad, die met zestienduizend personen aanwezig waren, instemden. Kalinin, Koezmin en Vasiljev pleitten tegen deze resoluties. De hoofdpunten van de resoluties waren: vrijheid van spreken en vrijheid van drukpers voor de revolutionaire partijen, amnestie voor gevangen revolutionairen, nieuwe verkiezingen voor de sovjets via geheime stemmingen, zonder inmenging van de regering in de verkiezingsstrijd.

De autoriteiten in Kroonstad reageerden op deze resoluties door de voorraden levensmiddelen en munitie uit Kroonstad te laten weghalen. De matrozen verhinderden dit; ze bezetten de uitvalswegen van de stad en namen de weerspannige commissarissen gevangen. Kalinin mocht naar Petrograd terugkeren.

Zodra de autoriteiten in Petrograd hoorden van de resoluties in Kroonstad zetten zij een leugen- en lastercampagne in. Hoewel Zinovjev voortdurend telefonisch in contact stond met de presiderende functionaris van de sovjet van Kroonstad en van deze vernomen had dat alles in Kroonstad rustig was en dat de matrozen slechts bezig waren met de voorbereidingen voor de nieuwe verkiezingen, zond het radiostation van Petrograd ononderbroken berichten de wereld in omtrent een contrarevolutionaire samenzwering en een Witgardistische op-

stand in Kroonstad. Tegelijkertijd wisten Zinovjev, Kalinin en hun bentgenoten bij de sovjet van Petrograd een resolutie door te drukken die een ultimatum aan Kroonstad behelsde: Kroonstad moest zich op straffe van volstrekte vernietiging onmiddellijk overgeven.

Een groep betrouwbare en te goeder naam en faam bekend staande revolutionairen,[29] die het provocerend karakter van een dergelijke politiek inzag, wendde zich vervolgens tot Zinovjev en de Verdedigingsraad, waarvan Zinovjev vice-voorzitter was; zij schilderden het onrevolutionaire karakter van hun politiek en het grote gevaar dat daardoor de revolutie bedreigde. De eisen van Kroonstad waren duidelijk: Kroonstad was tegen de Constituerende Vergadering, tegen vrije handel en vóór de sovjet-vorm van de regering. De bevolking van Kroonstad kon echter, zoals uit hun vlugschrift duidelijk bleek, niet langer het despotisme van de partij dulden. Bovendien verlangden zij recht van spreken over hun zorgen en eisten zij de heroprichting van vrije sovjets. 'Alle macht aan de sovjets!' was weer hun leuze, zoals dat in 1917 de strijdkreet van het volk en van de bolsjeviki was geweest. Kroonstad gewapenderhand te onderdrukken was het toppunt van dwaasheid: erger nog, het was een gruwelijk misdrijf. Het enige recht en de enige oplosing was te vinden in een inwilliging van het voorstel uit Kroonstad (door de matrozen telefonisch doorgegeven aan Zinovjev, maar door deze niet meegedeeld aan de sovjets) om een onpartijdige commissie te kiezen en op die manier tot een aanvaardbaar vergelijk te komen.

Het appel van de groep revolutionairen uit Petrograd werd genegeerd. Veel communisten zagen heel goed hoe schandelijk reactionair het standpunt van de regering ten opzichte van Kroonstad was; omdat zij echter slaafs vernederd en moreel verminkt waren door het jezuïtisme van hun partij durfden zij hun mond niet open te doen, en daardoor hebben zij de misdaad gesteund en eraan deelgenomen.

Op 7 maart begon Trotski met het bombardement van

29. Alexander Berkman, Emma Goldman, Perkoes en Petrovski. Vgl. voor hun brief aan Zinovjev van 5 maart 1921 Alexander Berkman, *The Kronstadt Rebellion*, Berlijn 1922, p. 98-99.

Kroonstad, en op 17 maart waren vesting en stad ingenomen na talrijke hevige gevechten en na verraad, en na een afschuwelijke tol aan mensenlevens. Zo is Kroonstad 'geliquideerd' en de 'contrarevolutionaire samenzwering' in bloed gesmoord. De 'verovering' van de stad ging gepaard met gruwelijke wreedheden tegen de verdedigers, hoewel de matrozen van Kroonstad niet één van de gevangen communisten mishandeld of gedood hebben. Nog vóór het begin van de bestorming van Kroonstad hebben de bolsjeviki talrijke soldaten van het Rode Leger zonder vorm van proces terechtgesteld omdat zij vanwege hun revolutionaire geest en solidariteit geweigerd hadden deel te nemen aan het bloedbad.

De 'samenzwering' en de 'overwinning' had de Communistische Partij nodig om een dreigende interne ontwrichting te voorkomen. Trotski, die door Lenin tijdens een discussie over de rol die de vakbonden moesten spelen (bij een gemeenschappelijke vergadering van de Communistische Partij en de Centrale Uitvoerende Raad van de vakbonden) behandeld was als een slechte leerling die zijn Marx niet goed bestudeerd had,[30] was weer eens de redder van het 'vaderland in gevaar' gebleken. De eendracht was weer hersteld.

Enkele dagen na de 'roemrijke overwinning' op Kroonstad, op het Tiende Congres van de Russische Communistische Partij, verklaarde Lenin: 'De matrozen wilden geen contrarevolutie — maar ons wilden zij ook niet.' En — de ironie van de beul — op ditzelfde congres bepleitte Lenin de 'voorlopige' invoering van de vrije handel.

Op 17 maart had de communistische regering haar bloedige overwinning op het proletariaat van Kroonstad voltooid, en op 18 maart herdacht zij plechtig de martelaren van de Parijse Commune. Alsof het niet zonneklaar was voor iedereen die ogen had en wilde zien, dat de misdaad tegen Kroonstad erger, monsterlijker was dan de slachting onder de Com-

30. Op 30 december 1920. Tijdens deze bijeenkomst ontwikkelde Lenin tegenover Trotski's 'militarisatie van de arbeid' de opvatting van de vakbonden als 'leerschool van het communisme', als schakel tussen de partij en de massa. Vgl. ook Lenins brochure *Nogmaals over de vakbonden. de huidige situatie en de fouten van Trotski en Boecharin* (januari 1921).

munards van 1871, want de misdaad tegen Kroonstad werd begaan uit naam van de socialistische revolutie en de socialistische republiek. Daarom zijn aan de smadelijke namen van Thiers en Gallifet toe te voegen: Trotski, Zinovjev, Dybenko en Toechatsjevski.

Zo zijn door de gigantische leugen, die nog steeds in omvang toeneemt en zich over de gehele wereld verbreidt en een net van leugens en verraad spint, mensenoffers gebracht aan de moloch van het bolsjevisme. Niet alleen vrijheid en leven van enkelingen zijn aan dit lemen afgodsbeeld geofferd, en ook niet alleen het welzijn van het land: vernietigd zijn de socialistische idealen en het lot van de revolutie.

Lang geleden heeft Bakoenin geschreven: 'De macht van de tsaar berust op een leugen — een leugen in het land zelf en een leugen daarbuiten: op een kolossaal en kunstig systeem van leugens, zoals de totale geschiedenis van de mensheid misschien nog nooit heeft aanschouwd.'

Maar ook nu bestaat een dergelijk systeem. Het is het systeem van het staatscommunisme. Het revolutionaire wereldproletariaat mag de ogen niet sluiten voor de werkelijke situatie in Rusland. Het moet erkennen en inzien dat de heersende bolsjevistische partij door haar blinde en bloedige dictatuur Rusland en de Russische Revolutie naar een gruwelijke afgrond heeft gevoerd. Het wereldproletariaat moet luisteren naar de stemmen van de ware revolutionairen, mensen wier hoofddoel, wier enig doel niet de politieke macht van een partij is, maar het welslagen en de overwinning van de sociale revolutie, en voor wie revolutie gelijk staat met menselijke waardigheid, vrijheid en maatschappelijke vernieuwing.

Moge het proletariaat van Europa en Amerika, als de wereldrevolutie gekomen is, een andere weg kiezen dan de bolsjeviki in Rusland. De weg van de bolsjeviki leidt tot het ontstaan van een maatschappelijk regime met nieuwe klassentegenstellingen en klassenverschillen. Het bolsjevisme leidt tot staatskapitalisme, en alleen blinde fanatici kunnen dat zien als overgangsstadium naar een vrije maatschappij waarin alle klassenverschillen zijn opgeheven.

Staatscommunisme, de huidige Sovjet-regering is en kan

nooit zijn de drempel voor een vrije, vrijwillige, niet-autoritaire communistische maatschappij, want het ware karakter van het regerings- en dwangcommunisme sluit een dergelijke ontwikkeling uit. De aanhoudende economische en politieke centralisatie, de bevoogdende bureaucratisering van alle sferen van menselijke activiteit en inspiratie, de onvermijdelijke militarisatie en degradatie van de menselijke geest verwoesten automatisch elke kiem van nieuw leven en vertrappen de inspiratie tot creatieve, constructieve arbeid.

De dictatuur van de Communistische Partij zelve is de grootste hinderpaal voor de verdere ontwikkeling en verdieping van de revolutie.

De historische strijd van de werkende massa om vrijheid voltrekt zich onvermijdelijk buiten de invloedssfeer van de regering. De strijd tegen onderdrukking — politiek, economisch en maatschappelijk — is altijd tevens een strijd tegen de regering zelf. De politieke staat, van welke kleur ook, en revolutionaire constructieve arbeid zijn onverenigbaar. Zij sluiten elkaar uit. Elke revolutie ziet zich tijdens haar ontwikkeling gesteld voor een alternatief: vrij, onafhankelijk en tegen de regering op te bouwen, of een regering te kiezen met alle beperkingen en vertragingen van dien. De weg van de sociale revolutie, de weg van het constructieve zelfvertrouwen van de georganiseerde bewuste massa loopt in de richting van regeringsloosheid, dat wil zeggen: anarchie. Niet de staat, niet de regering, maar een systematische, gemeenschappelijke sociale wederopbouw door de arbeiders is nodig voor het ontstaan van de nieuwe, vrije maatschappij. Niet de staat en zijn politieke methoden, maar de solidaire, gemeenschappelijke activiteit van alle werkende elementen, van het proletariaat, van de boerenbevolking, van de revolutionaire intelligentsia, die elkaar vrijwillig bijstaan, zal ons bevrijden van het bijgeloof in de staat en een brug slaan van de oude, afgeleefde beschaving naar het vrije communisme.

Niet op bevel van een of ander centraal gezag, maar organisch, vanuit het leven zelf moet een hechte federatie van de verenigde industriële, agrarische en andere associaties opkomen. Deze moet door de arbeiders zelf georganiseerd en geleid worden. En dan — alleen dan, zal het grootse verlan-

gen van de arbeidersklasse naar maatschappelijke vernieuwing een gezonde, vaste grondslag krijgen. Alleen een dergelijke organisatie van de gemeenschap zal ruimte scheppen voor de waarachtig vrije, creatieve, nieuwe mensheid en alleen hier zal men de toegang vinden tot het onbevoogde, anarchistische communisme.

Zo, en zo alleen kunnen alle resten van de oude, stervende beschaving volledig weggevaagd worden, en hart en geest van de mens bevrijd worden van de talloze vergiften, van onwetendheid en vooroordeel. Het revolutionaire wereldproletariaat moet deze anarchistische stem kunnen horen die — zoals ook vroeger reeds — opstijgt uit de diepte van de kerker.

Het wereldproletariaat moet de grote tragedie van Ruslands werkers begrijpen: de hartverscheurende tragedie der arbeiders en boeren, die de toorts van de revolutie gedragen hebben en zich nu hulpeloos in de ijzeren klauwen van een alles verlammende staat bevinden. Het wereldproletariaat moet, voor het te laat is, deze wurgende strop losmaken. Als dat niet gebeurt zal Sovjet-Rusland, voorheen de haard van de socialistische wereldrevolutie, weer het bolwerk van de zwartste reactie worden.

Moskou, juni 1921

Biografisch register

Alleen van de in de teksten zelf voorkomende personen zijn enkele biografische gegevens vermeld.

Anweiler, Oskar – *17*

Arsjinov, Pjotr – *17*

Avrich, Paul – *16-17*

Axelrod, Pavel Borisovitsj (1850-1928), Russisch revolutionair, oorspronkelijk anarchistisch georiënteerd, later een van de leiders van de mensjevistische fractie van de sociaal-democratie; leefde vanaf 1874 bijna voortdurend buiten Rusland; in 1883 een van de stichters van de marxistische Groep voor de Bevrijding van de Arbeid; enige tijd redacteur van de *Iskra*; na de Februarirevolutie in 1917 lid van het Uitvoerend Comité van de sovjet van Petrograd; na de Oktoberrevolutie opnieuw geëmigreerd – *20*, *26*

Badia, Gilbert – *15*

Bakoenin, Michael Alexandrovitsj (1814-1876) – *12*, *76*, *93*

Bebel, August – *71*

Berkman, Alexander – *11-13*, *15-16*, *91*

Bernstein, Eduard – *9*

Boecharin, Nikolaj Ivanovitsj (1888-1938), Russisch revolutionair, een van de belangrijkste bolsjevistische ideologen, auteur van verschillende economische studies, een boek over het historisch materialisme en (met Preobrazjenski) van het bekende *ABC van het communisme*; in 1911 uit Rusland gevlucht; na de Februarirevolutie teruggekeerd, leidend bolsjeviek; eind 1917 redacteur van de *Pravda* (tot 1929); behoorde in 1918 tot de fractie van 'Linkse Communisten', tegen de vrede van Brest-Litovsk; koos als voorstander van de Nieuwe Economische Politiek na Lenins dood de zijde van Stalin tegen Trotski, maar verloor met Stalins afwending van de NEP vanaf 1927 snel aan invloed; na het derde grote Moskouse proces in 1938 gefusilleerd – *67*, *81*, *83*

BOROVOJ, Alexej – *11, 13, 16*

BRINTON, Maurice – *17*

BRÜGMANN, Uwe – *17*

CUNOW, Heinrich (1862-1936), Duits sociaal-democraat, ethnoloog, medewerker van de *Neue Zeit* en de *Vorwärts*, auteur van *Die Marxsche Geschichts-, Gesellschafts- und Staatstheorie* (1920-1921); in 1907 met onder meer Rosa Luxemburg leraar aan de sociaal-democratische partijschool; ontwikkelde zich in de Eerste Wereldoorlog tot een van de exponenten van de rechtervleugel in de SPD; in 1919-1920 afgevaardigde naar de Grondwetgevende Vergadering, in 1921-1924 naar de Pruisische Landdag – *56*

D'AGOSTINO, Anthony – *17*

DAN, Fjodor Iljitsj (1871-1947), Russisch sociaal-democraat, vanaf 1903 een van de leiders van de mensjevistische fractie, waarvan hij steeds een van de belangrijkste publicisten was; na de Februarirevolutie in het presidium van de sovjet van Petrograd; in 1922 als staatsvijand uit de Sovjetunie uitgewezen – *20, 26, 29*

DANIELS, Robert Vincent – *17*

DENIKIN, Anton Ivanovitsj (1872-1947), Russisch luitenant-generaal; na zijn ondersteuning van de contrarevolutionaire actie van Kornilov in augustus 1917 gearresteerd, maar in september vrijgelaten; werd in 1918 commandant van de Witgardistische strijdkrachten in Zuid-Rusland; behaalde verschillende successen tot oktober 1919; droeg in maart 1920 het opperbevel over aan Wrangel en emigreerde – *84*

DRINNON, Anna Maria – *16*

DRINNON, Richard – *16*

DYBENKO, Pavel Jefimovitsj (1889-1938), Russisch revolutionair, bolsjeviek, nam actief deel aan alle fasen van de Revolutie van 1917, met name bij de Baltische Vloot; op diverse commandoposten tijdens de burgeroorlog; werd in 1921 vanuit de Militaire Academie commandant van een tegen Kroonstad opererende divisie, vervolgens betrokken bij het neerslaan van de boerenopstand van Antonov in Tambov; bekleedde hoge functies in het Rode Leger tot zijn arrestatie eind 1937; in 1938 geëxecuteerd – *93*

Een belangrijk deel van de discussies binnen de arbeidersbeweging is steeds gevoerd in de vorm van brochures, artikelen, vlugschriften en dergelijke. Alleen al de publikatievorm van dit materiaal heeft er veel toe bijgedragen om deze geschriften uit latere discussies vrijwel te doen verdwijnen. Soms blijven ze van naam bekend, maar zijn ze in feite ontoegankelijk geworden; vaak raken ze zelfs geheel en al in de vergetelheid. Toch gaat het hier juist om de meest directe en concrete neerslag van het bewustzijn van de beweging, en daarom is het van groot belang een aantal van deze teksten te herdrukken.

Rosa Luxemburgs beschouwing over de Russische Revolutie, minder dan een jaar na oktober 1917 geschreven, is al bijna een halve eeuw terecht befaamd als de eerste marxistische kritiek van het bolsjevisme-aan-de-macht. Zij wordt hier aangevuld door *De Russische Revolutie en de Communistische Partij,* te Moskou geredigeerd door vier vooraanstaande anarchisten die geruime tijd gehoopt hadden dat de partij van Lenin het bestaan van een loyale oppositie zou tolereren. De vernietiging van de Commune van Kroonstad deed hen echter het stilzwijgen verbreken, en medio 1921 kwam hun analyse van revolutie en contrarevolutie tot stand, die nog hetzelfde jaar in Duitsland verscheen. Deze eerste systematische uiteenzetting van Russische anarchistische zijde heeft een historische betekenis die nog steeds niet tot het verleden behoort.